İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI No. 2732

ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE
FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ TÂRİHİ
MÜR'Î'T-TEVÂRİH
II. B

Prof. Dr. M. MÜNİR AKTEPE

İSTANBUL
EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
1980

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI No. 2732

ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE
FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ TARİHİ
MÜR'İ'T-TEVÂRİH
II. B

Prof. Dr. M. MÜNİR AKTEPE
YENİÇAĞ TARİHİ

İSTANBUL
EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
1980

İÇİNDEKİLER

A. ÖNSÖZ

B. ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE (MÜR'Î'T-TEVÂRİH) METNİ FİHRİSTİ :

1185 (1771 - 1772) SENESİ OLAYLARI :— 64 - 88.

ÖNSÖZ

Şem'dânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin, yayınlamakta olduğumuz *Mür'i't-tevârih*'ine âit bu kısım, ikinci cildin B bölümünü teşkil etmektedir. Her ne kadar ikinci cilde, Osmanlı padişahı Sultan III. Mustafa devri olaylarının tamamını almayı arzuladık ise de, II/A cildinin mukaddimesinde açıkladığımız sebepler dolayısiyle, bu padişah devrini bilâhire ikiye ayırmak mecburiyetinde kaldık. Bu itibârla 1977-1978 yıllarında yayıma hazırladığımız bu cild, III. Sultan Mustafa devri vak'alarını, hicrî 1183 (milâdî 1769-1770) senesi başından, bu hükümdârın ölümü senesi olan hicrî 1187 (milâdî 1773-1774) yılı sonlarına kadar ihtivâ etmektedir; yâni meşhûr Osmanlı-Rus savaşına tekabül eden bir devrenin tarihçesidir.

Ancak müellif Kadı Süleyman Efendi, eserini yazarken, İstanbul olayları içün bu devrin vak'a-nüvislerinden Musa-zâde Efendi ve Osmanlı-Rus (1768-1774) seferi içün de, bilhassa Enverî Efendi'den geniş ölçüde istifâde etmiş olduğundan, siyasî olayların, savaşların tafsilâtını bir çok yerlerde, vak'a-nüvis olarak bu savaşlara katılan Enverî Efendi'ye bırakmış, sûlh görüşmelerini ve sâireyi kitâbına özet şekilde almakla iktifâ etmiştir. Bununla beraber kendisi bu esnâda Tuna boylarında kadılıklarda bulunmak suretiyle, bizzat yaşadığı ictimaî olayların tarihini, Tuna üzerinde Ruslarla savaşan Türk kumandanlarının özelliklerini, bunlar arasındaki türlü münâsebetleri, hatta bâzı yerlerde askerî mes'elelere bi'z-zat müdâhalesini, diğer kaynaklarda göremediğimiz bir tarzda ayrıntılı bilgiler vermek suretiyle yazmıştır.

Bu sebeple Şem'dânî-zâde Süleyman Efendi'nin eserinin bu devresi, yâni XVIII. yüzyılın ikinci yarısına âit olan kısmı, bir *Takvi-*

mü't-tevârih ve onun zeyline âit bulunan şerhden ziyâde özet mâhiyette kaleme alınmış, Osmanlı tarihinin bir çok sosyal mes'elelerine ışık tutan bir eser hâlinde ortaya çıkmıştır diyebiliriz.

Bu cildi hazırlarken dahi, diğer cildlerde olduğu gibi Bayezid Devlet Kitablığındaki nüsha esas alınmış, metin aynen ona müsteniden düzenlenmiş, ancak Topkapı Sarayı, Hazîne Kitaplığı ve Ali Emîri nüshaları ile olan farklar, eksik veya fazlalıklar notlarda gösterilmiştir. Bâzı kelimelerde eksik bulunan harf veya heceler köşeli parantez içinde gösterilmek suretile kelimeler tamamlanmaya çalışılmıştır.

Hicri târihlerin yanına, yine köşeli parantez içinde milâdileri konulmuştur. Ancak bâzı yerlerde, müellifin kendisi dahi milâdî târihleri vermiştir. Bunlar Rûmiye göre düzenlendiğinden, aralarında on üç ilâ on beş günlük farklar görülmektedir. Biz Hicrî yılları Mîlâdi'ye çevirirken, Fâik Reşit Unat'ın eserinden faydalandık.

Metinde iki türlü başlık vardır. Biri, senelik olayların başında, diğeri ise sahife kenarlarında gösterilen başlıklardır. Bunlardan birincisi, her seneye âit olayların başında topluca gösterildiğinden, biz kitabın fihrist kısmına, sâdece yan başlıkları almakla yetindik.

Şem'dânî-zâde tarihinin III. cildini teşkil edecek olan kısım ise, I. Abdülhamid devri olaylarının baş tarafına âit dört senelik vukû'âtı ihtivâ etmektedir ve bu cild dahi tarafımızdan yayıma hazırlanmış olup, 1979 yılında, basılmak üzere Edebiyat Fakültesine verilmiştir. Bu cildin hazırlanması esnasında, bâzı meselelerin hâllinde bana yardımcı olan Arap ve Fars bölümündeki arkadaşlara ayrıca teşekkür ederim.

28 Mart 1978 Prof. Dr. M. Münir Aktepe
Bakırköy-İstanbul

ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE

FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ TARİHÎ

KISIM : II

B.

MÜR'Î'T-TEVÂRİH
ŞEM'DÂNÎ-ZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ TÂRİHİ

Sene : 1183 (1769-1770).

Muhârebe-i küffâr-ı Moskov der kurb-i Hotin ve hareket-i Ordûy-ı hümâyûn ez sahrây-ı Baba-dağı ve ubûr ez nehr-i Tuna ba-köprü ve vusûleş be-Han-tepesi ve azîmet-i ordu ez Han-tepesi be-Bender der Safer [Haziran] ve inhizâm-ı Moskov der kurb-i Hotin ve fermûden-i du'â-i sıbyân der cevâmi' ve galebe-i küffâr ve muhâsara-i Hotin ve vefât-ı Ahıskavî Hasan Paşa der Hotin ve avdet-i ordu ez Bender be-Han-tepesi ve âmeden-i voývoda-i Boğdan ve katl-i O [468/b]ve irsâl şüden-i Moldovancı Ali Paşa be-Hotin ve Ser-asker şüden-i O ve azl-i Kethüdây-i Âsafî el-Hâc Ahmed Ağa ve nasb-ı Mustafa Bey ve azl-i Kādı-i İstanbul Nurullah Efendi bn. Dürrî-zâde Mustafa Efendi ve nasb-ı birader-i kihter-i O ve inhizâm-ı küffâr der Hotin ba-sa'î ve kûşiş-i Ser-asker ve 'azl-i Sadr-ı Anadolu Es'ad Efendi ve nasb-ı Damad-zâde Mehmed Murad Efendi der gurre-i Rebi'ü'l-âhir [4 Ağustos 1769] ve katl-i Mîr-i mîrân Kahraman Paşa der ordu ve ibkā'-i tuğ-hâ-i Cânikli Süleyman Paşa ve istirdâd-ı mühr-i hümâyûn ez Emin Paşa ve Kaymakam-ı ordu şüden-i Ağay-i yeniçeriyân Süleyman Ağa ve i'tâ-i mühr-i hümâyûn Ser-asker-i Hotin Ali Paşa ve vusûleş der meteris der Hotin ve ihzâr-ı Tercümân-ı Dîvân be-Âstâne ve katl O ve âmeden-i Emin Paşa be-Edirne ve katl o der Edirne ve zuhûr-ı sel der nehr-i Turla der kurb-i Hotin ve inkisâr-ı köprü ve şehâdet-i nüfûs-ı kesîre ve avdet-i asker ve terk-i hayme ve hargâh ve terk-i kal'a-i Hotin ve istîlây-i küffâr ber kal'a-i Hotin ve vüsûl-i sadr-ı âzam Ali Paşa be-Ordûy-ı hümâyûn ba-Han-tepesi ve vefât-ı Sadr-ı Rûm-ı sâbık Kara Bekir-

zâde Osman Efendi der İstanbul der Cümâde'l-âhire [*Ekim 1769*] *ve ihsân-ı vezâret be-Kethüdây-i Kaymakāmî İvaz Paşa-zâde Halil Bey ve irsâl şüden-i O be-Orduy-ı hümâyûn der Cümâde'l-âhir ve nahzat-ı sancâğ-ı şerîf ve sadr-ı âzam ez Han-tepesi ve vefât-ı Kel Ahmed Paşa-zâde der Bender ve vezâret-i Mîr-i mîrân Hazînedar Ali Paşa ve ihsân-ı vezâret be-Kethüdây-i Sadr-ı âlî Mustafa Bey ve vüsûl-i ordu be-Baba-dağı der Şa'ban* [*Aralık 1769*] *ve istilây-i küffâr ber Han-tepesi ve Kalas ve nez'-i mühr-i hümâyûn ez Ali Paşa ve i'tâ'-i mühr-i hümâyûn be Halil Paşa der kurb-i Baba-dağı der Şa'ban ve vefât-ı Sadr-ı Rûm Başmakcı-zâde der Ramazan* [*Ocak 1770*] *der İstanbul ve azl-i Hân-ı Kırım Devlet Giray ve nasb-ı Kaplan Giray bn. Selim Giray ve vefât-ı Şeyhü'l-islâm Osman Molla der hâmis-i Zi'l-hicce* [*1 Nisan 1770*] *ve Müftî şüden-i Mîrzâ-zâde Mehmed Sa'id Efendi.*

Bundan akdemce[1] Hotin semtine küffârın hücûmu ma'lûm olmağla Ser-asker lâbüd olduğu içün Yeniçeri ağalığından vezâretle muhrec ve Sâliha Sultan'ın zevci olan Bosnavî Mehmed Paşa Rumili Vâlisi ve Hotin Ser-askeri nasb olundu. Ve Ordûy-ı hümâyûn Baba-dağı'ndan İsakcı'ya gelüp, köprü geçilecek oldukta, sekiz yüz İç-ağası var-idi; dörder yüz kuruş taleb ve ibrâm ve hizmetinden[2] nükûl ve geri çekilüp top olmak gibi nâ-bercâ hareket ettiklerinde, Muhzir Ağa ortası ile iki orta getirdüp, kendüyü muhâfaza ettirdikten sonra, nush u pend ve ba'zı atâya ve ihâfe ile irzâ edüp, köprüden ubûr, Muharrem [Mayıs 1769]'de Han-tepesi'ne vusûl buldu ve bir zaman meksden sonra küffâr mukaddema Hotin tarafından baş göstermiş-idi. Lâkin yer götürmez asker ile Serdâr-ı ekremin teveccühünü haber alup, hânümânımız yıkıldı. Bu teveccühe[3] Rusya Devleti değil, düvel-i seb'a ittifak etse mukābeleden imtinâ' ederler deyü geri çekilüp, nâm ve nişânını mahv ettikde, Sadr-ı âzam akd-i meclis-i meşveret edüp, çünki Moskov kırallığını iddeâ eden avrat [*469/a*] avratlık edüp, bir tarafdan baş göstermedi.

Bunda meks etmek, yahud Hotin'e gitmek, yahud Bender'e gitmek, bu üç emrinden hangisi münâsib ve râcih[4] ve evlâdır deyü[5] istifsâr ettikde, cümle-i akvâlden Baş-Muhâsebeci Osman Efendi'nin kavli ki, Ordûy-ı hümâyûn eğer Hotin'e gitse Moskov hîlekârdır, Bender'den zuhûr eder, avdet olunca zaman geçer matlâb fevt olur

ve zahmet çekilir. Eğer Bender'e[6] azîmet olunsa meyân hududdur. Tarafeyni idâre[7] esheldir kelâmı tasvîb ve imzâ[8] kılınup Safer [Haziran]'in [ ][9] gününde azîmet ve Bender'e vâsıl oldu[10] ve bu esnada küffâr gelüp Hotin'i muhâsara etmişdi. Ve İzvanca[11] verâsınacek ta'kib olundu ve alına[n] bandıraları[12] Dersa'âdet'e geldikde, Paşa-kapısı meydanına ferş olundu. Haçlı çuha bayrakları dahi var-idi.

Cevâmi'de du'a :

Ve cevâmi'de akîb-i fürûzda kıyâmen ve akîb-i tesbîhatda ku'ûden du'âya meşgûl ve sıbyân-ı mekteb, feryâd-ı âmîne ferman olundu. Vaktâki ordunun Bender'e gittiği küffâra ma'lûm olucak, varkuvvetini[13] bâzuya getirüp, tekrar küffâr Hotin'e hücum ettikde[14], Ser-asker Enişde Mehmed Paşa askeri tertîb, Abaza Mehmed Paşa çarhaya[15] ve Ordu-Ağası Süleyman Ağa piyâde ile meterise girüp [ ][16] gün ceng ve cidâl ve bir kaç def'a inhizâm cânib-i küffârda rû-nümâ ve Canikli el-Hâc Ali Bey mecrûh ve düşman bağlar arasına[17] girîz ve ihtifâ[18] etmiş-idi.

Ehl-i vukuf kelâmını ısga etmemekten zarar[19] :

Lâkin bizim taraftan imdâd gelmedin, küffârın pey-der-pey imdâdı gelmeğle, istidrâcları kuvvet bulucak[20] Ser-asker meşveret edüp, bizim henüz imdâdımız zuhûr etmedi; askere fütûr ve ye'es[21] gelür gibi oldu; ilâç nedir? dedikte, Abaza Paşa, bu vakte gelince ben esfâr-ı kesîrede bulundum. Şöyle edelüm, böyle edelüm[22], tecrübem mûcibince inşâ-allah mansûruz deyü tatvîl-i kelâm edicek, Ser-asker Paşa cevâba âğâz edüp, ben Çorbacılık'dan[23] akl u tedbîrim ile Yeniçeri Ağası ve üç tuğlu ve Derya Kapdanı ve pâdişâha enişde ve Rum-ili Vâlisi olup, şimdi Ser-asker olmuş-iken, bu Abaza Paşa böyle bâlâ-pervâz söz söylemek ne demek? heman sen mi bilürsün, çok bildiğin içün pîr olunca gücle Mîr-i mîrân olmuşsun; senin aklın, benim aklım ma'lûm oldu deyince, Abaza[24], sen rütbeyi kat' etmeye akıl peydâ etmişsin. Lâkin ben ceng etmeyi ve tedbîrini öğrendim. Murad ceng ise dediğim gibi olur ve ben sâir tedbîr içün

zâde Osman Efendi der İstanbul der Cümâde'l-âhire [*Ekim 1769*] *ve ihsân-ı vezâret be-Kethüdây-i Kaymakāmî İvaz Paşa-zâde Halil Bey ve irsâl şüden-i O be-Orduy-ı hümâyûn der Cümâde'l-âhir ve nahzat-ı sancâğ-ı şerîf ve sadr-ı âzam ez Han-tepesi ve vefât-ı Kel Ahmed Paşa-zâde der Bender ve vezâret-i Mîr-i mîrân Hazînedar Ali Paşa ve ihsân-ı vezâret be-Kethüdây-i Sadr-ı âlî Mustafa Bey ve vüsûl-i ordu be-Baba-dağı der Şa'ban* [*Aralık 1769*] *ve istilây-i küffâr ber Han-tepesi ve Kalas ve nez'-i mühr-i hümâyûn ez Ali Paşa ve i'tâ'-i mühr-i hümâyûn be Halil Paşa der kurb-i Baba-dağı der Şa'ban ve vefât-ı Sadr-ı Rûm Başmakcı-zâde der Ramazan* [*Ocak 1770*] *der İstanbul ve azl-i Hân-ı Kırım Devlet Giray ve nasb-ı Kaplan Giray bn. Selim Giray ve vefât-ı Şeyhü'l-islâm Osman Molla der hâmis-i Zi'l-hicce* [*1 Nisan 1770*] *ve Müftî şüden-i Mîrzâ-zâde Mehmed Sa'id Efendi.*

Bundan akdemce[1] Hotin semtine küffârın hücûmu ma'lûm olmağla Ser-asker lâbüd olduğu içün Yeniçeri ağalığından vezâretle muhrec ve Sâliha Sultan'ın zevci olan Bosnavî Mehmed Paşa Rumili Vâlisi ve Hotin Ser-askeri nasb olundu. Ve Ordûy-ı hümâyûn Baba-dağı'ndan İsakcı'ya gelüp, köprü geçilecek oldukta, sekiz yüz İç-ağası var-idi; dörder yüz kuruş taleb ve ibrâm ve hizmetinden[2] nükûl ve geri çekilüp top olmak gibi nâ-bercâ hareket ettiklerinde, Muhzir Ağa ortası ile iki orta getirdüp, kendüyü muhâfaza ettirdikten sonra, nush u pend ve ba'zı atâya ve ihâfe ile irzâ edüp, köprüden ubûr, Muharrem [Mayıs 1769]'de Han-tepesi'ne vusûl buldu ve bir zaman meksden sonra küffâr mukaddema Hotin tarafından baş göstermiş-idi. Lâkin yer götürmez asker ile Serdâr-ı ekremin teveccühünü haber alup, hânümânımız yıkıldı. Bu teveccühe[3] Rusya Devleti değil, düvel-i seb'a ittifak etse mukābeleden imtinâ' ederler deyü geri çekilüp, nâm ve nişânını mahv ettikde, Sadr-ı âzam akd-i meclis-i meşveret edüp, çünki Moskov kırallığını iddeâ eden avrat [*469/a*] avratlık edüp, bir tarafdan baş göstermedi.

Bunda meks etmek, yahud Hotin'e gitmek, yahud Bender'e gitmek, bu üç emrinden hangisi münâsib ve râcih[4] ve evlâdır deyü[5] istifsâr ettikde, cümle-i akvâlden Baş-Muhâsebeci Osman Efendi'nin kavli ki, Ordûy-ı hümâyûn eğer Hotin'e gitse Moskov hîlekârdır, Bender'den zuhûr eder, avdet olunca zaman geçer matlâb fevt olur

ve zahmet çekilir. Eğer Bender'e[6] azîmet olunsa meyân hududdur. Tarafeyni idâre[7] esheldir kelâmı tasvîb ve imzâ[8] kılınup Safer [Haziran]'in [ ][9] gününde azîmet ve Bender'e vâsıl oldu[10] ve bu esnada küffâr gelüp Hotin'i muhâsara etmişdi. Ve İzvanca[11] verâsınacek ta'kib olundu ve alına[n] bandıraları[12] Dersa'âdet'e geldikde, Paşa-kapısı meydanına ferş olundu. Haçlı çuha bayrakları dahi varidi.

Cevâmi'de du'a :

Ve cevâmi'de akîb-i fürûzda kıyâmen ve akîb-i tesbîhatda ku'ûden du'âya meşgūl ve sıbyân-ı mekteb, feryâd-ı âmîne ferman olundu. Vaktâki ordunun Bender'e gittiği küffâra ma'lûm olucak, varkuvvetini[13] bâzuya getirüp, tekrar küffâr Hotin'e hücum ettikde[14], Ser-asker Enişde Mehmed Paşa askeri tertîb, Abaza Mehmed Paşa çarhaya[15] ve Ordu-Ağası Süleyman Ağa piyâde ile meterise girüp [ ][16] gün ceng ve cidâl ve bir kaç def'a inhizâm cânib-i küffârda rû-nümâ ve Canikli el-Hâc Ali Bey mecrûh ve düşman bağlar arasına[17] girîz ve ihtifâ[18] etmiş-idi.

Ehl-i vukuf kelâmını ısga etmemekten zarar[19] :

Lâkin bizim taraftan imdâd gelmedin, küffârın pey-der-pey imdâdı gelmeğle, istidrâcları kuvvet bulucak[20] Ser-asker meşveret edüp, bizim henüz imdâdımız zuhûr etmedi; askere fütûr ve ye'es[21] gelür gibi oldu; ilâç nedir? dedikte, Abaza Paşa, bu vakte gelince ben esfâr-ı kesîrede bulundum. Şöyle edelüm, böyle edelüm[22], tecrübem mûcibince inşâ-allah mansûruz deyü tatvîl-i kelâm edicek, Ser-asker Paşa cevâba âğâz edüp, ben Çorbacılık'dan[23] akl u tedbîrim ile Yeniçeri Ağası ve üç tuğlu ve Derya Kapdanı ve pâdişâha enişde ve Rum-ili Vâlisi olup, şimdi Ser-asker olmuş-iken, bu Abaza Paşa böyle bâlâ-pervâz söz söylemek ne demek? heman sen mi bilürsün, çok bildiğin içün pîr olunca gücle Mîr-i mîrân olmuşsun; senin aklın, benim aklım ma'lûm oldu deyince, Abaza[24], sen rütbeyi kat' etmeye akıl peydâ etmişsin. Lâkin ben ceng etmeyi ve tedbîrini öğrendim. Murad ceng ise dediğim gibi olur ve ben sâir tedbîr içün

çarhayı[25] idâre edemem deyü çarhadan ibâ' eyledikte, yerine çarhayı kabûl eder bulunmayıcak, Ser-asker nâdim olup, üç tuğlu Gürcü Ser-askeri Ahıskalı Hasan Paşa'yı çarhacı nasb ve ertesi sabahdan sekiz sâ'at merdâne ceng olunup, bin kâfir ve iki generali katl olununca[26], ikiyüz şehidimiz olup, sebat lâzım iken, Çarhacı bir kaç yerinden zahmdâr olup, çadırına getirilüp, Ser-asker ordusuna haber olup, imdad gelince, çarha atlusu girîz ettiklerini Ser-asker'den gelen imdad görüp, henüz ceng mahâlline gelmeden ric'at ettiklerini, meterisde olanlar görüp, havf târî olmağla, meterisden çıkup beri geldiklerini Ser-asker ordusunda olanlar dahi görüp, niçün geri gelirsüz, gayret vaktidir[27] deyü tekrar cem' ve sebâta [*469/b*] sa'î ettiler; müfîd olmıyacak, yanında olanlar ile asker kal'aya girdikte, küffâr gelüp orduyu ve topları zabt ve kal'ayı muhâsaraya meşgul ve cenge mübâderet olunup, zahmdâr Hasan Paşa gayret-i islâmiyeyi elden bırakmayup, me'mûr olduğu tabyadan tüfenk atar-iken[28] yanına dolu tüfenkler koymuşlar-idi; birinin çakmağına dokunulup[29] çıkan kurşun mezbûr Hasan Paşa'ya isâbet etmekle, zümre-i şühedây-i hikemiyyeye lâhik olup, can çekişme mihnetinden sâlim[30] ve defter-i gâziyânda sâdık kayd olundu.

Bu inhizâma illet ikidir. Biri muhârebede askerin kesretine ve kuvvetine nazar olunmaz. Şatranc gibi[31] hîle-i harbiyyeyi hangi taraf i'mâl edebilürse galib olur. Bu maddede Ser-asker'in yanında, hud'a-i harbe ârif Abaza Paşa var-idi. Müşâverede Abaza Paşa'nın kelâmları meclise hürmetli olmadı deyü, Ser-asker hod-bînlik ettiğidir ki, Abaza mişvârı ma'lûm gazâ ile merdlik ile nâm-âver olmuş asker-keş olmağla asker ona nazar eder-idi. Çarhadan ma'zûl olucak, gayrinin yüzünden nusret zuhurunu istemeyüp cenge salmadıklarıdır ve biri küffâra imdâd geldiğini Ser-asker orduya bildirüp, imdad taleb ettikde, ordudan neferi kesîr olan Sansuncu ve Zağarcı gibi, yirmi orta ve sâirden seksen bin miktarı asker tertîb ve acele irsâl ettiler. Lâkin Hotin'e iki bin adam ancak varıcak, Ser-asker yanında olup, bu kalîl askeri görenler, henüz Serdâr-ı ekremin yanında olanlar fermâna ita'at edüp gelmediler. Biz bir kaç kerre ceng ettik deyüp gevşek tuttular ve küffâr[32] bir kaç def'a[33] imdâdı gelmeğle kuvvetlenüp bize imdâd irişdürememekten oldu. Bu hezîmet haberi orduya geldikte, ba'de'l-müşâvere Bender'den Hotin'e avdet olundu.

Yeniçeri ortalarına lâzım olan nizâm[34] :

Çünki Bender'den Hotin'e ta'yîn olunan ortalar ez-cümle Zağarcı Ortası yirmi dört bin ta'yînât alır-iken, seksen üç adam ki[35], Kara-kullukcu, Alemdar ve Oda-başısı[36] makûlesi ile gidüp, ma'dâsı Bender'de kalup, savaşlarda kâr u kesbine meşgul[37] olduklarını vezîr bilüp, Yeniçeri Ağası'na ortası yanında olmayan yoldaşa[38] ta'yîn verilmez buyurmağla[39], bir gün Yeniçeri Ağası, mezbûrların salaşlarını[40] ünf ile hedm ettikte, ağanın bu vâdisinden[41], ahırdan[42] istiskal olan[43] atın yemi kesilir mefhûmunca ta'yinimiz kesildi deyüp, gürûh gürûh ordudan cürûb[44] ve şütûm vererek ayrılup Âstâne'ye ve sâir mahâllelere dağılmışlar idi. Vezîr şimdi Hotin'den inhizam haberi geldikte Ağa'ya infi'âl ve Hotin'e imdâd edemediğinden ma'dâ, askeri ünf ile dağıttı deyü azl ve Dimetoka'ya nefy edüp ve sâbıka Kul-Kethüdâsı ve hâlâ Bender Ağası Ebreş (= ابرش) Süleyman Ağa'yı Yeniçeri Ağası nasb eyledi. Ve Boğdan Voyvodası Sarı Bey-oğlu Ligor nihânî [*470/a*] câsusluk ettiği şâyi' olmağla, mahbûsen Der-i aliyye'ye irsâl eyledi. Gerçi madde-i mezkûre içün Yeniçeri Ağası azl olundu. Lâkin[45] ortalara nizâm verilmeksizin kırk ağa azl ve nasb olunsa, asla fâide etmez. Zîrâ ortalar[46], Ebü'l-feth Sultan Mehemmed Hân nizâm verdikde, yüzer aded bekâr nefer içün ve yüz[47] nefere on Kara-kullukcu ve Kara-kullukculara Baş Kara-kullukcu ve Aşcı zâbit ve Alemdar ve Vekil-harc ve Oda-başı; kezâlik zâbit ve cümlesine Çorbacı zâbit ta'yîn olunmağla, Sipah Ocağı gibi nizâmsız olmayup, taht-ı zâbıtada idi. Gâzi Selim Hân[48] zamanında bölük ortaları îcad olundu; altmışar[49] nefer ile cümlesi sekiz bin Yeniçeri idi. Ba'dehu Ebü'l-fütûhât Sultan Süleyman zamanında Yeniçeri on iki bine bâliğ oldu. Sonra Sultan Murad-ı râbi' kırk bine bâliğ edüp, Yeniçeri Ağası'na kırk bin Kul Ağası denildi ki, her ortaya ikişer yüz adam oldu. Lâkin yüz nefere zâbit olan Kara-kullukcu ve Oda-başı iki yüze dahi kifâyet etti idi.

Azl-i Yeniçeri Ağası :

Amma bu vakte gelince, Yeniçeri kesret bulup, Anadolu ve Rum-ili Yeniçeri olup ve yeniçeriyim deyü da'va edende[50] yeniçerilik şurûtu var mı? yok mu? denmeyüp kabûl olundu. Bu sebepden ba'zı

ortada yirmi bin nefer cem' oldu[51]; yine zâbitleri[52] yüz nefer zâbitidir. Bu ise aklen ve âdeten gayr-i kābildir. Anın içün zâbitlerine itâ'at ve fermâna mutâva'at edüp, ortası ile gitmediler. Bu hâlete bir nizâm-ı cedîd ve nizâm-ı atîka tatbîk olunmanın bir çâresini bulmaktan gayri çâre olmadığını bilüp, çâre aramadılar. Hemen Ağa'yı azl ve Bender Muhâfızı olan Moldovancı Ali Paşa'yı Erdel Boğazı'na ta'yin edüp, Kel Ahmed Paşa-zâde Ali Paşa'yı Bender'e Muhâfız nasb ettiler. Lâkin Hotin'den firâr eden ortalar orduya geldikte, kal'a-i pâdişâhiyi ve Ser-askeri muhâsarada bırakup, gelmek ne demek, nâmûs-ı ocak yokmu deyü, Yeniçeri Ağası âzâr edüp, içlerinden üçüncü bölük Çorbacısı'nı Tolca kal'asına bend ve üç günden sonra sizden bulduğumu katl ederim demekle, gelenleri ircâ' eyledi ve bu esnâda Hotin'e asker-keş Ser-asker lâzım denilüp, mezkûr Moldovancı Ali Paşa Erdel'den kaldırılup[53], Hotin'e Ser-asker nasb ve ma'iyyetine ordudan asker verildi ve külliyetlü asker ile Hotin'e vâsıl olup, Hotin'i muhâsara eden küffârı muhâsara ettiğini[54] kal'ada olanlar görüp, ebvâb-ı kal'ayı[55] küşâde ve küffâra hücûm ettiklerinde, küffâr mâbeynde kalup, âcizen muhâsaradan fâriğ olup gittikde, İzvanca'ya varınca ta'kib olundu. Bu haberden orduya ve Âstâne'ye inbisat hâsıl oldu ve Rebî'ü'l-evvel'in on beşinde [19 Temmuz 1769], Dürrî-zâde Mehmed Nurullah Efendi dokuz buçuk ayda İstanbul kazâsından isti'fâyı hazzetmekle yerine birâder-i kihteri[56] es-Seyyid Atâullah Efendi Kādı-i belde-i Kostantaniyye oldu.

Dâmad-zâde Mehmed Murad Efendi'nin Sadr-ı Anadolu olduğu[57] *:*

Ve Gurre-i Rebi'ü'l-âhir'de [4 Ağustos 1769], Anadolu Kazaskeri olan Vassaf Abdullah Efendi-zâde Es'ad Efendi tekmîl-i müddet [*470/b*] ile münfasıl kılındıkta, cây-i mezkûra hümâ-yi diyânetin[58] cenâh-ı hümâyûnu ve kahramân-ı[59] bi-pervây-i devletin bâzûy-ı akvâsı yegâne-i füzelâ dâver-i sütûde siyer Mevlâna Damadzâde Mehmed Murad Efendi hazretleri teşrîf buyurdu.

Ez-in cânib evâil-i seferde terkîm[60] olunduğu üzere, Kahraman Paşa'dan kahramanlık me'mûlü ile ıtlâk ve sefere ta'yîn kılınmışidi. Hotin inhizâmında firar ettiğinden ma'da, âr etmeyüb anda bunda askerîsi karyeler[61] vîrânı ile geşt ü güzâr ettiği içün sâhib-i dev-

let orduya ihzâr[62] ve huzûruna[63] getirdikte[64], sen me'mûl üzre ceng etmediğinden gayri, firâr etmekle sâir asâkir-i müvahhidinin idbârına ba'is olduktan sonra, firâr edenlerin eşyâsını dahi yağmaya cesâret ne habasetdir[65] deyü ta'zîr-gûne istihbar[66] buyurdukta, Ser-askerimiz bizleri yolu ile ve erkânı ile istihdam edememekle perîşan olduk yollu i'tizara tasaddî etmek lâbüd iken, izhâr-ı huşûnet edüp, o misillû Ser-asker, o misillû edâ edince bizler kenarda durup ceng etmeyiz deyicek, sen bunda böyle huşûnet ediyorsun, kim-bilür Ser-askere ne-gûne mu'âmele ettin ki, sana i'tibar etmedi. Sen hâlini ve haddini bilmiyorsun dedikte, senin gibi herîf vezîr olunca, bizim gibiler yine ceng etmez demekle, kaldırın şunu buyruldukta, heman belinde ihfâ eylediği piştovu çeküp, Sadr-ı âzam'ın sînesine sıkdıkta[67], kurşun[68] savuşup, vezîrin verâsında[69] kıyâm eden Gediklü ağalardan birine isâbet edüp, şehîd ettikde, kapı yoldaşları basdırıp, kısasan pâre pâre ettiler.

Bir kaç sene mukaddem Trabzon Vâlisi olan Canikli Süleyman Paşa'nın zulümden[70] tehâşi etmediği içün tuğları ref' ve katline fermân olunmağla, firar edüp Kırım Hanları'na iltica etmiş-idi. Şimdi Hân şefa'atı ile afv ve ke'l-evvel üç tuğu ibkā ve Özü mansıbı tevcîh olundu ve Emin Paşa Han-tepesi'nde müşâvere edüp, Hotin'de hılâf-ı me'mûl meğer düşman zuhûr etti, ne gûne hareket olunmak münâsibtir dedikte, şimden sonra dahi[71] Hotin'e küffârın hücûmu gerçi mukarrer; lâkin Bender[72] semti dahi tehî kalmakta, hechet var, heman Serdâr-ı ekrem bu Han[73]-tepesi'nde meks buyurup, iki tarafı kollayup, idâre etmek savabtır ve Yeniçeri ve Cebeci ve Topcu ve Arabacı Ocakları Kethüdâları ile firâvân asker ve Tatar Han olan Devlet Giray, cem'iyetlü tatarân ile ta'yîn olunsun denilüp, gurre-i Cumâde'l-ûlâ'da [2 Eylül 1769], Hotin'e irsâl olundu. Vaktâki, mârü'z-zikr ma'zûl Vezîr-Kethüdâsı[74] el-Hâc Ahmed Ağa, Âstâne'ye bu esnada geldikte, Kahraman Paşa maddesi haberi ve Bender'de salaşları hedm olundukta, ürküp dağılan asker dahi Âstâne'ye gelüp, Yağlıkcı-oğlu bizi istiskal[75] etti ve kalanlara yem ve yiyecek vermeyüp orduyu perîşan etti. Sohbetlerine habis[76] Arnavud bizim Kahraman Paşa'yı katl etmiş, bu intikâmı komayız dedikleri ve Hotin inhizâmı haberi[77] ilâve olup, Pâdişâh hakîkat-ı hâli [*471/a*] tashîh içün gelen mezbûr[78] Vezîr-Kethüdâsı'nı[79] istintak buyurdukta, Kethüda'nın çünki azilden vezîre infi'âli olup, vezîr kendisini he-

lâk etmek ihtimâli dahi olduğundan, selâmeti içün fırsatı[80] ganîmet bilüp, efendim gerçi ben kulunuz Devlet Kethüdası ve sâir ricâl-i devlet benim zeylimde; lâkin bir kâra birimiz mahrem değil; ancak vezîrin müsteşarı ve mu'teberi ve mahrem-i esrârı Dîvân Tercümanı'dır. Kâfir-i mesfûrun iğfâlini fehm ve ihtiyat etmeyüp, anın ağzına baktığındandır deyüp, gayri kelimât etmedi; ammâ her hâli câmi' bir kelime etti.

Ve bu eyyâmda Tatar Hân olan Devlet Giray'dan gelen[81] kāimede, Serdâr-ı ekrem'de istiklâl-i tâm var-iken ve küffârın za'afı bedîdar-iken, tercüman kelâmı ile sûlha rağbet ve müsâlâha tekmîl oldu deyü hükm ve imzâ edüp, vüzerâ ve ümerâ ve zâbitâna ve askere[82] takayyüd etmeyüp, beyhûde perîşan edüp, fırsatı fevt ettiğinden başka, düşmanın kuvvetine bâ'is oldu deyü, tahrîrâtı merkūm el-Hâc Ahmed Ağa'nın kelâmını musaddık olup, seferden gelenler dahi ta'yînâtımız üç beş günde bir verilüp, ol-dahi aynîle değil, mande nâmı ile bahası verilmekle, yem ve yiyecek satın almaya muhtac oldu ve mîriye cem' olan zahîreyi Defterdar'a bey' ettirüp muhtekirlerden bir yemi elli paraya-cek aldık, ya'ni bir haftalık mandeden aldığımız bir günlük zahîre olmadı. Bu Yağlıkçı-oğlu bizi çırçıplak soydu dedikleri dahi Hân'ın tahrîratını müsbit olmağla, vezîrin azline esbâb terâküm edicek, Cumâde'l-ûlânın onunda [11 Eylül 1769], Kel Ahmed Paşa-zâde Feyzi[83], orduya taraf-ı saltanattan irsâl olunup vardıkta, Yeniçeri Ağası'na rütbe-i vezâret ile Süleyman Ağa'yı Kaymakam nasb ve Ağa-Paşalık'ı ibkā edüp, böylece vezîr otâğına varup, hatt-ı şerîfi verdikte, mühr-i şerîfi istirdât ve ahz[84] ve Emin Paşa'ya Mısır mansıbını[85] tevcîh ve Hünkâr Silâhşorları'ndan orduda bulunan, Maktûl İbrahim Paşa Silâhdarı Osman Bey ile Mısır'a deyü irsâl eyledikten sonra Hotin'e varup, Hotin Ser-askeri olan Moldovancı Ali Paşa'yı meteriste bulup, îsâl eyledikte, gece ve gündüz âşık ve zârı olduğu matlâbına nâil olucak, bir kaç hatve istikbâl ve kabz edüp, yine gayretinden meterise girüp, askeri cenge tahrîs eyledi ve mârü'z-zikr Dîvân tercümanı Âstâne'ye ihzâr olunup, Emin Paşa'yı iğfâ[l] ettiği içün ve ma'zûl Boğdan Voyvodası Moskov'a casusluk ettiği içün Cümâde'l-ûlâ'nın on beşinde [16 Eylül 1769], Bâb-ı hümâyûn'da ikisi birden katl olunup, ser-i menhûsları cesedlerinden cüdâ kılındı ve sadr-ı sâbık Emin Paşa Mısır mansıbı temennisile, Mübâşiri[86] olan Osman Bey

ile Edirne'ye vâsıl olduklarında, Bostancı-başı istikbâl ve Saray-ı hümâyûna da'vet ve ziyâfet kaydında-iken, çoktan istihmam etmemiştim deyüp, Emin Paşa hamama dühûl eyledikte, cânib-i saltanatdan katline me'mûr olan Haseki, yedinde olan hatt-ı hümâyûnu Bostancı-başı'ya irâe edicek, heman-dem Bostancılar ile hamamı ihâta [471/b] ettikten sonra Haseki hamama girüp, hattı Emin Paşa'nın destine verdikte, ba'de'l-iğtisâl[87] innallah ve inna ileyhi râci'un deyüp, tecdîd-i vuzû' ve tecdîd-i îmân ve tekrîr-i tövbe ve isti'fâr edüp, cellâd-ı bi-rahme gerdenini teslîm ettiği gibi kābız-ı ervâha dahi rûh-ı revânını teslîm eyledi « تجاوز الله عن سيئاته ».

Yağlıkcı el-Hâc Yusuf'un sûlbü oğlu olup, yüz elli dokuz [1746] sâlinde Hind'e elçi irsâl olunan Hâcegân'dan Sâlim Efendi'ye kâtib ve babası mezbûr el-Hâc Yusuf Kethüdâ olup, Hind'e varup, avdetde edây-i farîza-i hacc-ı şerîf edüp, Sâlim Efendi terk-i âlem-i fâni eyledikte, Hind pâdişâhının nâme ve hedâyasını, merkūm el-Hâc Yusuf kabz ve Sultan Mahmud Hân'a tebliğ etmekle, şâyeste-i i'tibar olup, oğlu mezkûr Emîn Efendi'yi Mektûbî-kalemi'ne halîfe etmişler-idi. Lâkin vaktini zâyi' etmeyüp, edebiyat ve arabîye ve farsîye lisanlarını tahsîl etmekle, ashâb-ı me'ârifden akrânına râcih olduğu içün devr-i Sultan Mustafa Hâni'de Ser-halîfe, ba'dehu Mektubcu, ba'dehu Re'isü'l-küttab ve yetmiş dokuz [1765] târihinde rütbe-i vezâretle Tevkı'î Paşa, ba'dehu damâd-ı şehriyâriliğe namzed, ba'dehu Sadr-ı âzam, ba'dehu Serdâr-ı ekrem'lik ile iş-bu sefere gidüp muvaffak olamamağla ma'zûlen Edirne'ye geldikte, hırmen-i ömrü ber-bâd olup ve kahr-ı pâdişâhî ile hâk-i melâkde galtan oldu[88]. Hîle ile iş gören mihnet ile can verir darb-ı meselinden gaflet edüp, selefi Hamza Paşa'yı canından bî-zâr etmekle, telef eylediği sadreynli makalemizde ânfen tahrîr olundu. Rahmetullahu aleyhi.

Az vakitde ilerü geldiğini[89] kibâr hazm edemeyüp, sâbıkta güzerân eden vüzerâda Kürd-oğlu ve Arnavud-oğlu ve mühtedi Gâvur-oğlu olduğundan nazarı[90] kat' edüp, Yağlıkçı-oğlu deyü etba'ları muvâcehesinde yâd ettikleri esâfil-i nâsa sirâyet etmekle, beyne'n-nâs mehâbet-i vezâret merfu' olup, Yağlıkçı dîdesile nazar ettiklerinden, Saray-ı hümâyûn'dan sancağ-ı şerîf Davud Paşa'ya çıkar-iken müteseyyidlerin re'âyâya zûlm ve hayf etmelerine bâdi oldu. Eğer tenfîz-i kitâbu'l-lah ve icrây-i ahkâm-ı şer'iyye ve emr-i bi'l-ma'rûf ve

nehi ani'l-münker edeydi, uyûn-ı nâsda mehâbet ve şecâ'ati olup, serdâr-ı nâmdarlık[91] sa'âdetini celb eder-idi. Lâkin semt-i zarâfet diyerek, kâtibi yenlü edüp, cezâları[92] vakt-i âhire ta'vîk olunsun deyü iğmâz etmekle vezâret vekārı sahte gibi oldu; hatta İsakcı'ya varup, Tuna'yı ubûr idecek oldukta[93], kendi Enderûn Ağaları'ndan[94] sekiz yüz kişi ittifak ve her birimiz dörder yüz kuruş almadıkça geçmeyüz deyü, hizmetinden istinkâf etmek gibi bî-ârlığa cesâret eylediler. Anlar hakkında dahi siyâseti icrâ edememekle vehhamlığı[95] küffâra ma'lûm ve askere şâyi' olup, [*472/a*] askerin taht-ı zâbıtadan çıkup dağılmasına ve Kahraman Paşa'ya lisânen ta'zîr edeyim der-iken piştov çakmak gibi cesâretine ve rezâletine ve azline ve katline sebep oldu.

Merhûm-ı mezbûrun[96] katline terâküm eden esbabdan sebeb-i diğer, çünki otuz seneden beri sefer-i hümâyûn vukū' bulmadığından tâife-i askerî[97] vatanlarında istirahat ve kâr ü kesb ve fısk u fücûra ve zevk u safâya me'lûf olmağla, ceng ahvâlini bilür kalîl ve bilmeyenler bilenlere gālip olup, yoldan ahıra kaçan haron atlar gibi zâbitlerine muhâlefeti yiğidlik add edüp, vatanlarına azîmet ettikleridir; ya'ni Hotin'e asker ta'yin olundukta, kimi sancağ-ı şerîf kande, biz anda, dedi ve kimi kahvecimizin salaşı hedm olunmak, bize var git demektir, deyü orduyu terk ettiklerinden, leşkerimize za'af ve düşmana kuvvet hâsıl oldu[98]. Serdâr-ı ekrem olanlar Âstâne'den hurûcunda askerin gözüne mehîb görünüp, taht-ı zâbıtaya rabt etmek lâzım idi; idâre edemediğidir[99]. Sebeb-i diğer, Moskov cengim yoktur, her ne teklif olunur ise razıyım der-iken, mühre nâil olmak içün nakz-i ahd münkerini irtikâb ettiğidir. Sebeb-i diğer, zamân-ı vâfireden berü esfâr münkati' olmağla, yoldaşlar aziz olup, âh bir sefer olsa da yoldaşlık şânını kesb ve rezâlet-i ra'iyyetten halâs olsak diyenler, at, katır ve hımar ve cümle süvâr, kör ve topal kalmayup, sefere gider oldukta, tüfenk ve kılıç kıymetli olup, ekseri sopa ve zerdesteyi silâh add edüp, altı kerre yüz bin adam sefere da'vetli ve da'vetsiz sıbyân ve pîr makūlesi gittiğindendir. Zîrâ tertîb-i sefer işe ve harbe yarar yüz yirmi bin süvâri ve piyâde olmağla zahîre ona göre ihzâr olunmuştur. Böyle izdiham olucak, kifâyet etmediğinden mande-behâ verilmekle[100], her şey beş[101] kat bahasına çıkup, orduda kaht-galâya[102] sebeb oldu ve kahtdan asker bî-çâre olup, aç olan hizmetkâr efendisinin işini göremeyüp, efen-

disine muhâlefeti zuhûr *ettikçe, efendinin iğmâzı lâzım* gelir ve efendi iğmâz ettikçe huddâm fısk u fücurdan tehâşi etmez müsîb bir dâire olduğu gibi, asker yüze çıkup, muhâlefet ile perîşan ol-*duğundandır.*

Sebeb-i diğer, çünki sefer açıldı, azminde vezîr câzim olup, iğfâl-i düşmana fîrifte olmayup, za'af-ı düşmana dahi, hasmın karınca ise merdâne gör mısdâkınca mağrur olmayup, Moskov keferesi balıkcı köpeği ve gevrekci köpeği demeyüp, azmi ve cezmi muktezasınca varup, düşmana mukābil olup, ayak tozu ile askere fütûr gelmeksizin mukātele ve gālib *olduktan sonra merhamet* olunur ise, ba'dehu sûlh sohbetine cevâz göstermektir. Amma bu[103] Emîn Paşa yer götürmez asker ile hareket ve Edirne'ye vâsıl oldukta, asker-i islâmın *[472/b]* vefret ve kesretini küffâr haber alup[104], mukāvemetden aczlerini i'tiraf ve hîleye teşebbüs edüp, îmanlarınca eymânlar ile Dîvân tercümanını inandırıp, devletin her teklifine razıyız, beynimize tavassut eyle deyü haber gönderdiklerinde, tercüman i'timad edüp, bir hizmet vücûda getiririm zu'mu ile henüz Edirne'de Moskov'ın aczini[105] i'tirafını ve her teklifi kabûl edeceğini vezîre işrâb ettikte, vezîr gerçi bervech-i muharrer ma'rifetle zâtı ve isti'dadı var; lâkin zamanı ve tecrübesi olmayup, mukārinlerinde dahi ilm-i tevârihde râsih-i mahremi olmadığından, tercümanın sühûletlû kelâmlarına meyl edüp, meşakkat-ı sefer ve cerâhat-ı muhârebe sıkletlerinden biri olduk deyü safâ ve Lehlü'den devlete ilticâ eden Deli Poteski nâm Boyar'ın ricâsı misillû Leh devleti, devletin himâyesinde olup, Moskov lisanma dahi almasın ve mesârif-i seferiyeyi Moskov versin dahi her ne teklif olunur ise râzılar mı? buyurdukta, tercüman elbette râzılardır demekle[106], Han-tepesi'ne varıldıkta, heman oldu ve bitti zann olunup, mâbeynde tercümana ihbar tevârüd ettiğinde, tûl meks iktizâ etti. Külliyetlü askerin meks ü kararı ziyâde muzırdır. Zirâ râyiha-i kenîflerden ve mezbele ve lâşelerden istikrâh hâsıl olup, hayvânat ekl edecek ot bulunmaz, askere fütûr gelür; fi'l-vâki' bu minvâl üzre askerde fütûr ve perişanlık zuhûr ettikte, sûlh tamam oldu yollu nâfile masraf-ı kesîreden halâs oluruz ve bu cem'iyyet ile fitne hâsıla[107] olur deyü vesvese dahi mündefi' olur deyü askerin perîşânisinden memnûn oldukta hîlekâr Moskov askerin perîşânisini ve perîşânlıklarından vezîrin memnûniyyetini bilüp, vakit fırsattır

deyüp, Hotin semtinde zuhûr ve galebe etmekle, vezîr nâdim oldu. Lâkin çi-fâide husemâsı dahi fırsatyâb olup, katline sebeb oldular.

Ez-in cânib Moldovancı Ali Paşa Hotin'de meterisde mühre nâil oldukta, ocaklar kethüdâları ile dahi sekiz bin mikdârı imdâd gelüp, takvîyet bulundukta, Moskov'dan vezîre elçi gelüp, mevsim-i şitâ geldi. Eyyâm-ı bahara-cek mütâreke olunsun, belki müsâlâha müyesser ola deyü ricâ ettikte, vezîr ricâl-i devlet ve Tatar Hân ile meşveret eyledikte, Tatar Hân mütârekeyi evlâ gördü. Amma vezîr bu mütâreke talebinden fehm olunan bize imdâd gelüp, küffâra za'af gelmektir. Mütâreke diyerek bizi iğfâl edüp, bahara-cek kendüye kuvvet verüp, baharda cenge mübâşeret eder. Şimdi ise bana mühr teveccühünden (مود)[108] askerde mühr-i vefâ[109] alâmeti var. Bu mahzûziyet ile bana can fedâ ederler deyüp, gelen elçiye red ile cevab ve bir kaç gün gālibâne [*473/a*] askerimiz mukātele ve sâbit kadem olmuşlar-iken, bi-hikmeti'l-lâhi te'âla bârân temâdisinden meterisler leb-rîz ve der-akab sîl zuhûr ettikte köprü münkesîr olup, vezîr ile ordu Hotin tarafında ve yirmi bin mikdârı süvâri ve piyâde dilâver İzvanca tarafmda kaldıkta[110], kayıklar ile piyâdeler Hotin tarafına geçirilüp, altı bin mıkdar süvâri[111] Kamaniça tarafından, Turla kenarı ile geçid mahâlli bulunca yürüyüp[112], karşı gelen küffâr ile ceng ettikte her biri ikişer ve üçer kâfir katl ederek, bir mıkdarı şehid olup, mâ'adası Bender semtinden semt-i selâmete geçti. Lâkin üçüncü gün piyâdeden geri kalan iki bin nefere küffâr hücûm ettikde, ordudan müşâhede olunur-idi; imdâd etmek kābil olmıyacak, bin neferi kendüyü suya atup, ekall-i kalîli beri geçti, kusûru garîkan şehid oldu ve bin neferi küffâr ile ceng ederek, kimi şehid ve kimi esir oldu. Bu hâletden askerin derûnuna hirâs ve bir dürlü nefret zuhûr edüp, mal ve canı[113] terk etmek gibi hevlnâk hâlet bürûzundan askere perîşanlık ârız olmağla orduyu bırağub ric'at ettiklerinde, Sadr-ı âzam aman, ümmet-i Muhammed orduyu ve kal'ayı kime bırağırsuz, düşman ile beynimizde Turla gibi sedd var; eğer geçer ise, şühedâmıza ettiğinin intikāmını aluruz ve firârilere sonra îkāb olunur. Kalanlara on yedişer akçe esâme vereyim. Benimle kal'aya tahassün edin. On iki bin Tatar karîben bedîdar olur deyü Çavuşlara nidâ ettirdi. Müfîd olmadıkta bir kaç yüz etbâ'ı ile pîş-i kal'aya gelüp, bilâ muhâsara ve bilâ ceng ric'-i kahkarî bir vakitte olmamış, gayret günüdür, kal'aya girelim dedikte, her biri bir

gûne illet ve mühür sâhiblerinin ve Tatar Hanların hisara girdiği yoktur. Zirâ küffâr gelüp, kesr-i nâmûs-ı saltanat etmek ihtimâli vardır.

Bu Hotin bir meymenetsiz kal'adır. Bir-kaç def'a alındı verildi. Gider ise, baharda yine alınır, demelerile vezîr nâ-çâr ağlıyarak, yanında kalan[114] üç yüz tevâbi'i ile avdet ve top ve cebehâne ve zahîre ile memlû kal'ayı hâtem-i sadr-ı âzamî ile ebvâbını temhîr edüp revâne oldu. Bu esnada Tatar Han olan Devlet Giray'a on yedi def'a adam gönderüp, hem-zeban olmak ricâ etti. Her birinde bir gûne bahâne ve illet eyledi. Zîrâ köprü metîn değil, tombaz erişmeyen mevzi'ine araba ilhak olunmuş; böyle alâta güvenilmez; hazır küffâr mütârekeye minnet etmiş-iken kabûl etmek münâsib idiğini irâe ettik, red eyledi deyü infi'âl eyledi. Hakk budur ki, hiç bir seferde bir vezîr ibtidâ münkesir olup, sene-i mezbûrede yerine gelen vezîr kazây-ı mâfât ettiği [*473/b*] olmadığı ehl-i tevârihe rûşendir. İçlerinde tevârihe âşina olsa mukaddemâ Emîn Paşa meşveretinde Han-tepesi'nden[115] Bender'e gidilmek tasvîb olunup, Bender'e varıldıkta, Balta'ya varup, sancağ-ı şerîf ile vezîr meks, üç[116] dört koldan otuzar, kırkar bin cüyûş ile Ser-askerler[117] diyâr-ı küffâra hücûm etmek vâcib idi; böyle olsa küffâr el-amân der-idi.

Sûlh sohbeti ile ve tercüman lisanile Moskov vezîri iğfâl ve askeri perîşan ve Bender'den orduyu Han-tepesi'ne ric'at ettirdikde, Hotin semtinden baş gösterüp, harba kıyam edüp, galebe sûreti tarafımıza rû-nümâ oldukta, böyle perîşan senede askerin teveccühüne i'timâd olunmaz. Mütâreke evlâ idi; Ali Paşa hodbinlik etmekle böyle hezîmete giriftar oldu ve köprü kat' olduktan[118] sonra durmak sevdâsında olduğu dahi tevârihe âşina olmamaktan gelür. Âl-i Osman esfârından[119] on iki kerre köprü kat'ı vâki' olmuştur ve işbu tarihimizde tafsîli vardır. Cümlesinde kazâ-i mâfât müyesser olmayup, perîşanlık vâki' olmuştur. Cümleden biri Elmas Paşa'nın şehâdetidir. Sultan Mustafa karşı tarafta selâmetde-iken, hüzn ve iztirab gelüp perîşan ve ric'at etmişlerdir. Bu muhârebede Kul-Kethüdâsı Ebûbekir Ağa ve Ordu-Ağası Süleyman Ağa ve on altı bölük ve kırk dört bölük ve elli dokuz cemâ'at Çorbacıları ile vâfir Serdengeçdi Ağası ve Alemdarları şühedây-ı sâbıkûna refîk oldular ve Hotin Ağası, sâbıka Kul-Kethüdâsı olan Süleyman Ağa tekrar Kul-Kethüdâsı nasb olundu ve Cumâde'l-âhire'nin yirmi beşin-

de [26 Eylül 1769], iki def'a Sadâret-i Rum'dan münfasıl Kara Bekir-zâde Osman Efendi sadr-ı dershâne-i mezâra irtihâl eyledi.

Hâl-i şebâbında Kazasker-zâdeliğine kanâ'at etmeyüp, dânişmendan gibi ilmi tahsîl ve imtihana duhûl edüp, a'lâ yazılmağla müderris olduktan sonra[120], ba'zı imtihanlara dahi mümeyyiz olmuş bir fâzıl-idi. Hakk budur ki, sudûr-ı ulemâ zâde böyle olsa ne güzeldir. Bu esnada orduya bir[121] nâmdar vezîrden lâbüdd denilmekle akviyâyı ricâl-i devletden Büyük Mîr-i âhur'luk ve Çavuş-başı'lık gibi manâsıbda tekerrür etmiş, fâtih-i Belgrad İvaz Mehmed Paşa'nın oğlu olup, hâlen Kaymakam Paşa Kethüdâsı olan Halil Bey istihsan olunmağla, üç tuğ verilüp orduya irsâl olundu ve orduda olan A'rec Osman Paşa-zâde Mîr-i mîran Mehmed Paşa'ya dahi üç tuğ irsâl olundu ve evâsıt-ı Receb [Kasım]'de Defterdar İbrahim Sârım Efendi'ye dahi üç tuğ inâyet olunup, orduya irsâl olundu ve ber-vech-i meşrûh Sadr-ı âzam Hotin'den hareket edüp, Han-tepesi'nde orduya iltihak ve sancağ-ı şerîfi ziyâret edüp, Mektubcu olan Feyzî Süleyman Efendi'yi azl ve yerine rüşd ü sedâdı ve fazl u ma'rifeti ma'lûm Tezkire-i sâni [*474/a*] Abdürrezak Efendi Mektûbî olup[122], Abdi Efendi yeğeni Mustafa Efendi Tezkire-i sâni nasb olundu.

Çünki[123] köprü vak'asından mukaddem Ali Paşa varup, küffâra gālib olup, kal'ayı muhâsaradan halâs ettiği sem'-i hümâyûna resîde oldukta mesrûr olup, vezîre ve Hân hazretlerine ve sâire atâyâ ve hil'atlar ile hazîneyi Silâhdar-ı şehriyârî es-Seyyid Mehmed Emîn Ağa'yı tâltifen ve tekrîmen irsâl buyrulmağla[124], Han-tepesi'ne vardıkta, köprü vak'ası ile vezîrin perîşânen avdetinin muvahhiş haberi gelmeğle, Silâhdar Ağa orduda meks etmiş-idi. İki gün sonra Cumâde'l-ûlâ'nın yirmi dördünde [25 Eylül], vezîr Ali Paşa orduya gelüp, ricâle umûm hil'ati ilbâs ettikten sonra, atâyây-ı mülûkâneyi dahi teşrîfât üzre kabz eyledi ve üç gün mürûrunda Hân hazretlerinin dahi[125] orduya vürûd edeceği ma'lûm olucak, kānûn üzre istikbâl ve ertesi[126] vezîr haymesinde müşâverede, küffâr ile beynimizde Turla suyu ile Hotin kal'ası gibi sedd var-iken, bilâ-mûcib top ve tüfenk ve cemî' orduyu ve kal'ayı terk ve asker perişan oldu; şimdengerü bilâ-hâil ne vech ile durulur deyü vezîr istifsâr ettikte, erbâb-ı müşâvere, gelen şitâdır, heman ordu toplar[127] İsakcı'ya nakl ve Boğdan muhâfaza olunsun deyü tasvîb etmekle, Anadolu Vâlisi Zâralı[128] -zâde Feyzullah Paşa ve Abaza Paşa ve Hazînedar Ali Paşa Boğdan

muhâfazasına ta'yin olunup, Silâhdar Ağa'nın getirdüğü kapaniçe ta'bir olunur kürk Hân'a ilbâs olunup, Hân kendü ordusuna gitti.

Çün Bender'den ordu Han-tepesi'ne geleli altmış dört gün ârâmda, alefsizlikden telef olan hayvan lâşesi ile kenîfler ve çirkâb te'affününden orduda çok kimesne mühemmâ ve müteveffâ olmağla ordu etrâfında, beş mahâlde mücessem mezâristan peydâ olmuş-idi[129]. Hatta Ordu-kadısı olan Su-nâzırı Altunu-çok el-Hâc Mehmed Ağa-zâde Abdullah Efendi hastalanup tebdîl-i havâ ile şifâ içün İsakçı'ya vardıkta, ufûnetten ziyâde müte'essir olmuş ki, ilâc pezîr olmayup, Rebi'ü'l-âhir'in yirmi beşinde [28 Ağustos 1769], sicill-i hayatına temm rakamı ceffe'l-kalem keşîde kılınmağla İsakcı'da olan ordugâh-ı ehl-i kubûra mülhak oldu ve Cümâde'l-âhire gurresinde[130] [2 Ekim 1769], Han-tepesi'nden cümle ordu ile vezîr rihlet edüp, ileri irsâl olunan kebîr toplara Topcu Ocağı ve Kütahya eyâleti ta'yîn olunmuş-idi. Kesret-i bârân ve kıllet-i hayvan ve insandan gücle dört günde sekiz sâ'at gidebildiklerini vezîr gelüp görücek, yevmî birer kuruşa isticâr olunan adamlara Vezîr Kethüdâsı nâzır nasb olunup, Cumâde'l-âhire'nin [*474/b*] on üçünde [14 Ekim 1769], ordu İsakcı'ya dühûl eyledi ve Boğdan muhâfazasına ta'yin olunan Paşa kesret-i matardan nehr-i Purut'u ubûr edemeyüp, kıllet-i yemden süvâri ehl-i timar, timarından temennâyı kaldırup, hilâf-ı fermân parâkende olmaları ile sevk-ı asker içün Canik Muhassılı el-Hâc Ali ta'yin olundu.

Amma küffâr Hotin'den Boğdan'a teveccüh ettikte, Boğdan Voyvodası Abaza Paşa[131] yanından gāib olup, Boğdanlı Becene'lerine dağıldıkta, küffâr zahîre anbarlarını gelüp, bilâ-mâni' ve bilâ-zahmet kabz eylediğini vezîre tahrîr ettikte, bu zahîre cem' olunca nice mezâlim irtikâb olunup, nice âh alınmış[132] ve terk-i vatan edüp, bir kaç yüz sâ'at yerden ibrâm ile getirülmüş ve askere verilmeyüp, kâr içün iddihâr olunmuş zahîre düşmana nasîb olmaktan gayrı neye yarar demeyüp, Rakka Vâlisi Mehmed Paşa'yı[133] Kalas'a ve zahîreyi halâsa ta'yin edüp, iktizâ eder ise İbrâil Muhâfızı Abdi Paşa dahi Kalas'a varmak fermân olundu ve Boğdanlu'nun a'dâya müzâhereti âşikâr olmağla harbî[134] gibi nisâ ve sıbyânın esîr alınmasına fetvâ verildi. Gerçi şitâ geldi. Lâkin küffâr Eflâk'a ve Boğdan'a münteşir olup, savâhil-i Tuna'ya hasâreti melhûz-iken, ordunun Âstâne'ye teveccühünde mahzûrât var deyü orduda olan mü-

şâvere efkârı hazret-i şehriyâra telhîs olunup, vusûlünde Saray-ı hümâyûn'da dahi ma'kūd meclis-i müşâverede, Silistre'nin meştâ olması tasvîb olunmağla, meştâya ruhsat hattı, bu esnâda orduya vürûdunda, tekrar meşveret kılındıkta, Silistre istisvâb olunup, kar dahi nüzûle ibtidâr etmekle, İsakcı'dan hareket olunur-iken, top sadâsı uzaktan gelmeye başlayıcak, istihbar olundukta, Kalas'a küffâr hücûm etmiş, ceng oluyor denildikte bir gün evvel Silistre'ye deyü, Yeniçeri Ocağı kalkup Baba-dağı'na varmış-idi. Tekrar İsakcı'ya avdetlerine fermân olundu.

Amma sekiz aydan berü sahra-nişinlik ile halk bî-tâkat iken, böyle kar yağar-iken çadırda durulmaz deyü özür eylediklerinde, vezîr ordusu dahi heman Baba-dağı'na varup, Kalas halâs olununca[135] meks olunup, sonra Silistre'ye nakl olunur deyü, Cumâde'l-âhire'nin on ikisinde [13 Ekim 1769], vezîr dahi Baba-dağı'na varup, bir hatve ilerü bir kimesne gitmeyüp, heman hânelere yerleşicek, Silistre sevdasından fârigan Baba-dağı kışlak ta'yin olundu ve Kalas'da olan paşalar[136] onar, yirmişer adamla kalup, erbâb-ı timardan dahi, fakat Alay-beyleri var-idi, küffâr geldikte muhârebeye ağâz olundu. Ancak Kalaslı tuğyan edüp, Kalas'da olan paşa adamlarını odun ile helâk ve emvâllerini yağma ve a'dâ tarafına mülhak olduklarında paşalar beri tarafa can atmağla Hacı Ali Bey ve sâiri [*475/a*] bir işe yaramayup, mâmeleklerini terk etmekle, çıplak kaldık deyü gelüp vezire sıklet oldular. Fi'l-vâki' dûr-bin olsa vezîr itâ'atsız asker ile diyâr muhâfaza olunmaz ve perişan olan leşker düzelmez, nâfile paşaların nâmı meksûr ve malları a'dâya gittiğinden mâ'ada, devlete sıklet olurlar deyü, mülâhaza edüp, bu hasârete sebep olmaz ve Hazînedar Ali Paşa ile A'rec Osman Paşa torunu Mîr-i mîran Mehmed Paşa'dan hizmet me'mûldür. Üç tuğa şâyesteler[137] deyü devlete i'lâm olunmuş-imiş.

Bu esnâda mümâileyhâya[138] inâyet-i pâdişâhî zuhûr etmekle, müşârü'n-ileyhümâya üçer tuğ kürkleri bu günlerde ilbâs olunacak, küffâra Kalas'ı verdikleri için kadirleri terfi olundu[139], şüyû' buldu. Tedbirsizliğin hâli böyledir. Her işi su'-i zandan kurtulmaz ve Receb'de [Kasım 1969], Bender Muhâfızı Kel Ahmed Paşa-zâde Ali Paşa vefât etmekle, Vezîr-Kethüdâsı olan Yazıcı İbrahim Paşa-zâde Mustafa Bey'e[140] üç tuğ ihsânı ile Bender verilüp, Rûznâmçe-i evvel Resmî Ahmed Efendi Vezîr-Kethüdâsı nasb olundu ve Baş-bakı kulu

olan Eyyûbî Ahmed Ağa, Baba-dağı'ndan bilâ izn Âstâne'ye gittiği vezîrin ma'lûmu olıcak, ircâ'ına fermân ile mübâşir irsâl olunup, vardıkta, eğer benim fermâna itâ'atim olaydı, mansıbımı[141] terk edüp, bilâ izn hareket etmezidim[142]. Yine Âstâne'ye gidicek, mahlûl olan mansıbı Kapıcı-başılarından Sarmısakcı-zâde Kethüdâsı deyü ma'rûf olan vezîrin Ser-askerlik'de Kethüdâsı olan Hasan Ağa'ya tevcîh olundu. Bu maddeden vezîrin ve ricâlin hâli ma'lûm olur. Mahsudü'l-akrân olan Baş-bakı kulu mansıbını terk ile fermâna itâ'at etmiyecek, ehad-ı nefer ve sâir askerin terk-i itâ'ati ta'yib olunmaz. Ehl-i mansıba fermânı câri olmayan vezîrin askere fermânı işlemez; var mülâhaza eyle. Ve Zâralı-zâde Hotin ve Boğdan ve Kalas'da bir işe muvaffak olamadığı içün tuğları ref' olunup, Dimetoka'ya nefy olundu.

Kalas'ı zabt eden küffâr, Kalas'a kāni' olmayup, Tuna'dan ubûr eden sefâyine mâni' olup, beri tarafda Tomar-ova[143] ve Curculeş'de olan anbarlar zahiresine mübâşeret ettiği içün defa'ât ile orduda müşâverede paşalardan biri iltizam etmiyecek[144], İsmail Mütevellîsi Dağıstânî Ali Ağa, elli adam ile bağdaten, Tomar-ova'ya şebhûn eyledikde, bunun ardı çok zannı ile küffâr firar ettikte, vâfir kâfir[145] kırûp anbarları zabt eyledikte, bakıyye küffâr[146] Kalas'a geçtikte, Abdi Paşa dahi İbrâil'den Kalas'a teveccüh ettiğini haber alup, mukābeleye gittiklerinde [*475/b*] Dağıstânî Kalas'ın tehi kaldığını görüp, Kalas'a geçüp, bulduğu kâfiri katl ve kasabayı yağma ile ganîmet ahz ve Abdi Paşa dahi üzerine gelen küffâr ile mukātelede ekserini katl ve altı topu ile ganâyim ahz ettikte, küffâr kasabaya avdet ettikte, islâm zabtında olduğunu görüp firar etti. Bu mukābelede Abdi[147] Paşa'ya vezîrden elli kîse ile çelenkler ve Kethüdâsı'na iki tuğ ve Dîvân-kâtibi'ne Hâcelik ve Silâhdarı'na ze'âmet irsâl olundu. Ve Boğdan diyârında ehl-i zimmet tâifesinden bir kaç karye zimmîleri isyân ve cizyelerin edâdan imtinâ' ve Moskov ile ittihad ve bilâd-ı islâmîyeye istilâ ve ehl-i islâm ile muhârebe eder olsalar, tâife-i mezbûrenin vilâyetleri vurulup istirkak olunmaları meşrû'mudur? el-cevâb, meşrû'dur ve mûcibince Şa'ban [Aralık]'da hatt-ı şerîf verildi.

Çün Kalas inhizâmında, orduda cesur vezîr yok denilmekle, Cumâde'l-âhire [Ekim]'de sâbıka Kaymakam Kethüdâsı ve hâlâ Mîr-i âhûr-ı evvel olup, Belgrad fâtihi İvaz[148] Paşa'nın oğlu olmağla, ha-

yır ve şecâ'at me'mûldur deyü, Halil Bey'e üç tuğ ve üç gün sonra Defterdar İbrahim Sârım Efendi dahi ceri ve cesurdur deyü kezâlik üç tuğ verilüp, mükemmel kapıları ile orduya irsâl olunmuşlar-idi. Henüz orduya vâsıl olmadan vezîrin azli muktezî olucak, mümâileyh Halil Paşa cümleden mühüre elyak denilmekle, Kapıcı-başı Çerkes Mehmed Bey me'mûr olduğu vechile, ibtidâ Baba-dağı'nda Vezîr-Kethüdâsı Resmî Efendi'ye, andan Ali Paşa'ya varup mührü ahz ve ricâlden istikbâl âdet olanları[149], Teşrîfâtî Ebûbekir Bey ile bile, Baba-dağı'na nısıf sâ'at yemeklik çeşmesine Halil Paşa henüz vâsıl olmuş, gelüp hâtem-i vekâlet-i kübrâyı teslîm edüp, alay ile Baba-dağı'nda, Paşa-kapısı'na varup, livâ-i şerîfi kabz ve hatt-ı hümâyûnu kıra'et ve umûm hil'ati ilbâs eyledi ve orduda Topcu-başı olan Hezâr-fen Kara Mustafa Ağa, pîrlik özrü ile azl ve Âstâne'de Topcu-başı vekîli olan Emîn Kethüda getirülüp Ağa nasb olundu ve Kethüdâ Resmî Efendi azl ve akl ü firâsetle cemi' umûra âşina olan Defterdar es-Seyyid İbrâhim Efendi, Vezîr-Kethüdâsı nasb olunup, Ali İsmet Efendi Defterdar oldu ve sadr-ı sâbık Muhsin-zâde Mehmed Paşa'ya Mora Muhassıllığı tevcîh ve elli bin kuruş muhâfaza-i cezîre içün harclık ihsan olunup, Aydın Muhassıllığı dahi Rikâb Kaymakamı Melek Mehmed Paşa'ya tevcîh olundu ve Pravişte Çorbacısı, âdet-i kadîme üzre yerine vekil bırakup, beş yüz topcu ile sefere gelmek fermân olundu [*476/a*] ve Çavuş-başı Yüsrâ Ahmed Efendi bilâ-mûcib azl ve yerine Kapıcı-başılardan Arabgirî İbrahim Bey nasb olundu. Ve Kırım Hânı olan Devlet Giray'a ceste ceste hazîneden verilen altı bin kîseye bâliğ olup, her ricâsına müsâ'ade olunmuş-iken, âferin denilecek, kendüden bir eser-i rahâvet ve taksîrden gayri zuhûr etmemeğle, telef-i hazîne ve telef-i nâmûs ettiği içün âhir-i Şevvâl [25.Şubat.1770]'de azl ve Kıbrıs'a nefy ve yerine Selim Hân-zâde Kaplan Giray çiftliğinden da'vet olunmağla, ılgar ile orduya gelür-iken, istikbâl ve mülâkat ve altı gün sonra İsmail'den Kuşan'a gitti.

Çün Moskov Yaş ve Bükreş kasabaların[150] zabt ve re'âyâyı kendüye bend ve Fokşan'da[151] tecemmu' etmekten muradı, İbrâil ve İsmâil veya Yerkökü'den birine hücûm eder denilüp, Deli-orman[152] neferâtı ile Ruscuk A'yânı Çelebi Süleyman Ağa, İbrâil Muhâfızı Abdi Paşa ile Fokşan'a karîb varup, Abdi Paşa askere, küffâr tamamca muzmahil olmayınca, kelle götürmek ve ganîmet almağa heves

etmeyin deyü nush etmiş-iken, kasaba hâricinde cenge ibtidar olundukta, bir bölük ganâyim ahzına kasaba(ya) duhûl ve bir mikdar[153] asla cenge girmediğinden Paşa'ya infi'âl gelüp, İbrâil'e avdet ve Bükreş'e ta'yin olunanlar dahi böyle etmekle, onlar da ric'at ettiklerinde, küffâr kuvvetlenüp, İbrâile geleceğini, ibrâil'e[154] gelen iki bin Libka haber verdiklerinde, İbrâilli bu kelâmm aslı yok, küffâr nice üzerimize gelebilür deyü lâflarının üçüncü îd-i fıtr günü İbrâil'e üç sâ'at karîb küffârın geldiği müşâhede olundukta, Abdi Paşa[155] yedi bin adam ile taşra çıkup, küffâr dahi beri gelüp cümle toplarına birden ateş verdi. Amma bir adam şehid olmuş değil iken[156], asker yüz çevirüp kal'aya duhûl ve ordudan istimdâd ettiklerinde, kıllet-i askerden Vezîr imdâda imkân bulamayup, yirmi beşer[157] kuruş bahşiş ile güc ile Vezîr Silâhdarı iki yüz nefer ile irsâl olundu. Amma onlar varınca, küffâr varoşa girüp, yağma ettikten sonra kal'a topunun darbından geri çekilüp, sonra Fokşan'a gitti.

Bu esnada sâbık İsmail Mütevellîsi Yerkökülü Kekemen-zâde dâmadı el-Hâc Halil Ağa Silistre'de peksimed mübâya'asına ta'yîn idi, ibrâm içün mahkemeye geldikte, eşkıyâ mezbûru mahkemenin tabaka-i ûlyâsından iskāt etmekle, a'zâsı hurd u helâk oldu. Bu hususda kendü ma'zûr ve aslını bilmeyenler hayf ettiler. Lâkin yüz yetmiş dokuz [1765-1766] sâlinde[158] bu *Abd-i pür taksîr*[159], İsmail kasabasında Niyâbetim esnâsında maktûl-i mezbûr İsmâil'e Mütevellî olup, mezâlimden tehâşi etmediğinden başka, Câbi nasb ettiği « »[160] habîs her nevi' fıskı mürtekib ve ihdâs-ı mezâlime mukayyed [*476/b*] bî-din, re'âyâ keferesi avratı beş kuruş vericek zevcinden boş olur deyü selef mütevellîleri bir münker[161] vaz' etmişler; biz[162] hükûmet-i şer'îye ile vardıkta, Mütevellî olan Kara-Haseki deyü şöhret şi'âr İsmail Ağa'ya bu münkerin zararını ifâde eylediğimde, bilâ-tereddüd men' edüp, menâsıb-ı dünyanın e'azzi olan üç tuğ ile vezâret ayağına geldi. Gerçi kendi ümmî, lâkin i'tikādı dürüst olmağla hakkı kabûl etmiş-idi[163]. Sonra vezâretle müşârü'n-ileyh Bosna'ya revâne oldukta, mezbûr Halil Ağa geldi. Gerçi ilmî yok[164], lâkin kuvve-i hâfızası olmağla bir kaç yüz cild Türkî kitab bile gezdirüp, ulemâ ile sohbeti sever; amma zûlmü dahi ziyâde sevmekle bu fi'il-i münkeri icrâya beda' edicek delâil-i aklîye ve naklîye ile terhîb ettiğim asla süd-mend olmayup, senevî bu işden vakfa dört bin kuruş hâsıla olur; sen vakfa izrâr kasd edersin deyü,

bu fakîr ile keş-mekeş mücâdele ve üzerime erâzili taslit gibi kâr-ı na-hemvârı irtikâb ettikce, kendi mutazarrır oldukta, ahâliden dindâr kimesneler ile mükâleme kıldığımızda, eğer pâdişâh bu münkeri def' ve kabûl edenleri te'dîb eder ise ne a'lâ ve illâ Moskov'ı[165] taslît edüp, azîz-i zü intıka'[166] celle-şânuhu hazretleri bu fi'ili def' buyurur. Amma yaş yanınca kuru yanar âdetullahu[167] muktezâsınca korkarım zarar-ı âm ile cümlenize ve dâr u diyârınıza musîbet resîde olur der-idim.

Altı sene sonra Moskov istilâ ve zarar-ı âm dediğimizden ziyâde vâki' olup, kendi dahi bu misillû helâk ile helâk oldu. Bilmeyenler mazlûm zannederler. İbrâil vak'asından sonra, küffârın Yer-kökü'ye geleceği his[168] olunmağla, Ruscuk Muhâfızı Sârım İbrahim Paşa Yer-kökü'ye yedi bin adam ile kethüdâsını imrârından sonra, küffâr gelüp bî-muhâba hücûm ettikte, süvâriler çıkup, binden ziyâde kâfir[169] katl etmişler-idi. Ertesi[170] göz seçmez duman olmağla, küffâr yirmi top ile muhârebeye ikdâm ettikte[171], askerimiz perîşan olup, heman kal'aya üç yüz kişi duhûl edicek, küffâr muhâsara etti. Amma topları[172] sağır olmağla, kâr-gîr olmadı ve on beşer kuruş bahşiş[173] ile İbrahim Paşa, gece iki yüz adam Su-kapısı'ndan kal'aya idhâl ettiğini küffâr haber alup, varoşu ihrāk ve Bükreş'e irtihâl etti.

Hakk budur ki, İbrâhim Paşa bu hususta izhâr-ı gayret etti ve Moskov Eflâk'a dahi[174] münteşir olup, ba'zı kurâda âkıbet endiş[175] re'âya, sonra bu vilâyeti yine Osmanlı alır deyü, Moskov'a râm olmayıcak, kiliselere papaz irsâl ve tav'en ve kerhen onları dahi izlâl kasd ettikde, Vidin Muhâfızı Torun Mehmed Paşa yamaklardan ve Kapı-halkından [477/a] Tuna'yı ubûr[176] ettirip, Oltu (= اولت ?) suyu garbîsine vardıklarında Karayiova (= قرای اووه)'da buldukları Moskov'ı esîr ve âhir-i şitâya varınca bir kaç def'a gelen Moskov taburuna gālib olup, Karayiova'yı kabzına mâni' oldular.

Ra'iyyeden sadâkat-güzâr zuhûru[177] :

Ve Eflâk Voyvodası Ligor tarafından Karayiova Banı Manolaki şahs sadâkat-güzer olmağla re'âyâyı Moskov'a teba'iyyet ettirmedi. Amma külliyetlü tabur geleceğin hiss ve Paşa'dan istimdâd

ettikte, Paşa Kethüdâsı ile vâfir dilâver dahi îsâl[178] eyledikte, küffâr bî-muhâba nehri geçmiş, Kethüdâ Ban[179] ile haberleşüp, Zi'l-hicce [Nisan 1770]'de iki taraftan bağteten düşmana hücûm ettiklerinde, ekseriyeti urza-i[180] şimşîr ve bâkisî nehri geçüp, usât-ı re'âyâ ile kesret bulucak, tekrar haberleşüp şebhûn eylediklerinde, yine küffârı münhezimen firâr ettirdiler ve Zi'l-hicce'nin altısında [2 Nisan 1770], Mart [eski Mart]'ın[181] muntasıfı olmağla, tuğlar Babadağı'nda[182] Paşa-kapısı merdiven başına ihrâc olundu.

Vefât-ı Râkım Paşa[183] :

Vekāyi'-i. İstanbul'dan iş-bu seksen üç [1769/70] senesinde zuhûra[184] gelen havâdis muttariden bu bâba zeyl olunmağla Muharrem'inde [Mayıs 1769], Râkım Mehmed Paşa[185] Mısır'dan ma'zûlen, pîrlik ile mütekāid olmuş-idi. İhtiyarlığı tarîk-ı ahreti ihtiyâra münkalib oldu haberi geldi.

Sultan Mustafa'nın gāzî olduğu Abaza Paşa gazâsı[186] :

Ve mâh-ı Safer [Haziran] de, zikri mürûr ettiği vech üzere, Hotin muhâsarasına gelen kırk bin Moskov ile otuz bin Lehlü ile Abaza Paşa şîrâne ve müşîrâne ceng eder-iken, küffâr münhezimen firar eder-iken ta'kib edüp, sekiz bin kâfir ile üç cenerâli tu'me-i şimşîr olunduğu, vezîr Emîn Paşa tarafından telhîs, yed-i mü'eyyid-i pâdişâhiye vâsıl olucak, Âstâne'de top şenliği olunup « من جهز غازيا فى سبيل الله فقد غزا » hadîs-i şerîfine binâen pâdişâhın gāzî olduğunu ulemâ haber vermekle, mehâfil ve menâbirde nâm-ı hümâyûna Gāzi lâfzı takdîm olunmak, hutebâya fermân olundu.

Ömer Vahid Efendi[187] :

Ve Rikâb Defterdarı pîr İbrahim Efendi azl ve Âtıf-zâde Ömer Vahid Efendi nasb olundu.

Harīk[188] :

Ve Rebi'ü'l-evvel'in altıncı [10 Temmuz 1769] gece, Vâlide Hamamı kurbünde zuhûr eden harīk, At-meydanı ve Mehter-hâne ve Defterdar-kapısı ve Şengül Hamamı'na ve Ciğala-zâde Sarayı'na varınca katî vâfir menâzil ve dekâkin muhterīk oldu. Ve katl olan[189] Boğdan Voyvodası Ligor yerine Kostantin voyvoda nasb olundu.

Ordu-kadısı[190] :

Ve İsakcı'da vefât eden Ordu-kadısı Abdullah

Efendi yerine, Mekke'den ma'zûl Ni'met Efendi, İslâmbol Pâyesi ile Ordu-kadısı ta'yin olundu. Receb [Kasım]'de, Cüb-Ali (Cibâli) Kapısı'nda harik-ı cüz'î vâki' oldu.

Halil Bey[191] :

Kaymakam Paşa Kethüdası Halil Bey Büyük Mîr-i âhûr olup, Gümrük-emîni Hüseyin Ağa, hem Gümrük-emîni ve hem Kaymakam Kethüdâsı oldu. Ve Anadolu Kazaskeri Es'ad Efendi azl [*477/b*] ve Nebih Efendi nâmına berat tahrîr olunup,

Mehmed Murad Efendi Hazretleri[192] :

mûsil-i berât, tebşîr-i mansıb-ı hayat ile vardıkta, âlem-i fânî ile vedâ' edüp, kābız-ı ervâh netîce-i âhir-i nefese muntazır olduğun görüp, tecdîd-i berât olunup, efdâl-i füdelâ-i mevcûdîn zü'l-izzi ve'ş-şerefi ve'ş-şân, ma'denü'l-kemâl ve's-sehâ ve'l-ihsân Damad-zâde devletlû Mehmed Murad Efendi hazretlerinin ism-i sâmîlerine tastîr ve terkīm kılınup, tevcih-i Rabbâni ile Sadr-ı Anadolu'ya i'tilâ buyurdular[193] ve İstanbul kazâsından Dürrî-zâde Nurullah Efendi infisâli ile birâderleri Atâullah Efendi'nin nasbı, Rebi'ü'l-evvel'in on beşinde [9 Temmuz 1769] vâki' oldu ve Cümâde'l-âhire'de [Ekim], reîsü'l-ulemâ Mirzâ-zâde Efendi üçüncü def'a Sadâret-i Rum'dan infisâl ile Başmakcı-zâde es-Seyyid Mehmed Efendi'nin nasbı vâki' oldu. Ve Cumâde'l-âhir[194] gurresinde [2 Ekim 1769], Dürrî-zâde Atâullah Efendi münhâl olup, yerine Mollacık-zâde İshak Efendi mevsûl[195] oldu ve İshak Efendi-zâde Şerîf Yahya Efendi'ye İstanbul pâyesi ihsan olundu ve mukaddemâ pâdişâh-ı asrın Lâleli-çeşme kurbünde binâ buyurdukları ma'bed-i lâtif bir minâre ile yektâ kılınmış-idi; bir dahi zamm ile iki rüknü tezyin olundu. Ve Ramazan'ın on ikinci [9 Ocak 1770] gece Fâtime

Vilâdet-i Fâtime Sultan[196] :

Sultan nâm duhter-i sa'd ahter dünyaya teşrîf eyledi ve Ramazan'ın on altısında [13 Ocak], Sadr-ı Rûm Başmakcı-zâde Efendi[197], irtihâl-i dârü'l-muttakīn etmekle, yerine Şerîf-zâde Mehmed Molla Efendi bekâm oldu. Ve Büyük Karaman'da harīk vâki' oldu.

Vefât-ı Müftî Osman Molla Efendi[198] :

Ve Zi'l-ka'denin beşinci günü [2 Mart 1770], Şeyhü'l-islâm olan Osman Molla Efendi hazretlerinin ahter-i[199] hayâtı ufûl birle rahatgâh-ı sermediye vusûl buldu. Merhûm-ı mebrûr her fenn-i ulûma âşi-

na âlim-i gayr-i âmil bir zât idi «تجاوز الله عن سيئاته» Salât-ı cenâzesi Sultan Bayezid Hân Câmi'i seng-i musâllasında edâ olunup, Murad Paşây-i atik Câmi'i hazîresine[200] defn olunup, yerine üç def'a Sadâret-i Rum'dan infisâl ile reîsü'l-ulemâ olan Mîrzâzâde[201] es-Seyyid Mehmed Sa'id Efendi su'ûd eyledi. Lâkin alîl olmağla, hil'at-ı beyzâ Kapıcılar Kethüdâsı yedile hânesine gelüp, iksâ[203] olundu. Ve Mısır Vâlisi Ahmed Paşa, ahirete intikal etmekle ahvâl-i Mısır'a ârif[204] Kapıcı-başı Kelleci Osman Ağa İstanköy'de idi; üç tuğ ile Mısır mansıbı irsâl olundu ve ordudan ma'zûlen[205] Dimetoka'ya menfî Yeniçeri Ağası Osman Ağa'ya dahi üç tuğ ile Aynebahtı tevcîh olundu. Ve Edirne Bostancı-başışı İsmail Ağa'ya iki tuğ ihsan ve Mora'ya irsâl olundu[206]. Ve Tersâne'den donanmây-i hümâyûn sefâyinini Kapdân-ı deryâ Ağribozlu İbrahim Paşa techîz ve yarınki gün ihrâc edecek iken, kendi ihrâc olunup [*478/a*], yerine Mandal-zâde Hüsâmeddin Paşa'ya üç tuğ inâyet olunup, Kapdan Paşa nasb ve Kapudâne-i hümâyûn kapdanı[207] Cezâyirli Hasan Bey'e Mîr-i mîrânlık ihsan olundu. Ve ertesi çekdiriler ve kalyonlar Yalı-köşkü önüne varup, huzûr-ı hümâyûnda paşalar ve ümerâ ve kapdanân zemîn bûs ettiklerinde hil'atlar ilbâs ve iksâ olunduktan sonra, Şeyhü'l-islâm ile Kaymakam Paşa Başdarda'ya râkib oldukları hâlde, elvan flandralar ve sancaklar ve bayraklr küşâde kılınup, ziynet-i mâlâ-kelâm ile huzûr-ı şehriyârîden güzar ederler-iken top, tüfenk ve Mehter-hâne şenlikleri esnâsında çekdirilerden koğuş topları, kalyonlardan palavra ve alt alabanda ve üst alabanda ve kantar toplar fora ile savrulup, siyât ü sadâ ile zemîn ü âsûman velvele ve patırdı ve gürültüden herkes gûşlarına engüştlerin ilkâ ve hâdis olan dumandan her biri refîkını fark etmiyecek derecelerde on beş kıt'a kûh-peyker kalyonlardan binden ziyâde top atıldığını nisâ ve ricâl zevkler[209] ile ve revzene-i hânelerden ve sefâinden temâşâ ederler-iken sefâin-i mezkûr bâd-bân küşâ âheste seyr ile Tophâne'ye selâm topu fırlat-

Nasb-ı Mîrzâ-zâde[202] es-Seyyid Mehmed Sa'id Efendi; Fetvâ kürkü hâne-i Şeyhü'l-islâma gelmek :

Kelleci Osman Paşa'ya üç tuğ :

Hurûc-ı donanmây-i hümâyûn ve Kapdan-ı deryâ Hüsam Paşa[208] :

tıkda, Topcu Ocağı aleyke makāmında beş top Kız-kulesi, kezâlik Dolma-bağçe'ye varup, funda-demir kıldıklarını müş'ir Başdarda'-dan üç top endahte olundukta, sâir sefâin makām-ı tasdîkde ve bulundukları mahâlli iş'âr zımnında ve mütâva'atda olduklarını îmâ içün her birinden birer top atılup, misâfir olan Müftî hazretleri ile Kaymakam Paşa, Dolma-bağçe'de ihzâr olunan sâyebânlarda tehyie kılınan et'ime-i müte'addide-i mütelevvine tenâvüle çıktıklarında, kezâlik başdardadan hoş-âmedi topları gürlediğini istimâ' eden sefâin dahi ittırâden toplar attılar. Hakk budur ki, şâyeste-i tahsîn olan eyyâmdan bir gün görüldü. Ve Zi'l-hicce'nın on yedinci gece [13 Nisan 1770], sâ'at beşde Top-hâne'de Çöpcü-limanı'ndan zuhûr eden harîk, Fındıklı'ya varınca beş sâ'at mümted olup, Cihangir Câmi'i ile sevâhil ve mâ-beyne-hümâ arsa-i hâliye oldu.

Harîk-ı kebîr-i Fındıklı :

Sene : 1184 (1770-1771).

Zuhûr-ı tuğyân-ı re'âyây-ı cezîre-i Mora ve makhuriyyet in-râ ve vefât-ı Hamza Paşa Sadr-ı âzam-ı esbak der Cidde ve vürûd-ı sefâin-i Moskov ez Bahr-i Baltık[210] *be-Bahr-i Sefîd ve muhârebe-i donanmây-i hümâyûn der kurb-i cezîre-i Sakız ve muhterîk şud-ı*[211] *donanmây-i hümâyûn der liman-ı*[212] *Çeşme der kurb-i İzmir ve vefât-ı Nakîbü'l-eşrâf 'Abdullah Molla Efendi ve Nekābet-i es-Seyyid İbrahim Efendi. Harîk der Tüfenk-hâne der hâric-i sur-ı İstanbul ve azl-i Mollacık-zâde İshak Efendi* [478/b] *ve nasb-ı Paşa-zâde Yahya Efendi be-kazâ-i İstanbul ve istihlâs-ı Cezîre-i Limnî be-gazâ-yi Cezayirli Hasan Paşa ve nusret-i azîme ve harîk der Orta-köy, der Receb [Ekim-Kasım 1770]; Azl-i Hân-ı Kırım Kaplan Giray ve nasb-ı Selim Giray der def'a-i sâniye ve harîk-ı kebîr der hâric-i Kule-i heft ve azl-i Kapdan Ca'fer Paşa ve nasb-ı Cezayirli Hasan Paşa ve azl-i Sadr-ı Rûm es-Seyyid Mehmed Molla Efendi ve nasb-ı Sâlih-zâde Mehmed Emîn Efendi ve ihsân-ı vezâret be-müderris Osman Efendi bn. Ahmed Paşa; Harîk-ı kebîr der Karye-i Cedîd der Halic-i Kostantaniyye ve vefât-ı ekber-i şehzâdegân Sultan Bayezid ve azl-i Sekban-başı Damad Mustafa Ağa ve nasb-ı Yusuf Ağa ve hurûc-ı livây-i şerîf ve Ordûy-ı hümâyûn ez meştây-i Baba-dağı be-sahrâ der*

Muharrem [Mayıs 1770] ve vefât-ı Ağa-yı Sipâhiyân Ali Bey, birâder-i Sadr-ı âzam der ordu ve vefât-ı Şeyh-i ordu Bükâî Velîyüddin[213] *Efendi ve nasb-ı şeyh-i hâlvetiye Hâfız Mustafa Efendi ve ubûr-ı ordûy-ı hümâyûn ber Tuna ve azl-i Kethüdây-i Yeniçeriyân Süleyman Ağa ve nasb-ı Mehmed Ağa ve inhizâm-ı azîme-i*[214] *asker-i islâm der Göl-başı ve perîşânîy-i*[215] *ordu ve hasâret-i kesîre-i Sadr-ı âzam Halil Paşa ve istilâ-yi küffâr be-kasaba-i İsmail ve kal'a-i Kili ve Akkirman ve mu'âhede-i Tatar be-Moskov ba-şart-ı serbesîyet ve istilâ-yi küffâr ber kal'a-i Bender ve vefât-ı Sârım Paşa der Cumâde'l-âhire*[216] *[Eylül-Ekim 1770] ve fütûhât der İbrâil ve istilâ-yi küffâr ber kal'a-i İbrâil ve nefy-i Abaza Paşa ve azl-i Sadr-ı âzam Halil Paşa ve nasb-ı Silâhdar Mehmed Paşa der Şa'ban [Kasım-Aralık 1770] der Baba-dağı.*

Çün âhir-i sâlde tuğlar merdiven başına nasb olunmuş-idi. Yirmi dört gün mürûrunda, gurre-i Muharrem'de [27 Nisan 1770] ve Nisan'ın on altısında[217] livâ-i şerîf ve Sadr-ı âzam ve ordûy-ı hümâyûn meştâdan, Baba-dağı sahrasına alay ile çıktı. Çünki geçen sene havâdisinden ordu ve sefer-i hümâyûn vekāyi'ini *Enverî Efendi târihi*'nden telhîs ve işbu *Mür'i't-tevârih*'imize terkīm ettikten sonra, Âstâne vekāyi'ini Vak'a-nüvîs *Mûsa-zâde Efendi* evrâkından, hulâsası ahz ve zeyline tastîr olunmuş-idi. İşbu seksen dört sâlinde [1770-1771], ibtidâ *Mûsa-zâde* müsveddâtından, Âstâne havâdisi seneteyn biri-birine karîb olmak içün hulâsa ve bu mahâlle tahrîr ve mâ-ba'dına inşâ-allahü'r-rahman yine *Enverî Efendi*[218] *Târihi*'nden âlâ tarîki'l-icmâl ahzımız zeyl olunmak, ihtiyâr olunmağla, havâdis-i Âstâne'ye ibtidâr olundu.

Mora Vak'ası[219]*. Moskov :*

Çün Rum keferesi Moskov ile hem-dîn olmaktan nâşi[220] Mora ra'iyyesinden vesvese olunup, muhâfazasına sadr-ı esbak Muhsin-zâde Mehmed Paşa ta'yin kılınmış-idi. Vaktâ-ki Moskov'un İngiltere ve sâirden iştirâ ettiği sefîneler[221], Kefalonya sularına geldiği orduya i'lâm olundukta, İskenderiye Mutasarrıfı Mehmed Paşa Ülkün ve Bar'dan güzîde asker on sefîneye imlâ içün fermân ile beşer kîse akça askere ücret [*479/a*] ve biner kuruş ta'am bahadan beher sefîneye yedişer kîseden yetmiş kîse irsâl olunup ,Rodos Mutasarrı-

fı Ca'fer Paşa dahi sefînelerile ta'yîn olunmağla Mora sularına deryadan gönderilüp, Ohri ve İlbasan paşaları ve Rum-ili'nin yemîn ve yesârından altışar akça ibtidâ ve dörder akçe terakkî ile asker yazılup, Arnavudluk'tan kezâlik asker-i vâfire, karadan fermân olunup, vusûllerinden iki gün mukaddem, yedi kıt'a Moskov kalyonu Manya Boğazı'na varmış ve fırtınadan ikisi zâyi' olmuş ve bâkisi Manyalı ile haberleşüp, on bir kazâ re'âyâsının ahmakları teba'iyyet ve bir uğurdan seksen bin kefere hurûc ve Mizistra'ya hücûm ve dört yüz müslimîni esîr ve üç yüz muvahhidini[222] şehîd ve sıbyânı minâreden iskāt-gûne bağtaten hıyânet ve Balya-badra'ya dahi müheyya oldukları şüyû' bulucak, Ser-asker Paşa heman civâra buyruldular neşr ve Tırhala'dan iki bin nefer ile Ni'metî Bey ve bin beş-yüz nefer ile Yenişehirli Müderris Osman Efendi ve bin nefer ile Yenişehirli İsmail Ağa ve bin nefer ile Çatalcalı Ali Ağa ve iki bin nefer ile İzdinli Bey-zâde Yusuf Ağa ve Livâdiye ve İstefe ve Sarı-göl'den dahi dört bin nefer imdad cezîreye vürûd eder-iken, beş bin kefere Triboliça'ya[223] iki sâ'at karîb gelüp, Kadı ile Mütesellim[224] Hasan Efendi [bu Hasan Efendi sonra Vidin'de Melek Mehmed Paşa Vâli ve Ser-asker-iken, ikiyüz iki [1787-1788] senesinde Kethüdâsı bulunup, müşârü'n-ileyhin tuğları ref' ve Sakız'da takā'üden ikāmeti fermân olundukta, Vidin Vâliliği ve Ser-askerliği Kethüdâsı mümâileyh Hasan Efendi'ye rütbe-i vâlây-i vezâret ile tevcîh buyrulup, Nemçe seferi vuku'unda, Mehâdiye kal'ası fethi ve Şebeş ve Lugoş tahrîblerine muvaffak olarak, ikiyüz dört [1789-1790] senesinde Sadr-ı âzam olup, Buza vak'asında inhizam vuku'undan sonra azl ve Bozca-Ada'da tekāüden mukīm iken, müşârü'n-ileyh Melek Paşa hazretlerine hengâm-ı sadâretinde, ibkāy-i vezâret ile Kandiya mansıbını verüp, takdîr-i Hüdâ müşârü'n-ileyh Melek Mehmed Paşa sadârete geldikte müşârü'n-ileyh Hasan Paşa'nın vezâretini ibkā ve Hanya mansıbını tevcîh edüp, bir seneden sonra Hanya'yı ihsan etmiştir. İşte bu Hasan Efendi'dir ve ākil ve kâmil ve dindâr ve şecâ'ati bi't-tecrübe zâhirdir][225] peyâm irsâl edüp, Mizistra ahâlisini[226] kılıçdan geçirdikte, kadı ile mütesellimi inadları sebebine katl ettiğimiz gibi ettirmeyüp, teslîm edesiz deyü meramlarını inhâ eylediklerinde, zikr olunan asâkir henüz vürûd eder-idi; heman Hasan Efendi bahadırları Zi'l-hic-

Hiyânet-i re'âyâ :

Fütûhat :

ce'nin üçünde [30 Mart 1770], küffâra havâle edüp, ibtidây-i mülâkatlarında[227] iki bin kefereyi mahv-kerde-i şimşîr ve cesed-i menhûsları zemîne hasîr olucak, bakıyyesi perîşan olmağla, top ve mühimmatları ile sekiz aded ser-nigûn bayrakları ahz ettiler. Ammâ ertesi Gaston kazâsı re'âyâsı dahi isyân ve kasabada mevcûd müslümanânın mallarını yağma ettiklerinde, firâr eden müslimler Balyabadra'ya haber ve cümlesi Gaston kal'asına tahaffuz eylediklerinde, a'dâ sekiz top ile gelüp, yirmi gün muhâsara ve asla cengden fütûr getirmediler; lâkin kıllet-i âbdan istîmâna karar vermişler-idi.

Nusret :

Mehmed Paşa haber alup, vekil-harcı Mustafa Ağa'yı beş-yüz adam ile Kastel'den irsâl etmekle, vardıklarında, küffâr bunları firâvan kıyâs edüp, kal'adan dahi delirân çıkup, iki taraftan hücûm ettiklerinde, küffârın ekserini katîl ve esîr ettiklerinde ekall-i kalîl kayık ile firâr ettiler. Cümle top ve mühimmâtı ahz olundu. Bu takrîb cezîre tamamca tathîr ve tuğyân-ı re'âyâ teskîn olup, bu sebepden Muhsin-zâde fâtih-i Mora deyü nâm-âver oldu. « لله الحمد والمنه » Eğer sâir taraflarda olan muhârebeler misillû bi-tedbîr hareket olunsa, cezîre gittikten sonra Rum-ili'den hayır kalmaz-

Sadr-ı esbak Hâmid Hamza Paşa vefâtı :

idi. Zirâ Rum-ili'nin ekser re'âyâsı [*479/b*] kefere-i fecere-i Rum'dur. Ve bu esnada sadr-ı esbak Hâmid Hamza Paşa'nın âlem-i sermediye urûcu ile Cidde mansıbının mahlûliyeti haberi gelmekle, Cidde Kaymakamı Ömer Ağa'ya Mîr-i mîranlık ile Cidde tevcîh olundu.

Dâmâd-zâde Mehmed Murad Efendi :

Ve gurre-i Rebi'ül-âhir'de [25 Temmuz 1770], Sadr-ı Anadolu müddetini, Dâmâd-zâde kerîmü'l-hûlk ve adîmü'l halk Mehmed Murad Efendi hazretleri tekmîl ile münfasıl olduklarında cây-ı vâlây-i mezkûre Âtıf Mehmed Emîn Efendi âric oldu. Çün Moskov keferesi ve Bahr-i Baltık'dan sefîneler inşâ ve icrâ

Moskov[228] :

ve *İngiltere'den iştir*[â] [229] ve fenn-i mellâhatde mâhirleri istîcâr ve on dört kıt'a kebîr kalyon ile Mora'ya kasd etmiş-idi. Mün-

kesir ve me'yûs çıkup, geşt ü güzar eder-iken, tersâneden[230] zikri mürûr ettiği üzere manend-i hısn-ı hasîn ve kal'a-i metîn on beş kıt'a kalyon ile beş aded çekdiri ve Ca'fer Kapdan, Ser-asker olarak sekiz kıt'a pür-ateş Akdeniz pergendileri ile Anaboli önünde sefâyin-i küffâra rast gelüp, cenge mübâşeret ve küffâr gerü çektikde, Hasan Kapdan yalnız ilerü gidicek, yalnız bırakmak töhmet denilmekle, bir kaç gemi yanına varup, bir zaman cengden sonra, küffâr girîz etmekle müfârekat, Sakız[231] semtlerine gelinmiş-idi.

İki gün sonra küffâr üzerlerine gelicek, Hüsam Paşa sefînelerin hâline bakup, asker henüz sefîne idâre edecek kadar, cengde iki kat iktizâ eder; mevcûd olan bir kat olduğundan başka, ekserine hastalık müstevlî olmuş ve kalyoncu ekall-i kalîl, cümlesi çiftden tutma ve alât ve takım birer kat, şikest olsa yerine vaz' olunacak yok[232]. Bu hâli görüp, gerçi ben Kapdan Paşa oldum, lâkin çıkacak vakit nasb olundum. Cenge böyle takım ile gelinmez, bir hasârete ve bir nedâmete mazhar olunmadan bu hâle bir nizâm ve intizâm verilmek içün Boğaz'a firâr edüp girelüm der-iken, Riyâle'nin mancana sereni kırılup, ta'mîr olunca, yalnız bırakmak olmaz; ne-hâl ise meks edüp, tekmîl olunca firâra ağâzlarını Kapûdâne kapdanı Hasan Paşa görüp, deryâ ortasına lenger bırakıcak, deryâ cenginde âdet olduğu vech üzre batorona batoronaya, riyâle riyâleye, kapûdâne kapûdâne ile muhârebeye kıyâm etmek olmağla, çün kapûdânemiz demir attı. Yalnız bırakmak olmaz; nâ-çâr muntazır olduklarında küffâr kapûdânesi olan kebîr kalyon, bizim kapûdâne ile cenge üzerine gelir-iken, Hasan Paşa dâne-i top ile küffârın dümenini paralayup, su akıntısı ile gemi demirli geminin üzerine düşüp, çattıkda alâtlar biri-birine muhtelit olup, tefrîk gayr-i kâbil olup, biri-birine top atmak dahi mutasavver olmıyacak, merd-i delîr Hasan Kapdan bir kaç çarmıh halatını kesüp, salınacak misâl her bir ipe, bir kaç bahâdır yapışup, küffâr gemisi derûnuna sallanup dühûl ettiklerinde sell-i seyf [*480/a*] ettiler. Lâkin otuz kişiden sonra neferlerden gelir olmayup, bin nefer kâfir arasında otuz kişi durmak muhâl ve havfinden ba'zı kefere çanaklığa çıkmış-imiş; yukarıdan kurşun ile Hasan Paşa'yı yaraladıklarında sâir levendini[233]

İhtirāk-ı donanma der Çeşme :

Cezâyirli Hasan Paşa :

teşcî' ve tahrîs içün yine mezkûr resenler ile sallanup kendi kalyonuna nakl etti. Cümleden kat'-ı nazar, bu misillû cengi ne Rüstem ve ne Zâl ve ne Ebâmüslim etmiştir. Yirmi kişi ile bin nefer a'dânın içinden selâmet çıkup, askerini dahi geçmeye ibrâm ve tedbîr ettiğini görüp, yalnız geldikde, kırk nefer kâfir helâk ettiler. Bir dahi gelür ise cümlemizi bend-i esre çeker, firâr dahi muhâl[234] ve kalyonun tefrîki ve top i'mâli mutasavver değil, bâri bize olur ise anlara dahi olsun deyüp, cebe-hânesine ateş vermekle, kalyonu tutuşup yanar-iken, bizim kalyona sirâyet edicek, sâir sefâin-i küffâr bu hâli müşâhede edüp, sandallarını irsâl etmekle, deryâdan vâfir kâfir devşürdüler.

Lâkin bizimkiler yanar ateşe yakın varılmaz, belki cebe-hâne atar deyüp gelmediklerinde, ümîd-i selâmet ile herkes mal ve libâsını terk edüp, kendüyü ateşden kurtarmak içün deryâya attı. Şinâverlik bilenler ve eline varil ve tahta girenler selâmet buldu. Hasan Kapdan'ın dahi eline bir ağaç girüp, deryâda cevelân eder-iken zahmına tuzlu su gitmekle bî-mecâl olmuş-idi. Kenardan[235] görülüp, bir kimesne bir zevrakçe ile gelüp, kenâr-ı selâmete ilkā eyledi. Ammâ bu esnâda Ca'fer Kapdan küffârın askeri tekmîl olup, her-biri mellâhetde mâhir olduklarını görüp, mukāvemetden acz ile karşısında olan Çeşme Limanı'na dühûl ve liman ağzına meteris hafrine meşgûl olduğunu görenler firâr edicek-iken, bu Ca'fer Kapdan Ak-deniz'in her mevki'ini delik delik, köşe be-köşe bilür, elbette cây-i selâmet olmasa limana dühûl etmezdi diyerek, biri-biri ardınca cümlesi limana dâhil oldular. Lâkin liman sagîr olmağla, biri-birine muttasıl kaldılar. Vaktâ ki küffâr hâricde kendüye rahne edecek kalmadığını görüp ve liman ağzına meteris kazılup, toplar vaz' olunduğun bilüp, hâricden top ile liman ağzından[236] top atanları def' ve humbara ve yağlı ve neftli paçavra sarılu[237] gülleleri derûn-ı limana ilkā edicek, kalyonlardan birine sirâyet ettikte, derûn-ı sefâyinde olan levendât, limana vüsûlde taşra can atmışlar olmağla, kalyonlarda kalan mecrûhîn-i zahmdârân ile hastalar itfâsına kādir olmayup ve sefâin dahi biri-birine mülâsık olmağla, her birinden âhire sirâyet ederek ve her birinden cebe-hâne attıkca, kenarda dahi tevakkuf ve karar ve ârâm etmek kābîl olmayup, kalan hastalar ve sağlar sağ kurtulmadığından mâ'ada, kenara selâmet çıkup, nısıf sâ'at ileri gidenlerden[238] katî[239] vâfir kimesne helâk ve mecrûh ol-

duğundan başka [*480/b*] selâmet bu[lan]lar[240] dahi çıplak ve ıslak olmağla, iç ağrısından ve ishâlden ve hummadan çok kimesne helâk oldu.

Mâlikî kapdan kalyonu bir köşede olmağla, sağ kalmış-idi. Küffâr alup zabt eyledi. Gerçi donanma ihtirâkı âl-i Osman tevârihinde iki def'a dahi mecmû' donanma muhterik ve küffâr yedine giriftar olmağla muzmahil[241] oldu. Lâkin ol-vaktin sefâyini sagīr ve kalîlü'l-ma'vna olmağla, bir iki senede tedârik olundu. Amma şimdi her[242] bir kalyon bir kal'a ve bir dağ misillü olmağla, kereste nakli ve binâsı ekall[243] iki seneye muhtâc olup, masârif-i kesîr[244] irtikâb olunarak, yedi sekiz senede ancak kazây-i mâfât olunur. Ez-cümle bin iki yüz kıt'a tunç top nekadar zamanda peydâ olunur ve nuhas cem' olunup, perdaht olunur ve yelken bezi ve halat ne zahmetle cem' olunur. Faraza olsun, sefîne kullanır kalyoncu ve kapdan ve ilm-i deryâya ârif zât kalmadı. Cümleden müşkil budur. Bâriy-i te'âlâ[245] müşârü'n-ileyh Gāzî Hasan Paşa'ya ömür verüp, âfâtdan masun edüp, Pâdişâh dahi hâl ve şânına göre rağbet buyurur ise, kazâ-i mâfât etmek mümâ-ileyhin yüzünden me'mûldür.

Cezâyirli Hasan Paşa[246] *:*

Zîrâ müşârü'n-ileyh hurûb-ı berre ve cidâl-i bahre ve i'mâl-i askere ve idâre-i sefâyine ârif ve tedbîre kādir ve şecî' ve teşcî'e muktedir ve müsellem dîndâr hulûskâr ve âzim ve câzim ve gayyûr ve musallî ve muttakī ve yaramaza mühîn ve mukdim, asla vaktini[247] tazyi' etmez, hem işine meşgul, hem avrad ve ezkârına mukīm olmağla, yüzünden fevz ü felâh me'mûldür.

Zarar-ı zûlm ve inkisâr[248] *:*

Gelelim esbâb-ı inkisâr ve bevâ'is-i idbâra. Bu kalyonlardan her biri vücûda gelince, sad hezâr âh-ı mazlûmîni[249], binâya me'mûr olan ağalar alup, kereste naklinde fukaraya ettikleri sitem ve âzâr ve intifâ' kasdı ile aldıkları âh-ı fukara hisâba gelmez ve hayvanlara[250] malâ-yutak haml-i sakīl tahmîli ile telef ve ihlâk misillü

adem-i zafere bâdi kârlara mübâşir olmağla, âteşlere yansun deyü aldıkları şerâre-i ahdan biri[251], kalyonun birine te'sîr etmiş, ma'nevî te'sîr-i sûverîye münkalib ve andan âhere ve âherden âhere te'sîr mütevâsıl olarak, cümlesi ihrāk-ı bi'n-nâr oldu. Ba'zılar cengde demir atup, ceng olunduğu yok, böyle muhâtarayı mûcib ve mü'eddi olduğundan deyu Hasan Paşa'yı tahti'e ederler. Lâkin En-nâru ve lā'l-âru kaziyesinden gāfildirler. Merd-i delîr olan zât nâre yanmayı kabûl eder[252], firâr ârını irtikâb etmez. Her ne kadar hasârete bâdi olsa, bu cesâretinden nümâyân olan nâm ü şân[253] ile kat kat intikām ahz eder[254]. Bu tahti'e bi-mahâl hatâdır. Fi'l-asl kabahat ânifen îmâ ettiğimiz vech üzre, Hüsam Paşa rütbe-i vezâret ile begâm oldukta, *hem civâriyete binâen Fındıklı'da tebrîke vardığımda, bana, nice tabrîk edersiz deyü hâlvet edüp* [*481/a*], çünki kundağımız Tersâne'de münhâl olduğuna binâen, ceng vaktinde Deryâ Ser-askerliğine beni ihtiyâr etmişler; dört ay mukaddem gerek-idi ki, ma'rifetimle sefâyinin mâlzemesi ihtiyâten ikişer ve üçer kat tedârik olunup, kapdanlar benim nasb-kerdem olmak gerek-idi ki, sözümden hâriç harekete mecâlleri olmaya ve bu kapdanların her biri selefimizin tama'ı ile Bey'-i men yezîd vechîle, nâmünâsib denmeyüp nasb olunmuş ve ekseri hedâyâ ile şefî'-i mücbir peydâ etmiş, birine ünf ile mu'âmele dahi kābil değil. Bu hâli kendüler dahi bilmeyle, onları[255] kendi bildiklerine terkden gayri çâre yok. Belki iltizam etsem, şüfe'âlarına bu şîveyi ifâde etsem, adüv zuhûrunda muhâtarasını ve Devlet-i aliyye'ye olacak zararı beyân etsem, şüfe'â devleti mazarratına vâkıf olucak terk ederler-idi. Lâkin ifâdeye ve istifâdeye ve tebdîl ü tagyîre[256] vakit yok. Dünkü gün rütbe-i vâlây-i vezâreti i'tâ buyurdular. Bu gün sefâyini kaldırtup, Dolma-bahçe'ye çıkarttılar. Henüz bir aya-cek vezâret takımı ile serdarlık ve seferîlik tedârike ve dâireme nizâm veremem. Yalnız zât ile olmaz; zaman ister dedikleri budur ve askerî sinîn-i sâbıka misillüdür. Cengsiz vakitde beş-yüz adam ile idâre olunan sefîne bu vakitde bin olmaya muhtacdır. Yine beş-yüz kişi kalyonu idâre eder ise, beş-yüzü cenge lâzım.

Bahâdırlar ârı kabûl etmez :

Bi-mahâl zâbit azlinden zarar :

Menâsıba ehl olmayan nasb olunmakdan zarar: Mansıb içün şefa'atden zarar :

Ma'-hezâ yalnız beş-yüz nefer deyü, ulûfesi mîriden ihrâc olunan sefînede üç-yüz nefer mevcûd, iki-yüzünü selefim ile Tersâne hüddâmı ve gemi kapdanı kapmış. Kapdanı tazyîk etsem, te'sîr etmediğinden gayri, şüfe'âsına beni tekdîr ettirür. Heman du'â edin küffâra rast gelmeyelüm. Eğer rast gelür isek, bizim askerimiz ve alâtımız, ancak firâra kifâyet eder. Eğer muhârebeye mübâşeret eder isek, nedâmete mülâkī oluruz demiş-idi. Fi'l-vâki' dediği gibi oldu ve sebeb-i diğer mâtekaddümden berü, Ak-deniz'e sefer eden sefînelerde söz sâhibi atîk kalyoncular olup, sefîne ile eşyâ götürüp, getirdiklerinden[258] gümrük alınmadığından intifâ' ederler ve ettikleri intifâ'dan yoldaşlarına sarf ve ikrâm ve it'âm etmekle, her birinin beş-on hizmetkârı olup, hâtırı sayılır bir kalyonda sekiz on yiğid bulunur-idi. İktizâ vaktinde her biri bir kalyonu donatmaya kādir idi; yâni kendü eski kalyoncu olmağla, her alâtı ve mahâllini bilüp, yerlü yerine vaz' eder ve ettirür ve hemşehrilerinden ve yârân ve etbâ'[259] ve ikrâmını görenlerden, sekizyüz nefer peydâ ve vaz' eder-idi.

Vaktîle âsûde vakitde yiğidi istiskalden zarar[257] *:*

Amma, vâfir zaman Âstâne gümrükcülüğü etmekle, frenk-perest ve ne mezhebde olduğu ma'lûm olmayan es-Seyyid İshak Ağa ba'debu'din [*481/b*] dîn-i islâma ve Devlet-i aliyye'ye böyle zarar olacağından tegâfül ve nef'-i âcile ile devlete ednâ şey gösterüp, kalyonculardan sâir tüccar misillû gümrük almaya fermân ettirüp, ahz ettikte, ârlu ve kârlu yiğidler biz ra'iyye ve tüccâr misillû gümrük verdikten sonra tüccâr[260] sefînesi ile taleb ettiğimiz yere giderüz deyü Tersâne'den hurûc, kimi vilâyetinde çiftliğe, kimi ticârete münteşir olıcak, havadarları ve hempâları dahi gidüp, kalyoncu kalîl kalmış ve kalan da oğlan uşak makūlesinden başına medarsızlar-idi. Mesfûr İshak'ın[261] rûy-ı arzdan vücûdu diyâr-ı ademe nâbüd olduğundan sekiz sene sonra bu sefer zuhûrunda Tersâne'de yiğid yok; Bursa ve Aydın sevâhilinden ibrâm-ı mübâşirîn ile çiftden ve çubuktan asker cem' ve vaz' ettiler[262]. Bunlar Bahr-i sefîd havası ile me'lûf olmadıklarından, kimi sahîhen hasta oldu; kimi küffârın topu havfinden temârüz edüp anbarda yattı.

Nücûma rağbetden zarar :

Ve sebeb-i diğer Pâdişâhımız sevk-i kurenâ ile fenn-i nücûma râğıb olup, sâ'at-i sa'd ihtiyarsız bir işe meşgul olmadığından, iş-bu donanma Tersâne'den feyz-i sabahda çıkmak âdet-iken, matlûbu olan sâ'at vakt-i asra karîb olmağla kabl-i asrda ihrâc olunmuş-idi. Tevekkül[263] terk edüp, bu fenne i'tibâr edenler süfli olup, böyle beliyyeye düçâr olmaktan hâli olmazlar. Muhavvelü'l-ahvâl-i maznûn olan sa'di böyle nash hakîki eder. Bu bâbda hilâf-ı meşreb ozanlık ettik. Kıssadan hisse niyetiyle, savab kasd ettik, ma'zûr ola. Ve Mollacık-zâde İshak Efendi, İstanbul kazâsında tekmîl-i müddet ile ma'zûl olucak, Paşa-zâde Yahya Efendi mevsûl oldu.

Fütûhât-ı azîme-i Limni be-gazây-i Cezâyirli Hasan Paşa[264] *:*

Ve Cümâde'l-ûlâ'da [Ağustos-Eylül 1770], Moskov sefîneleri donanma ve süfün-i islâmiye kalmadığından Bahr-i beyaz'da meymene, meysere cevelân eder-iken, Limni cezîresine çıkup kal'ayı muhâsara ve tazyîk ettikde, mahsûrlar beş gün mühletle istîmân ve Za'îm Hasan Ağa ve Selim Ağa gibi altı nefer müte'ayyînlerini rehin verdiklerini, Kapdan-paşa olan Ca'fer Kapdan ile Cezâyirli Hasan Paşa, Boğaz-hisar muhâfazasında olmağla, haber aldıklarında, Ca'fer ne çâre demiş-iken, Hasan Paşa sagîr kayıklara bin sekiz yüz bahâdır ile süvâr olup, Cümâde'l-âhire'nin on altıncı gece [7 Ekim 1770], füc'eten seherî cezîre-i merkûmeye çıkup, ezân-ı şerîf okutdukda, kal'adan istimâ' edenler beşâret-i hayrîye deyü ferahlandı. Ammâ hiyle olmasun deyü vesvese ederler-iken, Paşa kal'a kapısına varup, havf etmeyin deyü tesliye[265] buyurdukta, ba'de-tulû'üş-şems teslîm edecekler-iken bu imdâd-ı ilâhiden secde-i şükre vardılar ve bu keyfiyetden küffâr şaşup, perîşân olucak, yedi topu ahz olundu ve rehinler taleb olundukta, bilâ tereddüd redd eyledi ve Maydos [*482/a*] karyesi kurbünde ihtifâ eden küffâra hücûm buyurdukta, yüz kâfir ve altınlı bayrakları ahz ve karyede ihtifâ edenler, karye derûnunda bulunup, eşyâ yağma olunmağla, asker ganîmete müstağrak oldular.

Limni istihlâsı :

Bu cengde Dâmâd-zâde Mehmed Murad Efendi'mizin sefîneleri reîslerinden İnce Mehmed'in şecâ'ati sâir bin sekiz yüz gāzinin gazâsına mu'âdil olur-idi. Bu mu'arekede şehâdet temennâsı ile zahmdar olmuş-idi. Bir kaç gün sonra cerâhat-i merkūmeden hâdis olan eserden, zümre-i şühedâya mülhak oldu ve küffârdan ancak sekiz kâfir halâs olup, kalyonlarına can atmışlar-idi. İrtesi küffâ[rda]n[266] Mondroz limanına çıkarım deyü haber irsâl ve ertesi toplar çıkardıkta asker-i islâmda yalnız Paşa atlı, mâ'ada piyâde oldukları hâlde, yine Hasan Paşa hücûm edüp, cümle çıkan küffârı kahr ve asker ganîmet ahz ve top ve cebe-hânesin kabz etmeğle, Hasan Paşa gazây-i ekber etti ve dâima inhizamdan derûn-ı muvahhidin pür gām-iken, asla nusret haberleri kulakları kar' ettiği yok-iken, bu fevz ile cemî' ümmet-i Muhammed'e sürûr ilkā etmekle, ümmet-i merkūme münşerihü's-sudûr olmağa bâ'is olduğundan fazla, âl-i Osman'da merd ve yiğid kalmamış diyenleri tekzîb edüp, Limni'ye küffâr gelmekle yollar kat' olup, Bahr-i beyaz'dan Âstâne'ye sagîr ve kebîr sefîne ve kayık geldiği yok-idi. Bu idbâr sebebine küffâr Pâre cezîresine gitmeğle sefâyin bilâ-hâil iyâb ü zehab eder oldular. Eğer bu Hasan Paşa gayret etmese, küffâr Limni'de kalsa, Akdeniz'den zerre kadar Âstâne'ye hayr olmayup, belây-i azîm olur-idi.

Ahvâl-i Hüsam Paşa :

Çünki Rebî'ü'l-evvel'in on ikinci günü [6 Temmuz 1770], sefâyin helâki vâki' oldukta, Kapdan Hüsam Paşa bir beyaz entâri ile çıkup, İzmir'e gitmiş-idi. Ma'zûlen Gelibolu'da meks üzre-iken, bir ay mürûrunda âlâm ve ekdâr vücûduna te'sîr-i beliğ etmekle zevrâk-ı vücûdu kulzûm-ı ademde tebâh oldu. Çün vak'a-i hâile zuhûrunda Ca'fer zûlmüne neş'et eden[267] şânına binâen sefâyinin limana duhûlüne sebeb olmak mel'anetinden ta'zîr-i bi'l-afv mu'âmelesini Pâdişâh inâyet buyurdukta gayret ile ayıbını setr edecek bir esere sa'î kendüden me'mûl kılınup, Kapdan Paşa nasb olundukta, devlet hiyânet eden habîse inâyet eder-imiş i'tikādına zâhib olup, asla bir tedârikde olmadığından gayri Limni'ye küffâr geldiğini haber aldıkta ne çâre de-

Hâine inâyet olundukça hiyânetinin berâkâtı diyerek hiyâneti tevfîr ettiği :

yicek, Hasan Paşa bu gayrete mübâşeret ettikde, hoyrad bahâdırlıktır ve nefsini mühlikeye ilkādır deyü Hasan Paşa'yı men'e sa'î etti. Lâkin takdîr, Hasan Paşa tedbîrine mutâbık gelmekle [*482/b*]

Üç tuğ[268] :

mezbûr Kapdanlıktan mehcûr olup, yerine rütbe-i vâlây-i vezâret ile Kapdanlık biçilmiş kaftanı olan Cezâyirli Hasan Paşa'ya lâyık görüldüğü amme indinde müstahsen görüldü. En tu'eddu'l-emânâti ilā ehliha fermân-ı vâcibü'l-etyânına[269] ri'âyet ve imtisâl olundu ve bir samur kürk ve altın çelenk kendüye[270] ve dört yüz çelenk ile beşer bin kuruş askere bahşiş irsâl olundu.

Müderrisînden vezîr olmak :

Ve sadr-ı esbak A'rec Osman Paşa deyü devr-i Mahmud hânîde şöhre-i âfâk olan vezîr-i merhûmun hafîdi müderrisînden Yenişehirli Osman Efendi, Mora makalemizde tafsîli mürûr ettiği üzere,

Fâide-i gayret :

Mûsile-i sahn müderrisi vazîfesi değil-iken, gayret-i islâmiyesine binâen bin beş-yüz adam ile Mora'ya erişüp istihlâsına bezl-i makdûr ettiğini Muhsin-zâde pesend edüp, ikrâma şâyestedir deyü, tahrîrât ile Âstâne'ye îsâl[271] eyledikde Pâdişâh-ı kaderdan, tarîkında iki mertebe terfî' olunsun buyurdukta, Şeyhü'l-islâm bulunan Mîrzâ-zâde es-Seyyid Mehmed[272] Sa'id Efendi, ârif ve zarîf zât olmağla, tarîkımızda cihâd-ı bi'n-nefs eder ulemâ efendilerin cihâdına göre ikrâm olunmak içün tarîk vaz' olunmuştur. Cihâd sûveri edenlere ikrâm oluna gelen tarîkden ikrâm gerek deyü i'tizarda olucak, Pâdişâh-ı dil-agâh zamîrinden, ben buna bir rütbe ihsan edeyim kim, sudûr-ı ulemâ belki reîsü'l-ulemâ-

Üç tuğ :

nın derecesine isti'lâ etsün deyüp, rütbe-i vezâretle üç tuğ ile Şa'ban'ın yirmisinde [9 Aralık 1770] dil-şâd buyurdu. Selefde medreseden üç tuğ ile kâm-yâb olmuş Koca Köprülü Mehmed Paşa'nın oğlu Ahmed Paşa idi. Bu dahi sânî oldu.

Harîk :

Ve Ramazan'ın yirmisinde [7 Ocak 1771], Boğaz-içi'nde, Yeni köy'de harîk-ı kebîr vâki' oldu. Ve Şevvâl'in sekizinde [25 Ocak 1771], ekber şehzâdegân olup, şehinşâh-ı asrın birâderi Sultan Bayezid âzim-i dârü'l-me'âd ve kabr-i pür-envâr olup, ceddesi Vâlde-câmi'i türbesine defn olundukta, muntazır-ı rahmet-i kird-i gâr[273] oldu. Ve Sekban-başı olan Dâmad Mustafa Ağa, zabt u rabt ricâlinden olmamağla, askerî tâifesi ehl-i ırza ve ra'iyyeye tecâvüzlük ettikte, men'e muktedir olamadığı içün azl ve Kul-kethüdâlığı'ndan mütekā'iden Rumili'de sâkin Yusuf Ağa getirilüp, Sekban-başı nasb olundu.

Azl-i Sekban-başı :

Gelelim havâdis-i Ordûy-ı hümâyûn'a. Bu eyyâm-ı şitâda âdet-i kadîme üzere, Tuna müncemid oldukta, muhâfazaya asker olmadığından, hâl nice olur deyü efkâr olunur-idi. Bi-hikmetillâhi-te'âlâ[274] hilâf-ı âde asla buz donmayup, mahzûr-ı mezkûr min-tarafillâh merfû' oldu ve sadr-ı âzamın birâderi olup, Sipâhiler Ağası olan Ali Bey orduda raht-keş-i kişver-dâr-ı bekā olup [*483/a*] Ordu-şeyhi olan Velîyüddin Efendi, ertesi gün kezâlik terk-i beytü'l-uhrân-ı[275] cism-i gam-gin eyledi. Ve Baba-dağı sahrâsından İsakcı'ya nüzûlden sonra Muharrem'in on beşinde [11 Mayıs 1770], meclis-i müşâverede Karayiova'ya gelen küffârın reîsi Doneco (= دونكو) nâm boyarı, Vidinli basub boyarı ve sâ'irini katl eyledi haber-i meserreti geldi.

Nusret :

Eflâk ve Boğdan re'âyâsı esîr alınmaya fetvâ verildi[276] *:*

Mukaddem Boğdanlu'nun istirkākına fetvâ ve fermân verilmişti[277]. Şimdi Eflâklu'nun dahi istîsâline fetvâ ve fermân verildi ve Karayiova banı Manolaki bu vakta gelince, Eflâk cenglerinde iânesi âşikâr olmağla, kendüye Eflâk Voyvodalığı mev'ûd olduğuna binâen, bu esnâda Bükreş'den küffâr çıkup, Yaş kasabasına gitmekle, Bân-ı mesfûr voyvodalıkla Bükreş'e dâhil oldu. Ordu İsakcı'ya vürûdundan sonra, Rebi'ü'l-evvel'in on ikisinde [6 Temmuz 1770],

Otakda mevlûd-ı şerîf kırâ'et olundu. Bu hînde Hân maiyyetine İsmâil Muhâfızı Abaza Paşa ve Çorum Mutasarrıfı es-Seyyid Hasan Paşa ve Dağıstânî Ali Paşa ta'yîn olunmağla, Hân otuz bin adamla Kuşan'dan Han-tepesi'ne gelüp, dahi asker talep etmeleri ile on binbaşı ve İbrâil Muhâfızı Abdi Paşa'ya dahi emr olunmağla, yirmi bin adam ile gitti. Cem'an altmış bin olmuş-iken, su çok, köprüsüz geçilmez deyüp. Yaş üzerine varmayup, küffâr Bükreş'den dahi asker getürecek[278], piyâdemiz kalîldir deyü arz eyledi.

Mikdâr-ı asker-i harb[279] *:*

Bu ne gayretsizlik ki, Allahü te'âlâ mi'etün yaglibu mi'eteyni (= مأة يغلبو مأتين) nass-ı pâki ile yüz müslim, iki yüz kâfire ve bin muvahhid[280], iki bin müşrike gālib olur deyü va'd buyurmuş-iken, küffâr yüz yirmi bin olsa dahi va'dullaha binâen yine havf olunmaz. Halbuki henüz kefere otuz bin yok; farazâ yüz elli bin olsun, *yine*[281] *havf olunmaz. Zîrâ kütüb-i fıkhiyye'de* fukaha tasrîh buyurmuşlar.

Mes'ele :

Mi'enin mi'eteyne, elfin elfeyne gālib olması, on iki bine varıncadır. Bir kerre müslim on iki bine bâliğ olduktan sonra, küffâr iki kat üç kat, ister ise beş kat olsun, sabr ü sebat olucak mukābele[282] ve mukātele olunur. Havfen firâr günâh-ı kebâ'irdendir. Böyle olucak, ceng benim kârım değil demenin hüsn-i ta'bîri ve zımnen hâlini beyân etmiş-iken, ordu ricâli iz'ân etmeyüp, müşâvere-i azîme edüp, vezîr isticvâb ettikte, Yeniçeri Ağası olacak Kapı-kıran Paşa, Ocağın vakf-ı kelâmı olan, biz pâdişâh kuluyuz, mühimmâtımızı tekmîl ile bizi karşı geçirüp[283] a'dâya sal, sen efendim livâ'-i şerîf yanında kal. Eğer biz mansûr olur isek, nâm yine sizin olsun dediği tahsîn ve fâtiha kırâ'et ve ibtidâ-i şehr-i Rebî'de geçilmek tenbîh olundu [*483/b*] ve bu envânda cedîd gelen süvâri ve piyâde on bin yiğid dahi Hân yanında irsâl olunmağla Hân ordusu elli bine bâliğ oldu ve Abdi Paşa dahi İbrâil'den yirmi bin er ile Yaş semtine teveccüh ettikde, bir mikdar kâfir der-kemîn olmuş. Biri-birinin fırsatına müterakkıb, bilâ-ceng[284] karşı karşıya durur. Ba'dehu Feld mareşâl gelüp, Prut[285] nehrinin beri tarafında Hân ile muhârebe ve karşı tarafta olan Kaçar[286] Abdi Paşa ile mukāteleye meşgul oldukların-

da ahz olunan dillerden küffâr tahmînden efzûn dediklerine i'timad edüp, cengden ru-gerdan olmağa[287] bahâne add edüp, sekiz sâ'at beri olan Falcı-geçidi'ne Hân ve Abaza Paşa ve Dağıstânî Ağa gelüp, küffârın kasretinden nâşi[288] geri geldiklerini vezîre bildirdiklerinde, Abdi Paşa Yaş'dan kalkup, Prut'u geçüp, Hân ma'iyyetinde olmak fermân[289] olunmağla, Abdi Paşa Flacı-geçidi'ne geldikte, Yaş'da olan küffâr dahi geçüp, Feld Mareşâl olan Romancof'ın yanına geldiler ve on bir gün Abdi Paşa gayreti ile kâh çarha, kâh saf cengi oldukta, asla düşmana göz açtırmayup, kelleler ve diller alup, her gün kati vâfir kefere kırup, fevz ü nusret ile dilşâd olup, piyâde ile imdâd olunsa, küffâr bi'l-küllîye muzmahil olunur deyü Hân'dan tahrîrat gelicek, gurre-i Rebi'ü'l-evvel'de Yeniçeri Ocağı Tuna'dan ubûr ile imdâd tasvîb olundu. Gerçi köprü kuruldu. Lâkin Tuna bir mertebe tuğyân etti ki, seksen seneden berü misli mesbûk değil, sahralar buhayre ve göl olmağla köprünün iki başı açıkta kaldı.

Yeniçeri Ocağı'nın Tuna'dan geçdiği :

Kelâm-ı âkıl terk olunmaktan zarar :

Vücûdu ile ademi müsâvi olmağla, Koyun geçidinden Yeniçeri ordusu ile piyâde ocakları Açık ta'bîr olunur, kebîr ve vâsi' ma'vnalar ile geçirilüp, Hân'a imdad[290] varacağı bildirilüp, yanında olan paşalar ile Hân'ın sâbit kadem olması tenbîh olundu. Yeniçeri Ağası karşı geçüp, ileri gidecek oldukta, Hotin'de bahadırlığı bedîhi olan Kul-kethüdâsı Süleyman Ağa, Ağa-Paşa'ya müşâverede, gerçi biz Tuna'dan geçdik, amma köprüsüz geçdik, her kârın müşkilini mülâhaza edüp, tedârik lâbüd[291], eğer âsân gelür ise baht bizim, eğer inhizam tarafımıza[292] vâki' olur ise, altmış günde kayıklar ile bu tarafa mürûr eden asker tîz vakitde karşı ubûr edemez. Küffârdan halâs olan suya gark olur ve bizim askerimiz bir kerre yüz çevirecek, köprü yok, geçilmez deyü[293] top olup, tekrar küffâra hamle etmez, belki cümlesi canını suya ilkā ile helâki irtikâb eder. Böyle olunca, fezâhat-i azîme

Her işin müşkilini fikr etmek gerek, âsân olur ise bahta havâledir :

olur, nedâmete mübtelâ oluruz; köprü[294] olsa bu mülâhaza iktizâ etmez idi. Şimdi bu su'ûbete çâre, tahassuna vâfî, Kartal'a tâbıyalar ve şaranpolar ile bir mahâl [*484/a*] i'dâd edelim dedikde, Ağa Paşa igzâb olup, gazâmıza Ocağın reîsi olacak herîf şom nefes ediyor. Köprü olmıyacak, halk helâkini mülâhaza edüp, sabr ü karar ile firâr etmez; eğer muhâfaza mahâlli ihzâr olunsa mü'emmen deyü, kalb-i kuvvet edüp, sâbit kadem olmazlar deyüp, bu herîf ma'tûh olmuş, bu sohbet neferâta resîde olur ise, hâhişleri ferâmuş olur bahânesi ile silsile edüp, bu takrîb kırk elli kîse akçe celbine vesîle edinüp[295] azl, yerine[296] Zağarcı Mehmed Ağa'yı Kul-kethüdâsı nasb etti.

Kul-kethüdâsı Süleyman Ağa hakk kelâm tekellüm ettiği içün azl olundu :

Generâl esîr alındığı :

Bu esnada dahi Hân tarafından gelen kelleler ve diller günden güne ziyâde olup, küffârın çarha generâli olan Prens nâm kâfiri dahi Tokādî İnce Mehmed esîr edüp hayyen getürdükte, beş yüz kuruş ile yevmiye altmış akçe verildiğini istimâ' eden ordu ahâlisine şevk gelüp, biz bu safâdan mahrum mı kalacağız deyü cûş u hurûşa gelüp[297], cümleden Kartal cânibine güzere hâhiş müşâhede olundukta, Vezîr müşâvere etti. Küffârda inkisâr ve mağlubiyet ve za'af i'yân, paşalar ve Ağa şân sâhibi olup, Sadr-ı âzam Efendimiz mahrûmiyyet ile gerü kalmak inde'l-ukalâ dûrdur deyü müdâhene olundukta, güyâ urûk-ı gayreti heycan edicek, köprüsüz mevkı'e alem-i Resûlu'llah « صلى الله عليه » [298] gitmek olmaz. Ordu ile sancağ-ı şerîf İsakcı'da ârâm etsün, Efendimiz sebükbâr geçmek münâsibtir denildikde, Yeniçeri Ağası : Efendim siz ordudan ve livâ'-i şerîfden münfek olmayup, iktizâ ettikçe, akçe ile asker ile imdâd etmek hayırlıdır; bile gitmekte[299] hatar me'hûzdur deyü a'zâr beyân ettikde, müdâhinler Ağa Paşa küffârın za'afını ve asker-i islâmın kuvvetini görüp, her hâlde nusret rû-nümâ olduğunu görüp, vezîr gitse, nâm vezîrin olur; amma gitmiyecek şân kendisinin olmak içün men'e sa'î ediyor denildiğine vezîr mâil olup, bu niyyete fâtiha tertîl[300] olunup, sâhib-i devlet dahi Kartal'a ubûra acele ettikte, Yeniçeri ocak-

ları çün karşı[301] geçmiş olmağla, Kartal'dan ilerü hareket ve vezîre vedâ' edüp gitti ve ertesi varup Hân'a mülâkat kasd etmiş-idi.

Paşalar nâm benim olsun deyü yâhud gayrisi nâm almasın deyü inhizâma bâ'is olmak günâhı :

Bu kasdı küffâr haber alup, iki asker biri-birine mülâkat etmeden, birine hücûm lâzım deyüp, ocakların Kartal'dan kalkdığı[302] gece, fecirde yerinden kaldırup, Hân ordusuna top menzili takarrüb ettikde, el-ahdetü ale'r-râvi, bu gece Hân ile Abaza Paşa sohbetde Abdi Paşa içimize karışalı zuhûr eden fevz cümle Abdi Paşa'ya haml olunuyor; küffâr gelir-imiş, metânet edüp, nusret vâki' olsa yine Abdi Paşa'ya atf olunur. Bizler firâr edelüm görsünler [*484/b*]; yalnız Abdi Paşa iş görür-imiş bilsünler deyü askerlerinin[303] adem-i ihtiyatlarına müsâ'ade etmişler-idi. Vakt-i fecirde[304], mil üzerinde iki yüz araba topu ile otuz bin tüfenge küffâr[305] ateş edicek bir kimesnenin burnu kanamadan Tatar firâr etti.

Bunları Mîri askeri görüp, anlar dahi firâr ederek, meterisde olan piyâdeleri üzerine geldiklerinde, anlar şaşup, târ-mâr olup, niye uğradıklarını bilmeyerek[306], meterisden çıkup, beş sâ'at berü Yeniçeri ordusuna ve Mîri askeri Kartal'a ve Hân-ı bi-şân İsmail'e ılgar ve Hân ile paşalar ordularını küffâra terk etti. Bu vâkı'a Rebi'ü'l-evvel'in yirmi ikinci günü [16 Temmuz 1770], vâki' oldu ki, vezîr dahi bu gün Kartal'a geçecek-idi. Bir taraftan seksen aded Açık ile asker İsakcı'dan Kartal'a henüz mürûr eder-iken, av[de]tle Kartal'a gelenler, göz kızgınlığı ile İsakcı'ya geçmesünler deyü Açıkları İsakcı'da meks ettiler ve dünkü gün Yeniçeri Ağası Kartal'dan kalkup, beş sâ'at ilerü konup, ertesi Hân'a mülâkat kasd etmiş-idi. Bu gece bu hâlet vuku'unda ordu bulunduğu mahâlde meks etti ve meteris aldı ve vezîrin[307] geçeceği cümlenin ma'lûmu olmağla, vezîre muntazır oldular ve Hân inhizâmından[308] perâkende olan asker Yeniçeri ordusuna cem' olmağla, sâir askeri dahi ifsâd ederler; etmeden acele teşrîf buyurun deyü vezîre i'lâm ettiler.

Gerçi mukaddem vezîr geçmek üzre fâtiha kırâ'et olunduğu üzre, bu günkü gün vezîr geçecek-iken bu keyfiyyet zuhûr edicek, vezîr askerde metânet olmadığını idrâk ve nâm alayım[309] der-iken,

bed-nâm olacağını iz'ân edüb, ferâgat ve nükûl etti. Amma geçen asker durmakla, fütûr getirüp biri-birini ifsâd edecekleri âşikâr olmağla, tekrar müşâvere olunup, ubûra karar verildiği lâ-ilâç Ağa Paşa'ya ihbâr olundu ve Nişancı Abdullah Efendi Kaymakam nasb olunup, alem-i şerîf ve aklâm ve cemî' ordu İsakcı'da kalup ve Sipâh ve Silâhdar dahi, livâ'-i şerîf ve hazîne yanında bırakılup, Rebi'ü'l-âhirin yedinci [31 Temmuz 1770] ve Temmuz'un on beşinci [eski] günü seherî vezîr otuz bin adam ile kayıklar ve açıklar ile Kartal tarafına güzar etti ve kendü İsakcı'da eğlenüp, Ağa Paşa ordusuna takviyyet vermek murad etti. Lâkin Ağa'dan ve Hân'dan gelen tahrîratda, eğer vezîr eğlenmek değil, bir kaç gün te'hîr etmek lâzım gelür ise askerde arâcîf peydâ oldu. Perîşan olmak şöyle dursun rüsvaylık edecekleri zâhirdir deyü yazılmağın, bu herîfler bu kadar kaleme almış; hakîkat hâl böyle değil ise dahi kelâmlarını tasdîk ettirürler deyüp[310], ertesi hareket ve beş sâ'at seyr ile Ağa ordusuna mülâkat etti ve bugünlerde [*485/a*] Hân yirmi esîr ahz edüp, küffârın kahtdan bî-tâb olduğunu haber alup, mezbûr dilleri vezîre irsâl, ol-dahi birini istintak ve eline bir kaç altun ile bir beyaz ekmek verüp sebîlini tahlîye eyledi ve Abdi Paşa Çarhacı ve Rum-ili Vâlisi Abaza Paşa sağ-kol ve Adana Vâlisi Karslı Hasan Paşa sol[311] ve her birine kürkler ilbâs ve onar aded şâhî top ve Hân küffârın verâsında olup, bizler cenge mübâşeret ettiğimizi top sadâsından bilüp, ol-dahi küffârın arkasından hücûm ve ikdâm etmek fermân ve tedbîr olunup, cümleye kıra'et olunup, ifâde olundu ve Rebi'ü'l-âhir'in sekizinci günü [1 Ağustos 1774] vakt-i duhâda vezîr kâffe-i asker ile bir kaç günden berü metânet verdikleri meteris-i sâbıkta dahi, Sultan Osman meterisi olmağla, vâsi' ve amîk olduğu içün gerçi küffârda zahîreye müzâyaka ifrât olmağla, ya firâr, ya muhârebeye tasaddî elzem; ancak i'dâd olunan mahâl ve meterisler müstahkem olduğundan cesâret edemez-iken, yurd-ı mezkûru terk ve beş sâ'at ilerüde Göl-başı nâm mahâlle ki, hareket olunan mahâldir, suya dahi asla zahmet yok-iken, bırakup Hân-kışlası nâm[312] mevzi'-i menhûsa varıldı. Amma tuğyân-ı âbdan yollarda su basmış mevâki' olmağla, doğru yoldan gidilmeyüp[313], dolaşarak güclе beş sâ'at mesâfeye on sâ'atde güc ile[314] varup, küffârın olduğu mahâl görünecek, meteris hafrine meşgûl oldular. On sâ'at ve perşenbe gün[315] cenge mübâşeret olunacağı cümleye tefhîm olundu.

Lâkin akşam karîb olmağla ve on sâ'at yol yörümüş, bî-tâb piyâde oldukça bir meteris kazub ve üç koldan karakollar çıkarup[316], gece nigehbanlık ederler-iken, nâ-gâh bir tüfenk alevi göründükte, askerde bir gul-gule peydâ ve hayvanlar ürküp dağıldıkta, herkes hayvanını bulmaya ve bulanlar süvâr ve firâra âğāz ettikleri müşâhede olundukta, Vezîr-Çuhadarları münteşir olup, hiç bir şey yok âdemler deyü istimâlet vermekle def' olundu. Amma küffâr da kaht olup, câsusları perşenbe günü üzerlerine hücûm olunacağını[317] ve askerin bu gece on sâ'at dolaşmak ile yorgun olduklarını ve kazdıkları meterisin işe yaramadığını ve bir tüfenk alevinden firâra karar verdiklerini haber vericek, böyle fırsat ele girmez deyüp, hema[n] bu gece, ya'ni Çarşanba gecesi, yerler ağarur iken, küffâr yerinden hareket ettikde, vezîr küffâr hareket etmez, biz perşenbe gün tedârikimizi görüp, üzerine varuruz mülâhazası ile huzûrunda iken, küffârın hareketine ta'accüb ve heman etba'ı ile ilerü şemsiyeye vardı ve paşalar çarhaya şitâb ettiler. Amma küffâr üç koldan ayak ayak gelüp [*485/b*] mülâkī oldukda, bî-hisab top ve tüfenge ve humbaraya birden ateş verüp, gülbanki[318] eflâke çıktı. Amma asker bilâ-tereddüd kıtâle şurû' ve hamle edicek, küffârın nizâmı muhtel olmuş-iken ve içler[inden] kati vâfir[i][319], düşer-iken aldırmayup, orta ve sol koldan rahnedar oldukta, inhizâmı karîb olmuş-idi[320].

Lâkin sağ koldan Mîri askeri ile Abaza Paşa ednâ mertebe sabr ü sebâta[321] tahammül etmeyüp rû-gerdân ve birden gerüye şitâbân olduklarında küffâr ferce bulup, gülle ve humbara atarak, sağ koldan tâ çadırlara dühûl etti. Vezîr bî-asl firârı görüp, rücû'larına sa'î etti; müfid olmıyacak orta ve sol kol süvârileri dahi, küffâr ardımıza geçmiş, aya ne gûne inhizâm vâki' olmuş, bizim haberimiz yok, küffâr arasında kalmışuz diyerek, idbâra tehyi'e ettiklerinde ve dümdar Mîr-i mîran[322] Mustafa Paşa başında olan Arnavud askeri ile ber-mûcib-i fermân ahz ettiği firârilerin burunların ve kulakların kesdi. Görenler havf edüp, küffâr üzerine çevrilmek lâzım iken, burunsuz ve kulaksız kalmayı irtikâb ettiler; küffâra karşu varmadılar. Bu takrîb atlı askeri her tarafdan perîşan olucak, küffâr bu hâlet-i acîbeye bir eyyâm hayran ve atlı endîşesinden amân bulucak, heman[323] üç tarafdan meterise munsab oldu. Lâkin orta ve sol kol gayyûrâne muhârebeden fâriğ olmadı. Amma

sağ kol meterisinde olan Arnavud ve Lâz tâifesi ile Canikli Ali Bey bilâ-sâmân hurûc ve firâr ettiler. Süvâri gitmiş-iken, yalnız piyâde o[r]ta ve sol gibi, sağ kol karar edeydi[324], bi'l-külliye küffâr hufre-i nâra ilkā olacağında iştibah yok-idi. Ve kâne emrüllahi kadaren makdûren.

Küffâra nisbet askerimiz üç dört kat[325], en'a[m] ve zahîre fîrâvân, elbette küffâr firâr eder; ta'kib mülâhazası ile tahfîf-i malzeme olunup, sebükbâr gidilmiş-idi; ta'kibe hazırlananlar mu'âkib[326] olup, cemî' hayvan ve top ve cebehâne ve harge ve hargâh[327] ve çerge ve hayme terk[328], belki yağmurluk ve kavuğunu bırağup kaçdılar. Zâlike takdîrü'l-azîzi'l-alîm.

Ve'l-hâsıl ekseri kaça kaça Kartal'a geldiler. Üç taraf su, bir taraf düşman olmağla, Senta senesi gibi «bi-esrihim haşer» olmak der-kâr idi. A'dâ kılletinden nâil olduğuna kanâ'at edüp acele gelmedi. Bunlarda Kartal'da meteris kazdılar. Amma top yok, cebehâne yok, sözde metânet yok, ihtilâf çok, emîr çok me'mûr yok, âmir çok âmil yok ve İsakcı'da olanlar bunları görürler; ubûr ettürmeğe ilâç yok. Eğer karşıdan kayık gelüp, ricâlden geçirürler ise, katl ederiz[329] deyü pehlivanlık izhâr ettiklerinden, nâ-çâr Vezîr meks ve gece Yenice karyesinde[330] beytûtet ve seheri bir piyâde zevrak ile güzar etti ve her nekadar sagîr ve kebîr kayık var ise Kartal'a gönderüp, durma beriye adam nakl ettiler. Lâkin adı bellü kimesneler, âşikâra geçmek, erâzilden muhâl olmağla, hüddâmı saz arasına kayık getirüp geçirdüler. [486/a] Kimi kayığa ben de[331] râkib olayım der-iken, kayık devrilmekle, cümlesi birden gark olup, kimi kayığa növbet gelmez yüzerim deyü kendüyü suya ilkā edüp şinâverlik edeyim der-iken garîk olarak dahi katî[332] vâfir kimesne helâk oldu. Eğer Yeniçeri ordusu geçdikte, Kul-Kethüdâsı Süleyman Ağa'nın tedbîri üzre bir hısn tedârik olunmuş-olaydı, bir adam telef olmadığından başka, Kartal'a cem' olup, kendüleri tanzîm[333] ve tekrar küffâra hamle etmek mercû idi ve hîn-i inhizamda Ağa Paşa ve Abdi Paşa ve Abaza Paşa ve Reîs Recâyi ve Tezkireciler otuz bin süvâri ile İsmail'e ılgar etmişler-idi. İsmail'den bir türlü geçemeyenler dahi kenardan İsmail'e gittiler. Garâbet şunda ki, semt-i selâmete çıkmış ba'zı tama'kâr[334], bir gün baktı geriden[335] kâfir gelmiyor. Tekrar orduya varup, tuhaf-ı tefârık cem' edüp yine geldi.

Lâkin ekseri küffâra esîr oldu[336]. Nihâyet Kartal'da geri kalanlara[337] küffâr gelüp kimini katl ve kimini esîr ettiğini beriden temâşa ettiler ve zikr olunan paşalar kırk bin piyâde ve süvâri ile İsmail'e varup, geçen seneden ber[ü] İsmail'de[338] hafr olunmuş meterise ve tabiyalara[339] otuz top vaz' olunup, fakat ahâli Abaza Paşa ile muhâfaza ve küffâr tahaffuzların görüp, üzerlerine cesâret etmediği mahâlli zabt ve cum'a gün Hân dahi on iki bin Tatar ile gelüp, mutma'înü'l-kulûb olup, bu kadar askere vâfi zahîreden olmamağla, Hân orduya gidüp merâmını vezîr ile söyleşüp, üç sefîne un, arpa İsakcı'dan İsmail'e irsâl ettirüp, kendü dahi İsmail'e geldi. Paşalar ile ittifak ve nevâziş ve cümlemiz birden düşman üzerine gidelüm der-iken, her ağızdan bir türlü kelâm olduğundan, Hân[340] iğzab olup, ferdâsı Hân Tatarlığa[341] gidicek, ertesi küffâr Rebi'ü'l-âhirin on dördünde [7 Temmuz 1770], lâyen-kat' bârân nâzil olur-iken ve dumandan göz-gözü seçmez-iken, on iki bin kâfir taburu geldiği görünüp, kasabadan hârice çıkıldıkta yağmurdan kâfir bir top atamaz-iken, yerlü ra'iyye keferesi baş kaldırup, meterislere hücûm ettikte süvâri bu hâlden bî-gayret olup, bilâ-ceng Tatarlığa azîmet ettikde bir mıkdar piyâde ile Ağa Paşa dahi anlara mülhak olucak, Abaza ile Abdi[342] beşer[343] adam ile birer kayık ile Tolça'ya, andan orduya, güyâ istimdâda geldiler. Henüz orduda muhâfazaya kâfi on bin adam yok denildi ve İsmail'de kalanlar, gelen üç geminin zahîresin deryâya ilkā ve kendüler binüp Tolca'ya geçdi ve açıklar ile zihamdan ve yüzmek me'mûl edenlerden kati'vâfir kimesne gark ve ehl-i kasaba, kendü kendüleri bir sene muhâfazada bî-rahat olup, elli bin nüfûs gelmekle, istirahat kasd edüp, eşyâ nakline mühim edinmemişler-idi. Bu hâl zuhûrunda, zifafda[344] gelin güveyi ve pilâvlar kazanlar ile bırağup, ekseri kendü açıkları ile halâs [486/b] ve ba'zısı gark ve ba'zısı esîr oldu; hatta hâkim olan Siyaf-zâde (= سيافزاده), yevm-i mezbûrda[345] da'va ve hüküm ile meşgûl idi. Nâgehân bu hâlet vuku'unda üç tâne hizmetkârı dahi esîr oldu; ve küffâr hâneleri, kârhâneleri ile gelüp, bî-meşakkat on iki bin kâfir İsmail'[i][346] altmış bin adamın elinden aldı.

Geri kalan pîrân ile mecrûhânı Tolca'ya yolladı; ve Ağa Paşa on bin adam ile Kili'ye vardı ve Levend, Hân tarafına gitti ve Kili'ye gidenler, altmış gün sergerdân olup, sonra Akkirman'dan sefâyin ile vatanlarına gitti. İki adamı[347] ile Ağa Paşa İsakcı'ya geldi. Amma

otuz gün mikdarı Ağa mefkūd olucak, orduda ba'de'l-müşâvere Kul-Kethüdâsı Mehmed Ağa Yeniçeri Ağası nasb[348] olunmuş buldu ve mezbûr Kapı-kıran Paşa[349] Dimetoka'ya nefy olundu. İsmâil ehâlisi, hay bunlar sağlıkla gelmesünler, bizler bir sene kendü kendümüzü muhâfaza eder-iken geldiler ve ceng der-iken lenk oldular; sonra firâr ile cihânı gözlerine tenk ettiler. Nicelerimiz bâğ-ı arzumuzdan meyve-i murâda ermeden berk ü bârımızı pejmürde ettürdüler. Bundan artık kem-nâmusluk ve gayretsizlik olurmu? Kim[350] kavî heykel iken za'îf şekil bu bi-ârlık ve bed-namlığı paşalar ve men tabi'ahum irtikâb ettiler. Böyle cârisliği ebâ ü ecdâdımız görmemiş ve neslimiz işitmemiş. Bu hacâlet, bu hakāret-i bi-ma'nâyı bir ahed kabûl etmemiş. Ekseri alef-i semek ve rûy-i zemîne vedâ' ve tâlib-i deryây ü sahrâ göçü ile ba'zıları deryây-ı vartadan kenara yettiler ve hânümânımıza âteş-i nehb ü gāret vurup, zen[351] ferzendlerimizü kayd-ı esâret ve kendüleri züll-i hasârete giriftar kıldılar ve hedef-i ta'n ü teşnî' oldular dediler.

Tuna köprüsü[352] :

Tuna'ya inşâ olunan köprüye, her biri yirmi zirâ' tûl ve altı zirâ' arz ve altı zirâ' umk ile altmış iki tombaz ihzâr ve her bir tombazın mâ-beyni altı zirâ' açık ve her tombazın iki tarafına, dörder sütûn üzerine kereste vaz' ve binâ ve başlarına dahi karaya yetmişbeşer zirâ' iki tarafa kazıklar kakılup, köprü medd olunmağla, cem'an köprünün tûlü ve yedi yüz elli zirâ' ve arz[353] on altı zirâ' olup ve iki tombazdan, kapı içün zincir ile rabt olunup, sefâyin mürûrunda açılır ve demir yerine söğüt ağacından örme kebîr sepet içine elli araba taş vaz' olunup, adam beli kalınlığı yaban asmasından seksen ve ba'zen yüz yirmi zirâ' halat ki, her bir halata yüz araba asma sarf olunur. Her iki tombaz mâ-beynine bir sepetden demir bırakılup, karşu cânibe şaranpolar ve arîz hendek hafr ve toplar vaz' ve her tombazda ihtiyâten ikişer koğa ile birer adam ve vasat-ı cisirde çadır ile Bölükât-ı erbe'a gelüp geçen nizâ' etmemek ve düşman bir takrîb ateş atmamak içün nevbet bekler ve karşu başında bir iki tuğlu ile bir orta bekler-idi.

Kili kal'ası'nı Moskov aldığı :

[*487/a*] Ve İsmail vak'asından sonra, İskenderiye Mutasarrıfı Mehmed Paşa ve Humbaracı-başı ve Lâğımcı-başı[354] ve Rum-ili Alaybeyleri ile iki bin beş yüz kişi Kili kal'asına varup ehâlisi perîşan olmuş-idi. Bunlar muhâfazada olduklarını vezîre i'lâm ederler-imiş. Mezbûra Beylerbeyi pâyesi ile altı firkate irsâl eyledi. Lâkin Arnavud üç tuğ me'mûl eder-imiş; gelmeyicek, yanında olan Arnavud biri-birile mücâdele sûretinde, kal'ayı yağma ve hurûc ve Akkirman'a vardı. Yerine Çirmen Beyi ta'yin olundu. Amma kal'ada olan ihtilâl küffâra aks olmağla, İsmail'den bir mıkdar kâfir varup, kal'ayı muhâsaraları on gün oldukta, Müfti Mehmed Efendi fetvâsı ile kal'ayı emân ile a'dâya teslim haberi vezîre geldikte, müşâvere olunup, bu hâl ne hâldir? her cânibe me'mûr olanlar itâ'at etmez ve itâ'at ederler ise düşmanı görücek firâr ederler; ilâç nedir denildikde, ba'zılar firârileri te'dib lâzım dedi ve ba'zıları ekmekleri âhire verilmek lâzım dedi ve ba'zılar Levend ve Mîrî makūlesi terk olunup, anlara olan masraf Ocakluya i'tâ ile rağbet ve i'tibar olunmak lâzım dediklerinde, kavl-i âhire karar verildi.

Zâbitan hakkında siyâset merfû' olmağla, Paşa me'mûlüne vâsıl olmıyacak kal'ayı terk ve yağmaya cesâret ettiği :

Ocak cuhudu :

Lâkin vücûda getiremediler. Mâdâma ki Ocak cuhudu vardır, olmaz. Ağa olan tama'kârlar, kendü aldıklarına kanâ'at etmeyüp, eslâfından ziyâde bazirgândan hizmet taleb edüp, anın cuhudca tevcîhini kabûl eder. Meselâ Tolça muhâfazasına[355] işgüzâr ve maldâr bir Ağa ta'yin olunur. Ma'iyyetimde olan bana inkıyâd etsün içün malından i'tâ eder ise asker ona râm olur; devlet tarafından her nekadar çok verilse, zâbitine itâ'ata fâide etmez. Zâbit kendü cânibinden bezl eder ise kelâmı nâfiz olur. Herkes rizâsına sa'î eder ve muhâlefet edenleri tekdîr ve te'dîb ettikde, sâiri mu'âvenet eder. Cuhud maldar ağanın yedinden malını aldırmak içün Su-

Zâbitin kelâmının nüfûzuna sebep :

hınzırı[356] gibi ba'îd ve meşakkatlu ve bi-hâsıl yere kaldırdır, ol-dahi afvı içün ma-melekini verür ve yerine bir müflis ağayı getirdüklerinde, neferin dağıldığını ister ki, ta'yînatlarından ve mandelerinden[357] fazla peydâ edüp, kendüyü idâre, deynîni edâya sarf eder. Böyle ağayı kimesne saymaz. Küffâr göründükte, başından perîşan olurlar; asılda dahi kalîl kimesne kalmış-idi ve müttehem olmağla, nefere bir şey demez. Nihâyet vezîre ve kendüden büyüklere asker firâr etti deyü i'tizar eder. Bu derde ilâç bulmadılar; ya'ni ibtidâ Yeniçeri Ağası nasb olunan zâtdan bir habbe ahz olunmaksızın nasb olunup, her mansıba müstehakını nasb ile ve nasb ettiğin zâbitlerden bir akçe ve hediye kabûl etme deyü tenbîh ve sırren ve alenen hâline dâima nezâret olunup, tenbîhden[358] hâric hareketi zuhûr eder ise i'dâm, ol dahi mansublarını [*487/b*] dâima gözedüp, aldığı ta'yinden bir nefer noksan olur ise yalnız te'dîb değil, ibreten li'l-sâirîn[359] i'dâm eder ve mansublar ma'iyyetinde olanlara malından i'tâ edecek mıkdar akçe kazanacak amelde i'mâl eder.

Bu takrîb zâbite inkıyâd etmediğini zâbiti haber verdikte bilâ-te'hîr ve bilâ müsâmaha cezâsını tertîb eder ise, ocakludan hayırlu ve meymenetlü asker olmaz. Lâkin bu[360] nükte ve bu şîveden cümle[361] gâfil olmağla böyle hâlât zuhûr eder; yine celb-i mâl sevdâsı ile iykaz olmayup, sene-i âtiyede kemâ-fi'l-evvel hareket ederler. Belki bu sene hayr zuhûr eder derler; amma olmaz. Nihâyet bu şîvelerden tecâhülen her ne gûne tedbîr ettiler ise karşuda sağ kalanların ekseri Özü ve Akkirman ve Hân yanına, ba'dehu vatanlarına gidüp, orduya gelenlerin dahi zabt u rabtı imkânda olmamağla, herkes başlu-başına vilâyetlerine gitmekle, ekall-i kalîl orduda adam kaldı. Karşı tarafa kiminle nizâm vermeli ve kiminle iş görmeli; karşı taraf ber taraf, beri taraf dahi taraf taraf oldukça mukayyed olalım denildi ve Yedisan[362] Tatarı fi'l-asl Moskov derûnunda tavattun ve ülfet etmiş-iken bir[363] takrîb çıkup hânlar himâyesinde, sonra hânlardan iştikâ ile Devlet sâyesinde olmuşlar-idi. Küffâr Kili ve İsmail kasabaların alup, Bender'e külliyetlü asker gönderdikte, mesken-i Tatar olan Bucak'dan geçüp, Tatarı pâymâl etmek görünür idi. Lâkin kâfir ukalâsına rağbet ve ikrâm ve tedbîrine râzı olduğu içün ukalâsı Tatar'ı kırmaktan ne hâsıl

Tatar :

Tedbîr-i düşman :

ve dînimizde kan dökmek yok; bunlarda ise evlâd ü iyâlleri sebebine, bize muhâlefete mecâl yok; heman bunları azad kılıklı kendümüze râm ve bunların vâsıtası ile sâir kabâil-i Tatar'ı dahi kendümüze sayd ve Osmanlu'dan iftirak ve bezl-i mâl ile tav'an ve kerhen cümlesini celb ve Osmanlı'dan tenfîr ve beynlerine husûmet[364] ilkā ve iktizâ eder ise, Osmanlu'ya taslit ederüz; zîrâ mukaddem tarihlerde dâr u diyârımızı[365] Tatar harab ettiği içün Osmanlu ile muhasara edemezdik. Şimdi bu takrîb Osmanlu'dan bu kuvvet selb[366] ve tarafımıza celb ile kuvvetimiz kat kat olur dediklerini kabûl ve minvâl-i meşrûh üzere ibtidâ Yedisanlu'ya bu hâli arz ettikde, kabûl ve sâiri dahi bu münkere îsâl ettiler ve ibâ edenler[367] Bucak'ı tehî bırakup, Özü semtine, nisâ' ve sıbyanını nakl ettikde, altı bin kâfir, Özü üzerine bunları dahi ihâfe ile cânibine almağa gitti.

Amma bu hilâlde, Hân anda bulunup, Cümâde'l-âhire'de [Eylül-Ekim], küffâra mukābele edüp, başında olan Osmanlı askeri ile küffârı kırıcak, bir mikdar kâfir firâr etmiş-idi. Sonra kusurunu tekmîl ve tekrar üzerlerine geldikde, Hasan Çavuş-oğlu ve Gölgelioğlu varup ceng eder-iken kesretle[368] küffârın imdâdı zuhûr edicek, Hân ile ma'en Özü'ye[369] şitâb [*488/a*] ve vâfiri esîr oldu. Heman Hân[370] sefîne ile Özü'den Kılburun'a geçicek başında olan on bin süvârî Osmanlı bahadır ve bî-misl atlarını hımar bahâsına bey' ve evtânlarına sefâyin ile sür'at ettiler ve İsakçı'da Ordûy-ı hümâyûn gāyetle tehî kaldı ve küffâr karşuları olan Kartal'dan münfek olmadı ve kalan askere ordu[da][371] gereği gibi ta'yîn verilür-iken, bir ucdan firâr eder, derbend ve geçidlere zâbitler ta'yîn ve ihâfe olur-iken, yine firâr[372] eder, hemen hemen hademe makūlesi altı bin adam kaldı.

Abdi Paşa :

Küffâr karşuda, gerçi orduda Abdi Paşa ve Mehmed Paşa mevcûd; lâkin inhizamda mamelekleri metrûk olmağla, nefer misillû hayyiz ve feyzleri yok deyü devlete bildirilüp, Rum-ili'nin orta ve sol kolunu kışlak içün tahrîr[373] ederek, Edirne Bostancı-başısı geleceğini ve Kethüdâlık'dan üç tuğa nâil olan[374] el-Hâc Ahmed Paşa, askeri Edirne'den sürüp getireceğini, kezâlik Vezîr-Kethüdâlığı'ndan muhrec İzzet Ahmed

İzzet Paşa[375] :

Bender Kal'ası :

Efendi bin kîse hazîne ile vezîre gelüp, haber getirüp, yine Âstâne'ye avdet eyledi ve Bender'in muhâsarada olduğu haberi geldi. Ne fâide, henüz savâhil-i Tuna'dan beri tarafı değil, or-

Dağıstânî Ali Paşa'ya üç tuğ[376] :

duyu muhâfazaya adam yok ve Bender'den haber alacak insan değil, kuş yok. Lâkin Dağıstânî Ali Ağa bu etrafda tûl meks ile bu havâliden adam tedârik eder. Su'-i tedbîri ile hâtuna benzer adamdan imdâd me'mûlü ile üç tuğ ihsan olundu ve Sadr-ı âzam olan Halil Paşa Âstâne'den üç tuğa

Sârım Paşa :

nâil olduktan üç gün sonra Sârım Paşa'ya dahi üç tuğ in'am olunup, orduya gelmişler-idi.

Halil Paşa'ya mühr-i şerîf vürûd ettikde, Sârım Paşa havfe tâbi' oldu. Zirâ Âstâne'de Sârım Paşa Defterdar iken, defterdarların hilminden ashâb-ı mâlikânede firâvân mâl-i mîrî kalmış-idi. Cümleden ziyâde mîrîye deyni olan bu Halil Bey olmağla, mâl-i mîrî[377] içün beynlerinde münâfese ve münâkaşa ve müşâteme ceryân etmiş-idi. Bu sebepten vezîrden ihtirâzından, Yerkökü'ye me'mûr oldukça i'dâmı havfinden i'tizâr ettiği içün Silistre'ye muhâfız olmuş-idi. Lâkin hasmının başda[378] olması fikri, gece gündüz bi-rahat etmekle âkıbet vücûduna te'sir etmekle rûh-ı revânı arsa-i vücûddan göç edüp, alem-keş-i kişver-i âhiret oldu. İsminde ve babası nâmında tiğ mevcûd olmağla, te'sîr-i esmâ sebebine kendü mübâşir olduğu kârda kesgün ve hâlâ küsgün idi[379]. Eğer Halil Paşa'dan mukaddem mühür buna i'tâ olunsa, Halil Paşa gibi mağbûn ve ma'yûb olmamak me'mûl-idi. Gerçi Defterdarlığında makbûl-i şehinşâh oldum der-iken, menfûr-ı âlem olmuş-idi. Lâkin zâbitliği ve ikdâmı hasebîle, mührü idâre etmesi me'mûl idi.

Vaktâ ki, Cumâde'l-âhire'nin dokuzunda [30 Eylül 1770], Kartal'da olan küffârda[380] azîm şenlik zuhûr etti; görülüp bir ma'nâ verilmedi. [488/b] On gün sonra Bender Defterdarı olan Tayyib Ağa ve Baş-muhâsebe kâtible-

Bender'e Moskov'ın istilâsı :

rinden Pîrî[381] Efendi Moskov bin-başılarından[382] İvan Petro (=يوان بترو) nâm Mariyor (=ماريور) ile İsmail'den orduya gece

getirilüp, istintak olundukta, Halil Paşa inhizâm günü[383] bir gürûh kâfir Bender'i muhâsara ettikte, delirâne cenge kıyâm olundu. Lâkin bi-hikmetillâh vebâ müstevlî olup, cenâze defnine ve hasta timarına ve acı çekmeye henüz tâkat kalmayup, kimi ceng, kimi mecrûh, kimi şehid olmaktan dahi tâb u tüvân, mün'adim ve hayran, şühedây-i sûrîyden ma'nevî mezîd iken, ordudan duyulup, imdâd gelince gayret edelüm deyü bir kaç kerre şehîd-i hükmîye şehâdet-i hakîki râcih deyü yürüyüş olundukda fevz ü nusrete nâil ve her def'asında bir kaç bin kâfir, tahmînen elli bin kâfir, altmış beş günde helâk olunmağla hatfe-enfihi mevtâlarımız ile[384] şühedânın üç katı[385] kâfir helâk etmek gazâsı nasîb oldu.

Nihâyet bir gece siyehkâr-ı[386] füccârın nısfı kal'a kapısına hücûm ettikte, bakıyye-i müslimîn anları def'e[387] mukayyed iken nısf-ı âhiri İslâmbol[388]-kapısı semtinden[389] gece merdivenler vaz' ve mahâll-i mezbûr pasbandan[390] hâli kalmağla, küffâr su'ûd ve duhûle ibtidâr ettikde, redd ve iskāta bezl-i ma-hasel oldu. İmkânı bulunamayup duhûl etti. İstîmân ettiklerinde aman vermedi. Lâkin taleb-i amâna binâen mallarını[391] yağma etmeyüp, herkesin mallarını arabaya vaz' ve bile sekiz bin esîri Leh'e tesyîr eyledi. Ve bundan sonra Akkirman'ı muhâsaraya vardıklarında, Bender gibi kal'aya vezîr imdâd etmemekle, âhirü'l-emr a'dâya giriftâr oldu. Bizim kal'a andan bir burc değil deyü tefekkür ve bilâ ceng aman ile kal'ayı teslîm ettiler. Ve Yedisan[392] Tatarı zikri anfen mürûr ettiği üzre Bucak'da küffâr ile rü'ûs ve emvâlleri sâlim kalmak üzre yerlerinde karâra tarafeynden senedât ahz ettiklerine binâ'en Benderlü'ye merhamet edüp, karabetimizi esîr etmek şartımıza muhâliftir diyerek, bin yedi-yüz kişiyi tahlis ettiler deyü haber verdikde, âlâm âlâm üsütne[393], gussa gussa üzerine, hayf hayfdan efzûn olup, vezîr ve ricâl gerçi ifşâ etmediler; lâkin zehirler yuttular[394] ve mesfûr Yuvan Mariyor (يوان ماريور) vezîre mülâkı olup, Bender Muhâfızı Emîn Paşa'nın esîr olup, harclık tâleb ettiği kâğıdı verdi ve Feld Mareşâl'den getirdiği mektub tercüme olundukta, müfsidîn ifsâdı ile devleteyn beyninde peydâ olan adâvetin sefk-i dimâdan gayri fâ'idesi olmaz.

Akkirman'ı küffârın ahzı :

Tatar :

Bir gün evvel âsâyiş-i ibâd ve bilâd içün sûlh küşâdına himmet olunmak bizim ve Kraliçemiz dostunuzun[395] e'azz-i matlâbıdır deyü yazılmış ve islâma gelen esîrlerden, gerçi küffârda gālibiyyet; amma za'afı ziyâdedir dedikleri Âstâne'ye bildirilüp, mezbûra yüz[396] altun [*489/a*] verilüp, cevâbı[397] sonra tahrîr olunur deyü ric'at ettirildi ve Eflâk ve Boğdan istirkākına hüküm verilmekle bir tarafdan geçüp[398], esîr alırlar-iken Arslan Giray-zâde Mes'ud Giray Sultan altı bin her sınıfdan asker ile Niğebolu (نيكبولى)'ya vürûd ettikde, Kırım Hânı yarlığ vermeden, kendülüğünden gelmiş, Hânın şânı şikest olur deyü geri ric'at ettirilmiş-idi. Şimdi ordu tehî kalup ve ordunun kışla vakti gelüp, kışlacı asker gelmemekden[399] nâşi, bi'z-zarûre Mes'ud Giray'a[400] müsâ'ade olunmağla, bir günde[401] Ruscuk'dan Yerkökü'ye geçti ve Tersâne'de kalan altı eski kalyon ve bir kaç Arnavud Pergendi'si ve yirmi aded Ülkün sefîneleri ve dört kıt'a Cezâyir gemisi, Ak-deniz Boğazı[403] dâhilinde meks olunup, şâyed küffâr münâsib hava ile kal'alar topundan zararına bakmayup, Boğaz'dan içeri şedîd rüzgâr ile duhûl eder ise deyü on mahâlle[404] tabiyaler binâ olunup, onar top ve mikdâr-ı kifâye topcu ile ihtiyat olundu ve Derya-kalemi zu'amâsı ile timarlısı dahi ta'yîn olundu ve Halil Paşa inhizâmından sonra küffârdan ba'zı Kili'ye ve İsmail'e ve ba'zı Kartal'a ve ba'zı İbrâil üzerine müteferrik olup, Potgorican[405] nâm cenerâl Eylül'de ya'ni Cumâde'l-âhire'de asker-i menhûsu ile İbrâil'e gelüp, muhâsara ve ertesi merdivenler ile yürüyüş ve bâlây-ı hisâra urûc kasd edüp, bir tarafdan hemen bir iki merdiven vaz' ve çıkmaya ibtidâr eylediklerinde, muhâfız olan Süleyman Paşa altı bin merd-i meydân-ı vegā ile kal'adan çıkup, küffâra hamle ettikde, yedi[406] bin kâfiri kantara-i tiğdan nâr-ı cehîme irsâl ve on iki esîr ahz ve merdivene tesâ'üd edenlere merdiven merdiven sefer olup, sakara sukūt ettiklerinde müşârü'n-ileyh Canikli Süleyman Paşa, kılıcı[407] arşa ta'lîk ederek kal'aya duhûl eyledi ve atılan top sadası ordudan istimâ' olunıcak, mâlzeme irsâli içün Sadr-ı âzam Mektubcusu

Ak-deniz Boğazı'na verilen metânet[402] *:*

Fütûhat der İbrâil :

Abdürrazzak Efendi :

Abdürrazzak Efendi irsâl olunmağla varup, Maçin'de tevakkuf ve etrafdan peydâ ettiği adamlar ile ordudan gelen mühimmat ve zahîreyi kayıklar ile kal'aya[408] îsâl eyledikde, mahsûrlara kuvvet gelüp, tekrar kal'adan nâgehân çıkup, küffâr meterislerin basub, bir mıkdar dahi a'dâ kahr edüp, yine kal'aya lühûklarında küffâr ta'kib ile top menziline gelicek, müheyya toplara bir fitilden ateş olunmağla, ekseri âguşte-i hâk ve bâkisi meterise girüp Kartal'dan imdâdı[409] geldi.

Canikli Süleyman Paşa :

Ve Muhâfız Süleyman Paşa mat'ûnen fevt olucak, askere fütûr ârız oldukta, gerçi Dağıstânî Paşa ta'yin olundu; Amma varınca Su -kapısı ile şeranpoları zabt edicek hemen Abdürrazzak [*489/b*] Efendi, göründü[410], erbâb-ı seyfden ve paşalardan fâide yok, tabiyalar binâ edüp üzerine toplar vaz' ve Su-kapısı'nı zabt eden küffâra attırup, bi-hadd kefereyi derek-i esfele ilkā etmekle, küffâr kapıyı bıraktıkta, derûn-ı kal'ada olan Sâdık Paşa'ya üç tuğ ve Abdürrezzak Efendi'ye bin altın ve kılıç ve Kal'a ve Ağası'na Sansunculuk ve Moldovancı Kethüdâsı Kapıcı-başı Hasan Ağa'ya iki tuğ verilüp, mezbûr Hasan Paşa ile Dağıstânî Paşa'nın Hırsova'dan ubûr edeceklerin kefere haber alup, bunlar gelmeden iş görmek ümîdi ile var-kuvvetin bâzûya getirüp, on bin atlısını[411], paşalara karşı gönderüp, kendü kal'ayı tazyîka müsâra'at ve dört yüz merdiven ile su'ûd, bâkī üç bin kâfir şaranpolara geldikte, kal'adan top ve tüfeng ile[412] hendekleri küffâr lâşesi ile imtilâ ettiklerinde, küffâra ye's gelüp, merdivenlerin çeküp, çekildi. Ve ertesi Receb'in on altısı [5 Kasım 1770] ve Kasım'ın ibtidâ gecesi firâr etmekle, mekr-i a'dâdan kal'a halâs oldukta, tahmîd ve tesbîh ederek, Abdürrezzak Efendi kal'aya varup, şaranpolarda bin sekiz yüz a'dâ lâşesi şümâr ettirdi. Ve askere tebrîk-i gazâ ve du'â ve rahnedar olan mahâlleri keşf ve asker[413] teslîye ve in'âmları ile va'd ve müşâhede ettiğini ifâdeye, orduya geldikte beşâret-nâmeler ile etrâfa kâğıdlar irsâl olundu.

Askerînin ticârete ülfetinden zarar :

Çün eyyâm-ı muhâsara otuz gün mümted olmağla, ziyâde bitab olmuşlar-idi. İstirahat lâzım-iken, Yeniçeriden eşbehler[414] arpayı

zabt ve Paşalı ve Sipâhiden atlılar[415] yem taleb ettikte, on kat baha istemekle, ma-beynlerde[416] ihtilâf ve kavga ve atlı âciz olup, perîşân oldukta, küffâr bu ihtilâlden haberdar olmağla, tekrar hazırlandığı, vezîre ma'lûm olucak, müşâvere olunup, henüz orduda üç bin Ocaklı var, onlar da beş paraya aldığı eşyayı yüz paraya bey' gibi intifâ'[417] içün orduda kalmış, bir hatve[418] me'mûriyetlerine gitmezler, bâri Yeniçeri Ağası gitse, belki bile gideler, varup kal'adan fitneyi ref'[419], edeler dendi.

Ertesi yine müşâverede meselâ mecmu'ı piyâde ocakları gitmiş, cümlesi üç bin nefer, yine işe yaramaz, vezîr gitmeli denmekle, bu gün Yeniçeri Ağası Maçine gitti. Ertesi vezîr gitmek üzre-iken, kal'ada güft ü gû ki, biz otuz gün a'dâ ile muhârebe etmekle, növbetimizi savdık, henüz hendek lâşeden tathîr olunup, kal'anın rahneleri ta'mîr olunmadı. Küffâr yine gelicek, ne cevab vermeli ve bizim gördüğümüz iş vezîre makbûl olmadı ve biz lâşe râyihasından helâk oluyoruz. Bahşişden geçdik, ulûfemiz hani ve ba'zımıza çelenk i'tâ olunup, ma'dâmız niçün mahrûm kılındı; ya cümlemize verilmeli, ya hiç verilmeye-idi. [*490/a*] Bu dahi bizi biri-birimize düşürüp, böyle ihtilâl vermek içün-imiş ve İbrâil'de[420] bizler muhâsara olduk, esâmelerimiz Sinob'dan gösterilmiş; bizi bırakup var git deyü istiskaldir deyüp, kīl ü kāl ile cümlesi birden kal'ayı hâli bırakup Maçin'e ubûr ettiklerin küffâr tecessüs ve akīblerin den gurre-i Şa'ban'da [20 Kasım 1770], gelüp, boş kal'ayı bilâ-ceng ü cidâl ahz eylediği görülüp, ordu bu gün hareket edecek-iken, te'hîr olunup, gussa ber-balây-i gussa ve ayıb ender-ayıb ve taksîr üzerine taksîr olundu.

Küffâr İbrâil kal'asını boş bulup aldığı :

Vezîr Halil Paşa'nın sû'-i hâli[421] :

Bu bâbda vezîrin hâli ve tedbîri ve kuvveti ber-vech-i meşrûh askerin takrîrinden bedîdar olur. Çünki, ey Halil Paşa, uhdesinden gelemeyeceksin, niçün mühr-i şerîfi kabûl edüp, dîn-i Muhammedi'yi böyle hakīr ettirürsün. Allahu-te'âlâ'nın azîz ettiği dindir. Rezil olmaz. Yine rezâlet senindir. Lâ-havle-velâ-kuvveti-illâ-billâhi. Böyle umûr-ı mu'azzama vaktinde böyle müsîb adama mühr-i hü-

mâyûnu sevk edenler iflâh olurmu? Bu ayıb-ı ekberi ve melâl-i a'zamı kimesne kaleme almaya kādir olamayup, mâfi'l-mevcutda[422] cümleden ziyâde idâre-i kelâma kādir ve İbrâil'e varup, her keyfiyyete vâkıf olan Mektûbî Abdürrezzak Efendi devlete varup, lisânen ifâde ve ba'de'l-yevm müceddeden tedbîrât-ı kesîre ve hazîne-i vâfireye muhtâc olunduğu[nu] takrîre, müşârü'n-ileyh Âstâne'ye irsâl olundu. Ertesi kal'adan çıkanlar nâdim olup, yine kal'aya girecekleri vezîre haber verilmekle, Abdürrezzak Efendi yoldan çevrilüp, orduya götürüldü ve Yeniçeri Ocağı tekrar Maçin'e irsâl olundu. Ertesi yine vezîr gitmek üzere-iken, yine Yamaklar beyninde nizâ' vukū' bulmağla, karşı geçmişler-iken, yine Maçin'e geldiklerinde, İbrâil'e seksen-yüz kâfir gelmiş-idi. Şimdi bunlar karşı geçtikde, kâfir kaçmış-idi.

Abdürrezzak Efendi :

Ammâ bu gün cümle top ve tüfenk ve mühimmât[423] ve zahîre ve menzillerinin mefrûşât ve eşyâ ve emvâli ile cümlesini gelüp düşman zabt ettiğini, Yeniçeri Ocağı görüp, yine geri gelmekle, tekrar Abdürrezzak Efendi Âstâne'ye irsâl olundu. Vezîrin bak aklına, bak fikrine. Âlemin nizâmı padişah ile ve padişahın nizâmı vezîr iledir. Vezîr böyle olucak, âlemin nizâmı şöyle olur. Eğer küffâr inhizâmı ile kal'a tahlîsinde[424] vezîr İbrâil'e varup, hâllü hâlince gāzîlere ikrâm ve matlâbları üzere, müstahfızlara esâme vereydi, fitne def' olup, küffâr gelmek değil, hâtırına getirmez idi. Amma ahmak vezîr, gāzîleri ahmak yerine koyup, gayret etmişler; olmuş-bitmiş. Sonra bunlara varup, bezl-i mâle ne hâcet dedi ve gāzîler dahi vezîrin indinde destiyi şikest edenle, su getiren bir deyüp, infi'âllerinden evimiz, barkımız ve bin sa'y ile peydâ ettiğimiz malımız ve bunca can fedâsı ile tahlîsine sa'y ettiğimizi ve kal'amızı [*490/b*] fedâ ederiz. Vezîr varsın bizim gibi biraz ahmak dahi bulup, kal'ayı muhâfaza etsün dedürdü ve İbrâil'i küffâr zabt ettikten sonra, aşağıdan, yukarıdan kayık geçirmemek ile zahîre yolları mesdûd olmağla, orduda kaht ziyâde oldu; ta'yîn arpanın nısfı verilür oldu; sonra üç ay hiç ta'yîn verilmedi.

Sû'-i tedbîrden sû'-i hâl, sû'-i vezîr[425] *:*

Garâbet bunda ki, yine asker cem'ine[426] vezîr sa'y eder. Ma'-

hezâ mevcûd asker açlıktan firâr ettikçe, askerde itâ'at yok deyü şikâyet eder. Bu asker kısmı hizmetkârın azîzidir. Kişi ednâ hizmetkârı iki gün aç koysa, yanında durmaz; Atalardan kalma sözdür, boş torba ile at tutulmaz. Hazerde dahi böyle asker durmaz; değil ki Moskov keferesi gibi halkın gözü korkmuş, kavî düşman karşısında durmak. Hakîkata bakılsa Moskov kavî düşman değil; belki ekseri helâk olundu; lâkin bahtına böyle bi-tedbîr vezîrler tesâdüf etmekle, kal'aları boş terk etmekle, kuvvet verdiler. Bender'e ne dersin denilür ise, elli bin kâfir helâk olundu. Eğer imdâd olunaidi, kal'aya birşey olmaz idi. Anda dahi kabahat vezîrindir. Şitâ geldi, Âstâne'den meştâya ruhsat gelmedi. Lâkin çadırda durmaya tâkat kalmamağla, bilâ-izn Şa'ban'ın altısında [25 Kasım 1770], ve Teşrîn-i sâni'nin on ikisinde ve şitânın[427] muntasıfında, Babadağı meştâsına gelindi. Bu esnâda bin kîse hazîne geldi ve nâfileye gitti[428].

Abaza Paşa :

Ve Abaza Paşa iki tuğlu iken, isbât-ı şecâ'at ve gayreti emsâlinden ve vüzerâdan efzûn nusrete[429] muvaffak olmakla, şânına şâyân görülen üç tuğ[430] ihsân olunduktan sonra îmâ'-i niyâz zımnında semt-i nâza ağaze[431] etmekle, yüzünden ba'zen inhizam ve İsmail inhizâmında âr-ı firârı irtikâbı, pâdişâhı münfa'il kılmağla[432], Şa'ban'da tuğları ref' ve Köstendil'e nefy olundu.

Kuyucu Süleyman Ağa Yeniçeri Ağası oldu :

Ve Kapı-kıran yerine Yeniçeri Ağası nasb olunan Mehmed Ağa, bî-gayret olmağla, fetk u retkı olmadığı içün askeri firârdan hıfz edememekle[433], Ocak neferden tehî kaldığı içün iki ayda azl olunup, bundan önce Kartal'a şaranpolar ve tâbiyeler binâsı elzem deyü tedbîr ettiği içün, ma'zûl olan Kulkethüdâsı Süleyman[434], iki def'a Kul-kethüdâsı olmuş, asker kendüyü büyük görmüş bir pîr olmağla Edirne Ağa'sı nasb olunmuş-idi.

İrâde-i hümâyûn ile Edirne'den asker sürerek orduya vusûlü Şa'ban'ın onunda [29 Kasım], selefi Tekfur-dağı'na nefy ve bu Süleyman Ağa Yeniçeri Ağası nasb olundu. Bu Süleyman Ağa, asılda serhadlerde Yeniçeri Efendisi olmağla, okuyup yazmaya kādirdir. Selefi ise Emîn Paşa azlinde Muhzir idi. Bir sene zarfında Muhzirlikden, hem Yeni-

Bir senede Muhzir Ağa'nın devr-i manâsıb ederek, Yeniçeri Ağası olduğu[435] :

çeri Ağası oldu, hem azl oldu. Tîz nâbit[436] olan, tîz fenâ bulur [491/a] darb-ı meseleni isbat etti. Bundan kıyas oluna ki, ne gûne tebeddülât-ı vâkı'a[437] olurmiş.

Zâbitlerin mansıblarında takarrür etmeyüp tebeddülünden zarar[439] :

Bir ocağın zavâbıtında[438] karar ve sebat olmayınca, neferâtında temkîn olur mu? Çün Kânûn-ı evvel geldi, henüz ordu sahrada, kışla içün güft ü gû oldukta, müşâvere olunup, orduda adam yok; Baba-dağı'nda meks kābil değil; Tuna müncemid olup, küffâr geçer ise hâl[440] müşkil olur. Edirne'ye, ya Pazarcığa[441] nakl lâzım denildikte, sevâhil hâli kalur, küffâr ferce bulup bu arâzide olan nisâ ve sıbyanı[442] esîr eder denildikte, Vezîr ben devlete yazdım, fermân gelmeyince çadırdan çıkmam[443] deyicek, herkes böyle vezîr olur mu? deyü ta'n ü teşni' ve belki şemm ü cürûb istimâ' olundu[444].

Selim Giray'ın def'a-i sâniye hâniyeti[445] :

Ve Kaplan Giray Hân eyyâm-ı sayfda inhizamdan gayri bir kâra yaramadığından mâ'ada şitâ askeri ile orduya gelmek fermân olundukta, bin kîse talebi gibi[446] mâlâ-yutak teklifinden istîfâ hazzı[447] ma'lûm olmağla azl ve Gelibolu'ya irsâl ve hanlıktan münfasıl Selim Giray Âstâne'ye getirilüp, ikinci def'a hân nasb ve teşrîfatdan ziyâde beş yüz kîse in'âmı ile orduya irsâl olundu. Hân-ı sâbık

Tatar :

asker ile kışlaya gelmedi deyü müttehem kılındı. Devlet-i Osmâniyye'de ulûfe alıp, dâr u diyârlar[448] düşmana ba'îd iken, bunca ibrâm-ı pâdişâhî ve ta'yîn ve ta'yînât-ı firâvân ile getürülmez iken, îyâl-i evlâdı a'dâya karîb olan kavm-i Tatar, terk-i evtân edüp, bilâ ta'yînât ve bilâ ulûfe niçün getirilmedi dendi. Bu dahi ta'accüb olunacak umurdandır. Ve

Meş'aleci Kethüda :

Vezîr-kethüdası olan es-Seyyid İbrahim Efendi, Halil Paşa inhizâmı gecesi, meterisleri yoklayup istimâlet ve bahşiş vererek, meş'ale ile dolaşmıştı; firâr edenler kendi ayıblarını setr içün, bizi İbrahim Kethüdâ meş'ale ile düşmana gösterdi deyü özr ve Meş'aleci deyü telkīb[449] ettiklerinde mü-

mâileyh ukalâdan ve mu'temed-i sultânî iken, kat'-ı efvâh-ı esâfil içün azl olundu. Ve Teşrîfatcılıkdan bir kaç sene mukaddem Vezîr-kethüdâsı olup, iki ayda azle mübtelâ ve Mısır'a sûret-i nefîde Darb-hâne Emîni olan İzzet Ahmed'i[450], Mısır'dan ma'zûlen Âstâne'ye gelürken, iyâl ve evlâdı ile emvâl ve eşyâsı sefîne ile[451] Moskov'a esîr olup, üç ay sonra halâs olmuşlar-idi. Lâkin Ahmed Efendi'nin böyle âlâm ve ekdâra ibtilâsına sebeb olunmuş gibi olunup, mükâfat kasdı ile bundan akdemce, hazîne ile orduya gidüp hizmetlendikde, ordunun tavr-tarzını güzelce tefattün edüp, geldikte, pâdişâha takrîrinden mahzûz[452] olmağla, kendüden hizmet me'mûli ile tekrar orduya irsâl ve tavsiye olunan kelimâtı vezîre ba'de't-tebliğ Vezîr-kethüdâsı nasb olundu.

İzzet Ahmed Paşa :

Ba'dehu vezîr Halil Paşa, fâtih-i Belgrad oğlu olup, hâl-i şebâbında[453], Belgrad fethinde umûr-ı fütûh ve gazâya ârifdir deyü kendüye mühr erzâni görüldükte [491/b], kendüye lâzım olan Devlet-i Osmâniye'de, vekâlet-i kübrâ câh-ı vâlâsına iltikā ettikde, kendi bildiğine[454] kanâ'at etmeyüp, umûr-ı harbe ârif pîrânı, mahfî birer birer istintak ile ahvâl-i muhârebeye ve ukalây-i[455] zabitânı tenhâ isti'lâm ile ahvâl-i askere ve mu'temed casûslar ile ahvâl-i düşmana vâkıf olup, iltifat ve kahr lâzım olanlara i'tibâr ve istihkara ri'âyet etmek iken, hod-binlik ile sevk olan kelâmın hayr ü şerrine nazar kılmaksızın redd ve kendü cümleden a'lem i'tikādı ile sâz ve söze meşgūl olup, mahremleri dahi süfehâ olmağla, nâmûs-ı dîn ü devleti sıyânet eder ehl-i tevârihden bir mukārini olmamağla, hazm ü ihtiyatdan zuhûl[457] ile mücerred küffâr da kaht varmış deyü firifte ve askeri yerinden tahrik ile[458] bed-nâm ve kelâmında tenfîz ve te'sîr olmamağla azli îcâb etti.

Vezîr Halil Paşa'nın azli :

Hodbinlikden zarar[456] :

Zîrâ böyle fırsat belki selef serdarlarına müyesser olmadı. Tarihlere vukūfu olanlara ma'lûm küffâr iki sâ'at mahâlden, meterisinden[459] çıkup, sahrây-i bilâ[460]-hâilde ayak ayak meydandan âheste gelmek ne ganîmettir. Eğer şatranc misâl tedbîr olunsa, küffârdan bir dâne sağ kalmaz-idi. Çünki Vezîr-kethüdâlığı'ndan muhrec el-Hâc Ahmed Paşa

Kaymakam :

Edirne'den asker sevki ile orduya gelmiş-idi. Kapıcı-başı Vidinli-zâde[461] Ali Ağa taraf-ı hümâyûndan, heman[462] orduya geldikde, doğru Yeniçeri Ağası haymesine nüzûl ve Ağa'ya, Vezîr'in azline geldiğini ifâde edicek, ikisi bile tebdîl-i sûret Vezîr-kethüdâsı bârgâhına varup, ifâde-i hâl ettikde, Kethüdâ Ali Ağa'yı yanına alup, huzûr-ı Vezîre girüp, hatt-ı hümâyûnu teslîm ve mührü kabz ve eşyâsı in'âm olunmağla, Filibe'de teka'üd fermânı mûcibince Filibe'ye irsâl ve Bosna Vâlisi Silâhdar Mehmed Paşa gelince, mezbûr el-Hâc Ahmed Paşa Kaymakam nasb olundu.

Silâhdar Mehmed Paşa'nın mühür aldığı[463] *:*

Lâkin Bosna Vâlisi Enderûn-ı hümâyûn'da terbiye olunmuş ve Silâhdarlık hasebîle, tab'-ı mülûke ârif ve vezâretle Anadolu ve Rumili'de cevelân etmekle, etvâr-ı âleme vâkıf denüp, mevcûda tercîh ile mukaddemce kendüye, tatar gidüp ta'cîl olunmağla sekiz nefer etbâ' alup, menzil ile Ramazan'ın beşinde [23 Aralık 1770], Baba-dağı kurbüne vürûdu haberi vâsıl oldukda, ertesi istikbâl ve alay ile Paşa-kapısı'na gelüp mührü kabz ve livâ-i şerîfî ahz etti ve meştâ içün dört gün müşâvere, âhirü'l-emr yine Baba-dağı'na karar ile Kânun-ı sânî gurresinde[464] [1 Ocak 1771), çadırdan menâzile nakl olundu.

Tatar[465] *:*

Amma Zemheri ve Kara-kış ve Erba'în gibi sovukları çadırda çektiler ve Selim Giray Hân Âstâne'den Kırım'a gitmek içün Vezîr ile görüşüp gitmek tenbîh olunduğuna binâen, sefîneler ihzâr olunmuş-idi.

Orduda adam elzem deyü, Baba-dağı'na iki sâ'at Kanber (قنبر) karyesinde, fakat altı yüz adam ile safaya ta'yîn oldu ve devletden i'tâ olunan yedi yüz kîse [*492/a*] akçeye vaz'-ı yed etmeyüp, yevmîye yedi kîse ta'yîn baha deyü alup, cem'-i mala geldiği ma'lûm oldu. Zihnini ceng[466] ve harbe ve yüz aklığı vücûda getirecek eyyâm-ı şitâda Gāzî hânlar gibi gayrete sarf etmeyüp, cemî' efkârını cem' ve iddihâra sarf eyledi ve Âstâne'den iki bin üç yüz seksen sekiz kîse ve akıbinde bin kîse dahi hazîne geldi.

Abdürrezzak Efendi'nin Âstâne'ye vürûdu[467] *:*

Ve Abdürrezzak Efendi Âstâne'ye gelüp, şehinşâh-ı âleme mülâkī oldukta, cemî' muhârebâtda bulunmağla, cümlesinin illetlerini beyân ve

Ocaklının[468] gayretsizliğinden, mîrî askere mâl-i firâvân sarf olundu. Amma mesfurûnûn aldığı ulûfeden ziyâde iken uğradıkları yeri hâke beraber edüp, hîn-i muhârebede can fedâ semtine uğramayup, ibtidâ firârlarından, sa'irin dahi inhizâmına bâdî olduklarını ve inhizâmda kârları olan emvâl-i müslimîni yağmalarını takrîr ve toplar kebîr olmağla isti'mâli asîr olduğunu bildirdi

Mîrî askerin hâli[469] *:*

ve Özü'de asker kalîl olmağla, altmış bayrak ile Anadolu'dan on bin yedi yüz adam tertîb ve ve altı firkate, altı yüz[471] adam ile irsâl olundu. Lâkin tertîb olunan Anadolu askerinden bin beş yüzü medîne-i Tokat'dan matlûb-ı hümâyûn olmuş-idi.

Sefere asker ta'yîn olunup, ne mıkdârı mahâlline vâsıl olduğuna ihtimam olunmadığı[470] *:*

Şârih-i fakîr ol-vakitde Tokat'da hâkim ve nâibü'ş-şer'-i şerîf[472] olmağla, nefs-i Tokat'da olan Yeniçeri'yi ta'dad ettirdim. Altı[473] bine bâliğ oldukta[474], pîrân ile sıbyân makûlesini terk ve bin beş yüz adamı intihâb ve alayların temâşâ ve şehirden ihrâç etmiş-idim. Der'akab azlim zuhûru ile Sinob'a vusûlümde, bayrağı on bir adam ile Ağası Alemdarı indirmişler. Ma'dâsını süâl ettiğimde, sizin yerinize gelen Efendi ile Tokat Voyvodası olan Katır-oğlu Abdullah, her bir neferin seferden afvine yirmi beş kuruşa kat' ettiler. Onar kuruşu halefiniz hâkime ve on beşer kuruşu Katır-oğlu'na. Herkesin bu iş canına minnet, ya'ni sefere gitse envâ' ta'limden[475] ve meşakkatden başka iyâlinden, vatanından, kârından, rahatından dûr olup, iki yüz kuruş masraf edecek-idi. Cümlesini yirmi beş kuruş ile def' etti. Bu takrîb otuz kîse hâkim[476] ve kırk beş kîse Voyvoda'ya hâsıl oldu. Ya Tokat gibi belde-i mu'azzamadan on bir adam ile bayrak gidüp, sâ'ir büldandan kim gider deyü istifham ettiğimde, cümlesi bize nazar edüp, deyüp, Âstâne-i aliyye'den asker tertîb edüp, mü'ekked fermânlar ederler; lâkin ba'zen mütedeyyin hâkim bulunup, icrâya sa'y eder; ba'zen böyle hâin-i dîn-ü devlet bulunup, kendi kîsbine sa'y eder.

Devlet indinde aşkla hizmet eden adam ile hâinlerin berâber vezn olunduğu[477] *:*

Hâlbuki icrâ eden zevâta ikrâm ve i'tibâr olunmadığı gibi ib-

tâl-i fermân [*492/b*] eden eşrâra dahi ikāb[478] ve zecr olunmaz. Vaktâ ki, me'mûr oldukları mahâlde, me'mûl olan zafer husûle gelmedi;

Tedbîrde noksan edüp, takdîre bühtan eylemek[479] *:*

tedbîrimiz takdîre mutâbık değil-imiş deyü elem ve hayf ederler. Ma'-hezâ illetini ve sebebini aramazlar. Nâfile hazîne telef ederler. Ve lillâhi'l-müştekî dedi. Ve Tuna nehrinin karşı tarafı mazbata-i Moskov olmağla, kâh[480] beri tarafa ta'arruzdan hâli değil, çâresi karşı taraf-

Tuna'ya ve Özü'ye asker ile elli pâre sefîne gittiği[481] *:*

dan Kartal, ya İsmail kasabası tefh olunmadıkca[482] olmaz denilmekle, kırk kıt'a tüccar sefînesine yüz yirmişer Dal-kılıç neferlü birer[483] Serden-geçdi Ağası vaz' ve Tolca'ya irsâl olundu. Bunda dahi noksan tedbîr olundu. Bunların telefi tahrîrinde beyân[484] edelüm. Ve Eflak'a Voyvoda nasb

Muhsin-zâde[485] *:*

olunan Manolaki, Moskov'a ihânet ve devlete hizmet etmiş-idi. Lâkin devletde adem-i zafer ve bi-tedbîrlik[486] ve Moskov'da galebeyi görüp, şâyed Moskov beni ahz eder ise i'dâm eder deyüp, Vidin'e geçdi ve Mora Vâlisi Muhsinzâde Mehmed Paşa, Mora'dan[487] ve Rum-ili'den[488] asker sevk ederek, Vidin'e vüsûlü fermân olundu ve otuz kıt'a üçer vakıyyelik ve altmış aded birer buçuk vakıyyelik ve yirmi tâne nısıf vakıyyelik ve on tâne yüzer dirhemlik, cem'an yüz yirmi kıt'a top, Âstâne'de ihzâr ve sâbık Arabacı-başı Mehmed Ağa ma'rifeti ile arabalarına vaz' berren ve bahren orduya

Sâliha Sultan zevci Mehmed Paşa'nın Yer-kökü'de helâki[489]*:*

irsâl olundu. Ve âhir-i Şevval'de [15 Şubat 1771], orduda teveccühât olundukta, Vezîrin Mühürdarı Rûhi Süleyman Ağa Çavuş-başı ve Arabgîrî İbrahim Ağa Silâhdar Ağası oldu ve dört yüz yirmi kîse hazîne geldi[490]. Ve Zi'l-ka'de'de [Şubat-Mart 1771], Ruscuk Ser-askeri olan sâbıka Hotin Ser-askeri ve Sâliha Sultan zevci Mehmed Paşa, Hotin'de rehâveti sebebine bir kaç def'a münhezim[491] olucak, yerine ordudan[492] Moldovancı Ali Paşa irsâl olundukta, Ali Paşa kudûmü ile kal'a muhâsaradan halâs olmuş-iken, kendi rehâveti ve su'-i tedbîri ve hodbinliği hasebîle inhizâma bâ'is olduğu içün askerin menfûru ve köşe be-köşe nâs kendüyü mezemmet eder-iken, ben hatt-ı hümâyûn

ile mansûb Ser-asker olup ve pâdişâh eniştesiyim; Moldovancı yalnız fermân ile Ser-asker olmağla, beni nâsih olamaz deyü, ba'de'l-asr növbet Mehter-hânesi çalındıkta, ibtidâ çaldırdıkta, asıl âdet ordularda ibtidâ Ser-asker[493], ba'dehu üçer tuğlular, ba'dehu ikişer tuğlular çaldırmaktır; siz Mehter-hâne'yi bir-birine halt ediyorsuz; Ali Paşa gelüp muvaffak olmuş-iken, şâmnın kesrine bâdi olursuz. Ol-dahi işe yaramaz olur denildikçe ferâgat etmediği gibi, bu def'a Mes'ud Giray Sultan kesretlü asker ile Yer-kökü'ye geçüp, def'at ile küffâra hücûm edüp, sâ'ir tâ'ife-i askerîye dahi Yer-kökü'ye [*493/a*] cem' olup, biz bunda ihtişad ettik, başsız[494] asker olmaz, Paşamız gelsün, gelmez ise bizde Ruscuk'a gideriz deyü, asker bunu taleb ettikce, nükûl eder-idi.

Nihâyet kendinin geçmediğinden menfûr-ı âlem ve rehâvet ile şöhre-i enâm olup, askerîden kendüye ziyan[495] erişeceğine yakın gelmekle, def'-i endişe içün bir kayık ile Yer-kökü'ye güzer ettikde, Yeniçeri Ağası neferâtı ile saf-beste-i selâm olup, mâ-beynlerinden geçer iken, gayz eden eşrâr heman kılıç üşürüb paraladılar[496] ve Yer-kökü Ağası, tahlîs idem der-iken ol-dahi helâk olup, Ordu Ağası'nın mecrûh olmasına bâ'is oldu.

Havf ettiğini izhardan zarar[497]:

Korktuğunu izhâr etmekle hem kendüyü, hem Ağayı telefe sebep olduğundan başka, Ocaklı'nın yüze çıkmasına ve itâ'atden hurûcuna bâdi oldu. Serdâr olan âkıl ve şecî' ve müdebbîr olmak lâbüd idüğü bâhir oldu.

İzzet Ahmed Paşa üç tuğ[498]:

Yerine hazırda vüzerâdan biri bulunmamağla, hemen Vezîr-kethüdâsı İzzet Ahmed Efendi'ye üç tuğ verilüp, îsâl olundu ve Teşrîfâtî Bekir Bey ile Arabgîrî İbrahim Bey nefy olundu. Çünki Abdürrezzak Efendi takrîri ile[499] Levend ve Mîrî makûlesi memnû' olucak, Ocaklı taksîri muktezî olmağla Sipâh ve Silâhdar içün müceddeden altışar akçe ibtidâ ve dörder akçe terakkî ile biner piyâde nefer tahrîrine mübâşirler Rum-ili'ye gitti. Amma güc ile iki-yüz adam yazılıp, ziyâde rağbet eder bulunmadı.

Yer-kökü kal'asının küffâr yedine giriftar olduğu[500]:

Çünki Moskov dâimâ fırsat gözedir. Yer-kökü'de, Paşa katl olucak asker havflerinden perîşan olmağla, kal'ada asker kalîl olduğunu haber alup,

gelüp dört gün muhâsara ile Yer-kökü'ye mâlik oldu ve İsmail'de zâbit olan Rebnil (= ربنيل)[501] nâm cenerâl Zi'l-hicce'de [Mart 1771] dört bin nefer seksen kayığa gece süvâr ve Tolça'dan beş sâ'at aşağı Değirmen-boğazı'na hurûc ettiğini gece Tolça'da olanlar duyup, bin beş yüz adam ile muhâfız olan iki tuğlu ve Turnacı ve Deli-başı müheyyâ olup, Hânın sâkin olduğu mahâl karîb olmağla, üç top attıklarında, gerek Hân, gerek Baba-dağı'nda vezîr duydu.

Küffârın Tolça'yı yağma ettiği[502] *:*

Amma küffâr hemen gece topsuz, yalnız tüfeng ile hücûm e[di]cek, bir[503] tabyada bir mıkdârı cenge, ma'dâsı kasabayı yağma ve zahîreyi kayıklara altı sâ'atde nakl ve işlerini tamam edüp çekildikde, iki yüz şehîd ve üç yüz küffâr lâşesi ta'dad olundu. Çün gece atılan topdan Vezîr âgâh olup, Kul-kethüdası ile yedi bin adam[504] irsâl etti. Lâkin anlar gelince, alan aldı, satan sattı, buldular güyâ. Vezîr mün'imlik edüp, gece ceng edenlerden kelle ve dil getirenlere ziyâde in'am ve çelenk ve hil'at ihsân eyledi; ne demektir [*493/b*] bilmem? ve devletden iki bin dört yüz kîse hazîne dahi gelüp, iki bin üç yüz seksen dört kîsesi iki kıst ulûfeye verildi.

Sene : 1185 (1771-1772).

Vürûd-ı küffâr ber İsakcı ve ihrāk u yağma an kasaba ve feth-i kal'a-i Yer-kökü ve makhûri-yi küffâr der kule[505] *ve inhizâm-ı asker-i İslâm ve muhterīk şuden-i sefâyin-hâ der Tolça ve irsâl-i Selim Giray Hân ez ordu be-cezîre-i Kırım der Safer ve istilâ-i küffâr ber kal'a-i Or*[506] *ve Kefe ve mütâva'at-ı kavm-i Tatar be-Moskov*[507] *ve inhizâm-ı küffâr der kurb-i Özü ve helâki-yi Mes'ud Giray ve perîşâni-yi ordu der Baba-dağı ve firâri-yi Vezîr ve nakl-i alem-i Resulûllah be-Hacı-oğlu ve hasâret-i azîme ve inhizâm-ı Muhsin-zâde der Boğdan ve istilâ-i küffâr-bâz-ı diğer ber kal'a-i Yer-kökü ve azl-i Sadr-ı âzam Silâhdar Mehmed Paşa ve nasb-ı Muhsin zâde Mehmed Paşa der def'a-i sâniye ve mütâreke şuden-i se mah der miyân-ı ehl-i İslâm ve Moskov ve vak'a-i Galata ve Çavuş-başı şuden-i İspir Ağa ve ihsân-ı vezâret be-mutasarrıf-ı Mîr-i mîrân Süleyman Paşa ve tekmîl-i binây-i câmi'-i Ebülfeth Sultan Mehemmed der Kostanta-*

niyye der Muharrem [Nisan-Mayıs 1771] ve harīk-ı kebîr der Hoca-Paşa ve harīk der hâric-i Bâb-ı Balat ve suuk-ı Mercan ve ihtirāk-ı[508] *Ağa-kapısı der Kostantaniyye*[509] *ve ihsân-ı vezâret be-Silâhdar-ı şehriyârî Sun'ullah Ağa ve vefât-ı Abdullah Bey-efendi bn. Ali Paşa bâ-pâye-i Kādı-i İstanbul ve Mektûbî Abdürrahîm Efendi Kādı-i Bursa sâbıka.*

İsakcı'ya küffâr geçüp anbarları ve kasabaları ihrak ettiği[510] *:*

Muharrem'in gurresinde [16 Nisan 1771] ve[511] Nisan'ın yedisinde[512], Baba-dağı'nda vezîr tuğları merdiven başına ihrâc olundu. Ba'dehu İsakcı'ya varılup, Tuna üzerine köprü[513] inşâ olunup, karşı geçmek tasmîminde idiler. Küffâr ise dâima bizim tarafı tecessüsden hâli olmaz, hareketi haber alup, İsakcı Muhâfızı Dağıstânî Hemiç (= هميچ) Paşa olduğunu bilüp,

Dağıstânî Paşa :

Kartal'dan iki bin beş yüz kâfir, ol-gece sabaha karşı eski İsakcı'ya ubûr ve köprü amelesini perîşan ve levâzım-ı cisri ihrak ve İsakcı'ya dühûl ve yağma eder-iken Dağıstânî Paşa haberdar oldu[514]. Lâkin askerine tamam ta'yin vermemekle dağıtmış-idi ve yanında olanlar kendüden yüz çevirmiş-idi. Düşman zuhûrunda, birisi el kaldırmayup, cümlesi birden yanından hurûc ve uzakdan küffârın kasabaya duhûlünü, yağma ettiğini ve anbarları ve derûnunda olan zahîreyi ihrāk ettiğini ve kapdığı[515] ra'iyyeyi karşıya geçirdiğini tamâşâ ettiler. Bu haber vezîre vâsıl oldukda, İsakcı'ya imdâd irsâli lâzım; amma henüz

Hıyânet-i ümenâ :

kendüleri, muhâfaza edecek asker olmamağla, kendü fikirlerine düşüp, kışladan çadıra çıktılar. Dağıstânî'nin dîn ve devlete bu def'a ettiği hiyâneti[516] yere ve göğe sığmaz; zîrâ [*494/a*] anbarlara mukaddem kendü Emîn olmağla akçesini mübaya'a olunacak mahâllerden[517] alup, ayni zahîreyi noksan vaz' ettikden sonra dahi sefînelere peksimed bey' etmekle, anbarda mevcûd zannolunan arpa ve buğday ve dakīk ve peksimedin[518] nısfı olmayup, kendi bu takrîb mâl-i firâvân iddihar edüp, üç tuğa dahi nâil olmağa[519] vâfir akçe bezl etmiş-idi. Eğer bu def'a ordu İsakcı'ya gelse, anbarlarda olan zahîre nihâyet bulucak, sırr-ı mezbûr[520] âşikâr olur deyüp, küffârın

ihrāk etmesini temenni ettiğinden Tolça muhâfazasına tâlib olup, askeri tenfîr etmekle perîşan ettiğini küffâr görüp, gelüp ihrak ede, muhterīk olan zahîrenin miktarı ve kendinin hıyâneti ma'lûm olmaya.

Fi'l-vâki' ihmâli[521] sebebine şirzime-i kalîle iki bin beş yüz kefere gelüp, ihrak ettiğinde, sâir ibâdullahın emlâkini dahi ihrak eyledi ve derûn-ı kasabada her nekadar mal ve eşyâ var ise yağma eyledi ve köprü kerestesini ihrak eyledi. Kendinin işine yarayacak, fakat[522] zahîrenin telefi[523] idi. Lâkin zararı kesîr ve ekser ü âm oldu. Zîrâ zahîre kalmadığından askere ta'yînat verilmedi ve ta'yînat verilmediğinden asker perîşân oldu. Sonra küffâr askerin kılletini haber alup, Baba-dağı'na gelüp, ordûy-ı islâmı zabt eyledi ve ehl-i kasabadan erâmil ve eytâmı esîr eyledi ve mallarını aldı ve Baba-dağı'nı dahi ihrak eyledi ve top ve cebe-hâneye mâlik oldu, kuvvet buldu ve ehl-i islâm bu def'a böyle hasârete düçâr olduğundan başka, topsuz ve mühimmatsız, za'îf kaldı. Bu senenin hezîmetinden mâ'ada sene-i âtîyede dahî za'fımıza ve düşman-ı dînin kuvvetine bâdi olmağla, sene-i âtîye[524] inhizâmına dahi[525] vesîle oldu ve köprü alâtı muhterik olmağla karşıya geçilmek[526] ihtimâli mün'adim[527] oldu ve küffârın bilâ-havf emniyyetle kendisine intizam vermeye bâ'is[528] ve ümmet-i Muhammed'in havf ve hüznüne ve pâdişahın kesr-i nâmus ile ehzânına ve hazînesinin telefine ve devletinin[529] za'fına sebeb oldu.

Tafsîl ve tedkîk olunsa, devletin üzerine heft kıral hurûc etse, bunca zarar tasavvur olunmayacak[520] ahvâl-i düşvâra bâdi oldu. Hâlbuki vaktin vezîri bu anbarlar ihtirâkından neş'et edecek umûr-ı muvahhişe-i[531] mezkûreyi tafattun edüp ibreten[532] li'l-sâ'irin kılmak vâcib iken, bir mikdar i'tâb içün getirttikde[533], iddihar ettiği mâl-i bisyârdan, melhûzdan evfer[534] hedâya arz ettikde, cerâyiminden iğmâz ve bilâ-süâl velâ-hisab Tutrakan muhâfazasına ta'yin eyledi.

[*494/b*] *Silâhdar Mehmed Paşa'nın siyâseti afvinden hamâkati bedîdar olduğu*[535] :

Vezîrin bu mu'âmelesine i'tizar iktizâ[536] etmez; zîrâ bir vezîr ki, cisr binâsına mübâşeret ede, beri taraf şöyle dursun, karşı cânibe[537] ekalli on bin adam imrâr ettirmeden mübâşeret etmez ve orduda[538] henüz kaht var ve zahîre gelecek yolları küffâr mesdûd et-

miş; böyle demde zahîre ḥıfz olunan mahâlli canından ziyâde muhâfaza eder. Dağıstânî'nin hâli ma'lûm, mal cem'ini bilür, askerkeşlik ve asker-perverlik nedir bilmez kimesneyi, zahîre ve köprü muhâfazasına ta'yin kılup, kendi eli ile kendi hânümânına ateş vuran vezîr-i a'zam hiç i'tiraz îcab etmez; hatta Defterdar olan Ali İsmet Efendi ukalâdan olmağla, bu halât-ı bü'l-acebi görüp, cünûn getirdi ve bir kaç mah ifâkat bulmayup vefât etti ve yerine Zimmet-halîfesi el-Hâc İsmail Efendi Defterdar nasb olundu. Ve bu sene asker noksan geldi. Zîrâ geçen seneye kıyas ettiler; ya'ni ta'yinâtı zâbitan ahz ve ta'yinleri kendüye kalmak içün başından[540] askeri def'ine sa'i ettiler; yine böyle olur deyüp gelmediler. Ve ba'zı dindâr gayretlü olanlar, sâirin himmetsizliğini görüp, ben mal ve can fedâ etsem, yalnız benimle olmaz, Bârî ta'âlâ kerem buyurup, yüzümden fütûhat zuhûr etse Abaza Mehmed Paşa gibi ma-melekim fedâ olur, mansûr olurum, kimesne bana refîk olmaz, âhir mahâlde küffâr galebe eder, yine meydan kâfirde kalur[542], ednâ gamz ile Abaza gibi beni tekdîr ederler deyüp, bahâdır olanlar dahi izhâr-ı şecâ'at edemedi. Belki şecâ'atı[543] olmayanlar mesrûr, olanlar merdûd oluyor dediler ve şehîd olursak ni'me'l-matlûb ve illâ mecrûh olunur ise hâl nice olur. Zîrâ mecrûh olanlar sefîl ve ser-gerdân, âh u enîn ile can çekerek telef oluyor; yaralı zuhûrunda ta'yîn eyledikleri cerrah, eğer beş on altını[545] olup verir ise timar eder; eğer yoğise etmez ve akçesi olandan akçesini tamamca alınca, timar eder. Aldıktan sonra etmez, her hâlde telef ve helâk olur deyüp gelmediler. Hak budur ki, tevârih-i sâbıkalarda mazbût olduğu vech üzre, cerrâhlar üzerine vezîr[546][in] ziyâde mu'temed bir adamı nâzır olup, mecrûh zuhûrunda şifâsına şöyle ihtimam ede ki, her-nekadar maldar ise, bir akçe aldırmaya ve cerrâhların ikrâmını[547] mîrîden me'mûlünden ziyâde, her bir mecrûh selâmetinde, atâyâ[548] ile cerrâhı tatyîb ede ve mecrûha pâk mefrûş ve yorgan ve ta'âm ve mesken verdirüp, hizmetkârlar ta'yin ede.

Zâbitânın askerî ta'yînâtını almak içün askerini perîşan etmeye sa'y ettiği[539] :

Abaza Mehmed Paşa[541] :

Mecrûha izzet ve timar olunmakdan fâide[544]:

Sabr ü sebatdan fâide[549]:

Hâl böyle olucak, yaralanmakdan gāziyân sakınmaz, sâbit kadem olur, káçınmaz ve bir leşker ki, firâr etmeye, elbetde va'd-i kerîme binâen mansûr olur. Bu makāleyi bu makāma sebtden garazım ecr-i cezildir. İnşaallah serdâr olanlar düstûrü'l-amel kılarlar.

İzzet Ahmed Paşa'nın Yer-kökü fethi[550]:

Ve İzzet Ahmed Paşa Ruscuk'dan karşı geçüp, Yer-kökü istihlâsı derûnundan geçer; amma askerde nefret [*495/a*] olduğundan ilâç bulamaz-iken karşı adaya bir kaç adam geçüp, alef biçer-iken, kefere karşıdan görüp, geçüp müslümanları i'dâma mübâşeretlerini İzzet Paşa görüp gayreti heycan etmekle, hemen on dokuz adam ile bir kayığa binüp, adaya vüsûl birle mukāteleye şurû' ettiğini gören etba'dan ve gayriden üç yüz müslüman gelicek, Yer-kökü cânibine dahi geçmek arzû edüp Yer-kökü'ye bir buçuk sâ'at Slapozi (= اسلا بوزى)[551] nâm çiftliğe Ordu Ağası Yeğen Ağa'yı iki kayık ile irsâl, anlar dahi varup mukāteleye ibtidâr ettiklerini müşâhede edenler geçerek, Paşa dahi geçüp, meterise meşgūl ve beş gün bir tarafdan geçüp ceng ederek, iki bin yiğide bâliğ olmakla, kal'ayı muhâsara eylediklerinde[552], kefere emân taleb eyleyüp, kal'ayı teslîm etti[553]. Böyle ehzân vaktinde, bilâ tedârik böyle meserret zuhûrunu, iki kāime tesvîd ve birini pâdişah-ı dîn-i islâma ve birini vekîl-i saltanata irsâl eyledi.

Gurre-i Rebi'ü'l-evvel [14 Haziran 1771]'de bu beşâret-i islâm vezîre vâsıl oldukda, gerçi hamd ve şükr etti. Lâkin tesvîdin biri Şehinşâh-ı rûy-i zemîne tesyîr kılındığından münfa'il olup; izzete izzet etmedi ve Tolça Muhâfızı es-Seyyid Ahmed Paşa'yı iki tuğlu deyü asker saymadığından

Üç tuğ[554]:

üç tuğ i'tâ buyruldu ve Kule[555] üzere gelen dört bin kâfir dahi münhezimen firâr etti. Çünki köprü âlâtı muhterık oldu haberi Devlet-i aliyye'ye vâsıl oldukda, erbâb-ı müşâvere tüccar sefâyininden, yüz yirmişer Dal-

Fütûhât-ı kule[556]:

kılıç imlâ olunan kırk pâre sefîne ve altmış kıt'a Pergendi ve Firkate ve Çete kayığı tertîb ve mühimmât ve zahîreleri sefî-

nelere tahmîl ve Tuna'ya tesyîr olunacak oldukda, erbâb-ı istişâreden câh-ı vâlây-ı Sadr-ı Rûm-ili'ye müteheyyi, sütûde hısâl ve rûh-ı fü'âdü'l-ulemâ cenâb-ı Murad Molla Efendi hazretlerinin hizmet-i meclis-i âlîlerinde kıyâmda idim. Tedbîr-i mezkûr[558] tetmîm birle sefâyin-i mezkûre Tuna'ya revâne olacaklar deyü izhâr-ı beşâret ile tahsîn-i re'y kıldıklarında[559], Tuna ırmağının bir tarafı küllîyen küffâr olucak, sefâyin-i mezkûreyi nehr-i mezbûra ilkā, tamam mühlikeye ilkādır deyü bu *Abd-i dergâhî müsevvidü*[561]*'l-hurûf Süleyman* i'tiraz kıldığımda, müstahsen-i cumhûra i'tirâzın vechinden isti'lâm buyurduklarında, bunca sefâyin cibâl-i eşcâr misillû mültefitü's-sak bi's-sak bir dereye cem' olup, derenin[562] bir tarafı düşman ola, ba-husûs eşcâr-ı merküme yağlı ve ziftli ola, iki dâne adüv fişengile derunlarına ateş ilkā ve biri birine müte'addi olarak, cümlesinin telefi melhûz, belki müteyakkın değilmi? dediğimde, memnûn olup, heman-dem bu hüccetleri[563] Kaymakam Paşa'ya takrîr buyurduklarında, ol-dahi bîdâr olup, bâri bunca sa'î mâlâ-kelâm izâ'at olmasun, sefâyin-i mezkûre Köstence nâm iskeleye varup [*495/b*], dokuz sâ'at mesâfede Baba-dağı'nda Sadr-ı âzam hazretlerine varup, kudümlerini ifâde ve fermânına muntazır olalar deyü fermân etmeyi tasvîb edüp, berminvâl-i muharrer fermân ile irsâl olunup vardıklarında, vezîr ve sâir ricâl nehre duhûllerinde olan mahzûrâtı asla hayâl etmeyüp, idhâllerine acele kılmaları ile anlar dahi dâhil ve Tolca'ya vâsıl oldular. Vezîr cümle ile müşâvere ettikde, esbâb-ı harb olan üç şeydir : Biri zahîre ve biri asker ve biri köprü. Köprü âlâtı yandı gitti ve zahîre yok. Kezâlik asker dahi yok. Faraza asker gelmiş, zahîre olmayınca neye yarar; onlar da perîşan olur[565]. Bu sefîneler sebebine[566] Tolça'ya vâfir adam ve top ve mühimmat cem' oldu. Münâsib olan heman anlar bağtaten İsmail'e hücûm ve zabt etsünler denildikde, vezîr tebdîl Tolca'ya gelüp, İsmail'e hücûma cümlesinde hâhişvar[568] görüp, Baba-da-

Murad Molla Efendi[557] *:*

Tuna'ya irsâl olunan sefâyin hakkında tedbîr-i hasen[560] *:*

Ordu ricâlinden ve vezîrde fikirsizlikden zarar[564] *:*

Tuna'ya idhâl olunan kırk pâre sefînenin telefi[567] *:*

ğı'na gelüp, İsmail teshîrine fermân eyledi. Amma düşman asla tecessüsden hâli değil. Bu fermânı haber alıcak, gece adaya geçüp, sabaha karîb Çete kayıklarını toplamağa[569] mübâderet ettikde, Serdengeçdiler, gerçi yedi bin kişi idi, lâkin akıllucaları yolda firâr etmiş, iki bin ancak kalmış-iken, bilâ mülâhaza bahadırlık ile Rebi'ü'l-âhir ve Haziran'da heman adaya geçüp, evvel-emîrde küffârın üç meterisini zabt ve cenerâli ile iki yüz neferini katl edüp, ileri yürüdüklerinde, düşmanın küllî askeri der-kemîn-imiş; bir tenk kamışlıktan küffâr toplara birden ateş edüp, makas ve salkım ile askerimizi münhezim edüp, Tolça karşısına[570] geldi ve yine sefâyine toplar endahte edicek, derûnunda olanlar kalîl idi; anlar dahi firâr ettikde, sekiz bin kâfir dahi kayıklar ile Çatallar'dan aşağı Taşlı-burun'a hurûc edüp, Tolca'ya yörüdükte, adadan geçen mecrûhlar, eğer müslümanlar yaralanırsanız[571] mecrûha timar eder yok, bizim gibi olursuz demekle askeri cengden nefret ettirdiler.

Düşmanın der-kemîn olacağını mülâhaza etmemekden zarar :

Tolca inhizâmı :

Tolca'da on sekiz bin adam mevcûd-iken, geri bayıra[572] çekilüp, gemîlerin yandığına ve esîr olduğuna ve başlı başına cereyan ettiğine ve kasabayı[573] yağma ve ettiğine nigerân oldular. Ve'l-hâsıl yüz kıt'a sefîneden, fakat altısı selâmet bulup, dördü esîr, ma'adası muhterīk oldu ve küffâr çadırları ve emvâl ve eşyâyı bi'l-cümle kayıklara nakl eyledi. Küffârın vürûdu vezîre vâsıl oldukta, iki yüz İç-ağası ile Mîr-i mîrân Ca'fer Paşa, ertesi gün vakt-i asrda erişüb, guruba değin cengde[574] altı yüz kâfir helâk etti. Netîce, akşam[575] olucak, zûlmet-i leylde küffâr firâr, lâkin Beş-tepeler'de mütemekkin Don Kazağı ehl-i islâma casuslûk ve sâir hizmetle sadâkati olduğunu bilüp, anların üzerlerine varup, kendüler [*496/a*] firâr ettiler. Amma emvâl ve hayvanların küffâr ahz eyledi ve dönüp küffâr gider-iken, ehl-i islâm gayretlenüp, kurşun ile sülüsânını helâk etmekle, lâşelerine kayıkları kabir oldu. Nihâyet beş altı def'a Tolça'ya cem' olan asker, asılsız, fasılsız[576] böyle felâkete uğramakla, ahâlisi bi-ârâm

Don Kazağı :

olup, terk-i evtân etmelerile hâli kaldı ve vezîrin karındaşı Hüseyin Bey, vezîre ikrâmen Küçük Mîr-i âhûr nasb olunup, kılıc ve kaftan ile vezîre geldi. Lâkin gelmesi böyle vakte tesâdüf etmekle, bu Tolca vak'ası[577] içün vezîre kılıç ve kaftan geldi deyü humakaların ekseri i'tikad eyledi. Bu sene askerin kılletine binâen bir ferd ordudan münfek olmamasına dikkat birle[578], Kır-serdarları nasbı ile firâriler ahz ve te'dîb olunarak, râhlar bend olundu. Lâkin reh-i âbdan[579] ya'ni iskelelerden kayıklar ile yol buldukları ma'lûm olucak, su yolundan firârı sedde mübâşir olan Miftâhî Za'îm İbrahim Ağa ta'yîn olunmuş-idi. Ana dahi altun suyu arz ile vâfir altun aldığı bilinüp, ze'âmeti ref'i ile tama' belâsına mübtelâ oldu.

Muhsin-zâde Vidin'e vâsıl oldu :

Çünki Muhsin-zâde Vidin'e varup, karşı geçdikde, Vezîr dahi İsakcıdan geçmek tertîb olunmağla, Muhsin-zâde firâvân asker ile Vidin'e vâsıl olmuş, Vezîr ise köprüsüz geçemez[580] ve köprü âlâtı yandı[581], bir hatve hareket edemez deyü, vezîrin yanından asker günden güne noksan olup, Muhsin-zâde başına varup, cem' oldular[582]. Ez-in cânib Kırım Hânı Selim Giray, Baba-dağı meştâsında cem'-i maldan gayri kârı olmadığı içün ve küffârın Kırım'a su'-i kasdı istimâ' olunmağla, mâh-ı Safer [Mayıs-Haziran]'de[583], acele sefîne ile Kırım'a yüz kîse akçe verilüp irsâl olunmağla[584], tesâdüf-i hava ile beş günde vâsıl oldu. Amma Kefe Ser-askeri İbrahim Paşa, elzem-i levâzımdan olan Or muhâfazasına asla takayyüd etmemiş; küffâr bilüp, Rebi'ü'l-evvel'in on ikisinde [25 Haziran], otuz bin Moskov, altmış bin Nogay ile gelüp Or-kapısı'nı ve kal'asını ahza sa'î ettikde, Hân henüz gelmiş Mîrzâlar ile Şirîn beylerin ve Sultanların Bahçe-saray'a cem' ve hareket ve Or'a ılgar ve bir kaç kerre küffâra hücûm etti. Lâkin asker ceng etmeyüp, bilâ-mûcib askeri perîşan olmağla, küffâr kal'ayı zabt etti ve derûnunda olan yirmi bayrak Serden-geçdi, kesret-i küffârın vefretini görüp teslîm ettiler. Cezîrenin kilidi küffârın yedine sühûletle geçicek, adadan hayır kalmadı. Lâkin Hân gayreti bırakmayup, Tuzla'ya varup, keyfiyyeti Ser-askere bildirdikde, ol-dahi Kefe'ye dokuz sâ'at Kara-su'ya şitâb, lâkin mühimmât ve tedârki olmamağla, ol-dahi [*496/b*] bir hatve ilerü vara-

Moskov'un Kırım'a duhûlü :

madı ve bakalım verâ'-i hıfâdan ne zuhûr eder deyü muntazırlar iken, on bin kâfir Kefe'ye dört sâ'at olan Taman'ı berren[585] muhâsara ve ahz ve hâricine gelür olur ise deyü ihtiyâten meteris aldılar. Bu haberden Hân yanında olanlar bi'l-küllîye müteferrik olucak, Hân Bahçe-saray'a nakl[586] etti. Amma anda dahi duramayıp, kurbünde[587] olan Kara-dağ'a hurûc ettikde, eytâm ve erâmil dahi vülûc etti. Anda zahîresiz meks olmaz, heman bir sefîne ile Âstâne'ye gitti ve ahâliden lıyâkati olanlar gemiler ile Anadolu'ya, olmayanlar cebelde kaldı. Ve mukaddemce Yeni-kal'a muhâfazasına irsâl olunan Abaza Paşa henüz sefîneden çıkmamış idi.

Moskov'un Taman'a istilâsı :

Bu hâlet zuhûrunda çıksam esîr olup, nâmûs-ı devlete şeyn vermek iyân deyüp Sinob'a gitti ve Ser-asker Kara-su'da iken Taman'ı küffâr alıcak, Kefe ahâlisi, Paşa'yı Kefe'ye gelsün, Taman tarafından havf olunur demeleri ile İbrahim Paşa Kefe'ye geldi ve küffâr gelüp Kara-su'yu zabt etti ve Kefe'ye dahi geleceği zâhir olmağla, hemen ok ve mızrak sahibi ve ceng ü harbe kâdir yiğidlerden Mısırlı askeri ve Dizdar-oğlu yirmi bin mıkdârı kimesne, kefere taburuna varup, cenge kıyâm ettiklerinde, Kefe tarafından sekiz bin adam ile Or Beyi geldiğini gördüklerinde, imdâd geldi deyü memnûn olurlar-iken, hemen Or Beyi bunlara gelüp, Kırım ahâlisinin Moskov ile mu'âhedesi vardır Moskov'dan Kırımlı'ya zarar olmaz, ceng edecek maslahat kalmadı. İşte beni gönderdiler. Asker Kefe'ye gitsün demekle, asker bir sâ'at ta'accüb[588] ile tefekkür, ba'dehu Kefe'ye gelüp Paşa'ya bu hâli ifâde ederler iken, Kara-su küffârı ile Taman'da olan feccâr cem' olup, heman Kefe'ye hücûm kıldıklarında, re'y ü tedbîr ve müdâfa'aya vakıt kalmayup, küffâr Kefe'ye istîlâ eder-iken, ra'iyye gālib tarafa meyl ve herkes bir türlü muhtelif re'y ile tahlîs-i câna mutasarrıf olmağla,

Kefe Muhâfızı İbrahim Paşa'nın esîr olduğu :

Dizdar-zâde ve Mısır askeri :

Mel'anet-i Tatar :

Selim Giray Hân'ın Âstâne'ye geldiği :

Anadolu askeri sefîneler ile Anadolu'ya ve sefînesi olmayanlar ile İbrahim Paşa bî-kes ve yetimler ile bile esîr oldu. Ve Hân sefîne ile Kavak'a vardıkda Büyük-dere'de Damad-zâde Mehmed Murad Efendi hazretleri[589] sâhil-hânesine misâfir verilüp, cânib-i pâdişâhiden Nişancı Osman Efendi varup, istihbar kıldıkta, Tatar'ın Moskov ile ahd ü ittifâkı var-imiş, sûretâ yanıma cem' oldular, küffâr geldikte, dağılup beni yalnız bıraktılar, esîr olup, kesr-i nâmus olmasun deyü geldim deyicek, sana hazîneden i'tâ olunan iki yüz ve ordudan yüz kîseyi ver[de]dikde, telef oldu deyicek, var çiftliğinde, meblâğ-ı mezbûr ile huddâmını infâk eyle deyü çiftliğine irsâl olundu.

Abaza Mehmed Paşa katli :

Ve Abaza Paşa [*497/a*] Sinob'a varup, peydâ ettiği dabbeler ile Anadolu'ya gider-iken, fermâna itâ'at edüp Yeni-kal'a'ya gitmedi deyü, Canikli el-Hâc Ali Bey'e, katline fermân vârid olmağla, erişüp Paşa-yi mümâileyhi şehîd eyledi. Garâbet şundaki «itteкı şerre men ahsente ileyhi mine'l-leîmi lâ mine'l-kerîm» kelâm-ı dürer-i bâri zuhûr etti. Zîrâ seferin ibtidâ senesi, Hotin'de Mîr Ali İzvanca'ya üç yüz adam ile geçüp, bir kaç yerinden mecrûh küffârın ortasında kalup, küffâr hayyen ahzine sa'î eder-iken Abaza Paşa erişüp, küffârın içinden çıkarup, selâmete geçirmiş idi. Le'îm-i mezkûre katline mübâşirlik geldikde, istîfâsına mülâyim kelimât tahrîr olmaz ise, fermândan haberdar edüp, kaçırup bunun gibi vezîr pâdişâhıma lâzım olur demeyüp katline ta'cîl eyledi.

Canikli Ali Paşa :

İyiliğe kemlik :

Bu abd-i nâçiz, şârih-i Takvîmü't-tevârih, Tokad'a hükûmet-i şer'îye ile gider-iken, Sinob'a vardığımda merhûm-ı mebrûr ile hem[590] meclis olup, bahâdırlık ile şöhre-i âfâk iken, bu hâlet nedir deyü süâl kıldığımda bir param yok-idi. Ser-askerden yirmi kîse taleb etim. Bana[591] ikrâz eyle, âdet-i serdârî üzre askere bezl

ile askerî celb edeyim dedim, vermedi. Çıksam askere mezmûm olup esîr olup, nâmus-ı saltanata halel vereceğim deyü geldim dedi. İ'tikādı pâk, şeci' ve san'at-ı harbe ârif, beş vakti cema'at ile müdâvim bir er idi. Tacdâr-ı serîr-i şehâdet ve alem-keş-i kişver-i âhiret oldu Rahmetullahu aleyhi. Bu sefer-i hümâyûnda pâdişâhımıza Gāzî tesmîyesine illet-i mustakīl olduğu yâd olunsa belki gazab-ı şehriyârî muntafî olup kendi bildiği üzre a'dâya tedbîr ettirilse, dîn yolunda istihdam olunup[592], düşman-ı dîn mesrûr olmaz idi, gaflet olundu. Zîrâ onun şehâdeti ile küffâr yortu etmiştir.

Özü'de nusret :

Bu Kırım haberi orduya aks oldukda, askere bir hüzn ve bir vahşet gelüp, vatanlarını arzû eder oldular ve Rebi'ü'l-âhir [Temmuz-Ağustos]'de küffâr Özü'ye gelüp, bir denizden bir denize muhâsara ettikde[593], kal'adan dilâverler çıkup, beş sâ'at ceng ve sûret-i firârda küffârı top menziline getirdiklerinde, kal'adan ve sefînelerden bir fitilden toplar ve tüfenkler ve humbaralar atılıp, küffârın vâfiri helâk olmuş-iken, yevm-i mezbûrda, küffâr Kıl-burun'a dahi hücûm etti. Anda dahi, kal'adan ve sefâyinden küffârın nısfı ihlâk kılındı. İşte mukaddem kâfir, üç gün[594] sonra tekrar geldi; amma yine evvelkinden ziyâde rüsvây oldu. Bu dilâverlik haberi geldikde, vezîrden üç bin altun, devletden üç yüz elli kîse irsâl olundu. Ve İzzet Paşa Yer-kökü

Gazây-i İzzet Ahmed Paşa :

muhâfazasında [497/b] iken, etrafında olan manastırlarda tecemmu' eden küffârı kahr eder-iken, yirmi bin Moskov, Boğdanlı ve Eflâklu'dan cem'-i kesîr ve ikiyüz merdiven ve yirmi top ile gurre-i Cümâde'l-ûlâ [12 Ağustos 1771]'da Yer-kökü istilâsına gelir oldukda, altı bin müslümanı

Nusret ve acâ'ib-i hâl-i Mes'ud Giray :

Paşa muhâfazaya bırakıp, mâ'ada delirân ile çıkup, meterise girüp, Mes'ud Giray'ı çarhacı etti. Lâkin sâbit olamayup[595], Mes'ud Giray firâr etti. Lâkin[596] Paşa gayret edüp, askere gayret verüp, yaka yakaya küffâr ile beş sâ'at ceng ettikde, beş bin[597] kâfiri kantara-i tiğdan güzer ettirüp, cenerâlleri olan Rebnil (= رنبيل=ربنيل)[598] mecrûh oldu. Kefere ise merdivenlerin hisara serhoş dayayup, kesretine mağrûren dört gün muhârebeden fâriğ ol-

mayup, Paşa dahi fütûr getirmeyüp, şevkī müzdâd olduğunu Mes'ud Giray görüp, firârına nâdimen Ruscuk'a geldikte[599], âşikâre halkın kendüye şetm ü ta'n ettiğini işidüp, muhâsaranın dördüncü günü Ziştovi'den Tuna'yı geçüp, kal'aya vusûl içün hendek cisrinden ubûr eder-iken, on üç adamı[600] ile birâder-zâdesi Ali Giray ile bâlây-i cisre vusûllerinde köprü şikest olup, hendeğe sukūt ettiklerinde üftâde-i hâk-i helâk oldular.

Fâ'ide-i sabr ve sebat :

İçlerinden fakat Çadırcı-oğlu sağ kaldı ve küffâr Paşa'nın bu sabr ve sebâtından nâ-çâr olup, gece üftân ve hıyzân[601] firâr ile semt-i idbâra lâhīk oldu. Beş bin küffâr lâşesi ta'dâd olundukda, otuz beş şühedâ ile iki yüz mecrûh şumâr olundu.

İnâyet-i hakk :

Bu fevz-i hakk vezîre ismâ' ve tebşîr kılındıkda nefere esâmeler ve çelenkler ve Paşa'ya üç bin altun ile samur kürk irsâl eyledi. Ve Arabgîrî İbrahim Bey'e iki tuğ ihsan olundu.

Arabgîrî İbrahim Paşa :

Ve Kara-kulak Abdi Ağa Başbakı-kulu oldu. Çünki Ağustos geldi, orduda tûl ü draz[602] müşâvere olunup, orduda zahîre kalmadı ve İsakcı anbarları yanup, küffâr Tuna'dan piyâde kayık geçirtmez, zahîre gelecek yer kalmamağla, zahîre baha-mande akçesi verilür idi.

Su'-i hâl-i Ordûy-i hümâyûn :

Akçe dahi kalmamağla on beş günde bir kerre mande-baha verilmekle ekser asker gitti ve kalanlar dahi ibtidâ-i Eylül'de gider. Küttâb ile zâbitân kalır. Amma anlar da bir kaç seneden berü bî-rahat, müte'essir ve redâ'et-i havâdan hasta ve marîz ve bu kıllet-i zahîre usreti mülâhazasından ser-kârda olanlar bî-mecâl ve âkıbetinde küffâr hâlimize vâkıf olup, hücûm eder ise nîce olur fikri ile akılları ve zihn ü idrâk ve iz'anları meslûb ve perişân oldu. Ve şitâ geldikde Baba-dağı ikāmet-gâh ve ârâmgâh olamaz. Edirne'ye, ya İslâmbol'a nakle muhtacdır. Amma henüz Sadr-ı âzam bunda-iken küffâr geçüp bunca hasâret etti [*498/a*]. Gidildiği sûrette nîce olur; çün ikāmete mecâl muhâl. Bir kavî Ser-asker bırakılmak lâzım; amma şimdiden kışla askeri tertîb iktizâ eder ve bu hâl[603] lisân-ı hâme ile tebyîn kılınmaz; bir ceriyü'l-lisan zât gidüp, sudûr eden mes'ûlâta cevab ve illet ü hikmetini beyân etmek lâbüd olduğu der-i devlet-masîre ref-refiyyü's-seyr-i kalem sa-

dâkat-alem ile beyân ve istîzâna muhtâctır deyü perîşân-ı ezhân ile netîce-i efkârlarını imzâ ve ber-vech-i meşrûh tahrîr ve tesyîr ve dest-i[604] şehriyâr-ı enâma mevsûl oldukda, ricâl-i devleti ve ulemây-i ümmeti ile « ماتشا و رقوم الاهدامم الله لارشاد امورهم » mazmûnuna ri'âyet buyurduklarında, ordu ricâlinden birinin gelmesi tasvîb olunduğu

Abdürrezak Efendi :

Vezîr'e bildirildikde, altı seneden beru Abdürrezzak Efendi her müşâverede ve her mutarahada bulunup, mu'ciz-i beyân ve munâzaraya kudreti îyân olmağla, cümleden erşed ve evlâ addi ile intihâb olunup, muntasıf-ı Eylül ve Cumâde'l-âhire[605] evâsıtında der-i devlet medâra tesyîr olundu.

Kırım'da esîr olan İbrahim Paşa'dan ve ma'iyyetinde olanlardan hânelerine yazdıkları mektubları Feld Mareşâl'e ve Feld Mareşâl'den dahi bir muhabbet-nâme ile bir Cenerâl Vezîr'e, Vâsıf Ahmed esîr[606] olmuş-idi, onu dahi itlâk edüp, irsâl ve geldikde, halîfetullah hazretlerine îsâl eyledikde, esîr İbrahim Paşa'ya on beş kîse harclık ihsân-ı hümâyûn[607] buyruldukta iki kat elbise dahi Vezîr[608] ilâve edüp, elli [1737-1738] sâlinde Moskov'a esîr olup, on dört sene[609] meksden sonra azad olup gelen, kibâr-ı ricâl-i devlet-i devr-i [610] İbrahim Paşa'dan Niğdeli Bey'in[611] oğlu Süleyman Bey, lisân-ı Rusîye'ye âşina olmağla, eşyâ-i mezbûre[612] merkûm yedi ile İsmâil Cenerâline irsâl olundu. Ol dahi mahâlline îsâl eyledi ve İzzet Ahmed

İzzet Paşa :

Paşa'nın anfen zikri tastîr olunan, ahz ettiği ganîmetden musanna' yedi top ile yüz altmış tüfenk ve üç araba cebe-hâne ve bir maryor (ماريور =)[613] ve iki yüzbaşı ile on adet sultan esîrlerini, oğlu Kapıcı-başı Mîr Abdullah ile irsâl ettikde[614], Vezîr eli ile bir yaldızlı çelenk ve hil'at ve berat verdi. Abdürrezzak Efendi Âstâne'ye revâne oldukdan sonra, gözü

Usret-i Ordûy-ı hümâyûn :

firârda olan askere nısıf ta'yinât verildiğinden, askerde ihtilâf ve ihtilâl ve serhadlerde[615] ya'ni Silistre ve Maçin ve Hirsova ve Tolça ordularında dahi müzâyaka olmağla, Nezl[616]-emînleri acz ettikde, bedel akçesi tedârikine acele olundu[617]; amma bulunamadı ve ehl-i timar kahtdan dermande olup, yirmi paraya yem almakdan, yiyeceğini bey' etti. Nush [u] pend olundukda, timardan değil, canımızdan geçdik; ya bizi katl

edin, ya icâzet[618] verin. Açlıkdan öldürmeyin dediler ve orduda ta'yinât [498/b] alanlara dört aydan berü Kili'ye ne ayn zahîre ve ne mande-baha verilmedi. Sağlar firâr etti. Kalanlar hummây-i gıbbdan[619] ve hummây-i redi'eden neferi ve zâbitleri marîz ve küffâr beri cânibe ubûr eder ise, firârdan gayri çâre yok deyü a'lâ ve ednânın vird-i zebânı ile Abdürrezzak Efendi'nin götürdüğü tahrîrât ve mahzerin cevâbına muntazırlar iken, küffâr ise devletin Âstâne'de ve orduda olan Yeniçeri Ağası ve Sekban-başı gibi zâbitlerin vâkıf olamadığı esrâra ve umûr-ı hafiyyeye cümleden ziyâde tarîkını bulup vâkıf oluyor[620]. Ordu halkının alenen firârdan gayri çâremiz yok dediklerine vâkıf olamaz mı? gereği gibi hâllerine muttali' olup, belki Abdürrezzak Efendi Âstâne'ye gitmiş, bir tedârik-i azîme görür; yahud ordu ihtilâlden bir gün kalkup gider, fırsat fevt olur deyüp, Kasım'dan beş gün mukaddem Receb'in yirmi ikisinde [31 Ekim 1771], İsmail'den Tolça'ya ve İbrâil'den Maçin'e geldikde, muhâfız olanlar geçmiş ta'yinlerinin bahâsını almak içün meks ederlermiş. İki mahâlden geçen kefere cem' olup, beş bin süvâri ve beş bin piyâdeden altı tabur düzüb[621], ertesi Cum'a gün yürüdükde, Tolça'da olan Mîr-i mîrân Ca'fer Paşa ve Abdurrahman Paşa ve Ocaklu, tahmînen beş bin adam-ı kuddam taburda çarha sûretlü firâr ederek, orduya üç sâ'at olan köprüye gelüp, küffâr ihtiyâtı elden bırakmaz, meteris aldı. Çün küffâr gece Tolça'ya ubûrunu Vezîr haber aldı; Lâkin dört beş kerre, bundan akdem küffâr geçüp, Tolca'ya hasâret edüp gittiğinden, bu def'a yine öyle eder zannetti ve Tolca'ya imdâd kaydında olmuş-idi.

Devletin umûr-ı hafiyyesine düşmanın vâkıf olması zararı :

Baba-dağı'nda Silâhdar Mehmed Paşa sancağ-ı şerîf ordusunun hasaret ile firârı vak'ası:

Terk-i ihtiyattan zarar :

Lâkin kendüyü şaşırup, ne işleyeceğini bilemiyor-iken, küffârın köprüye geldi haberi gelicek, müşâvere etti. Altı bin kâfirin reddi ne olacak? Lâkin gelmez deyü ihtiyat olunmayup[622], hendek ve meteris ve top ihzâr olunmamış, nîce olur denildikde, köprü haberi

cümlesinin şu'ûrlarını def' edüp, rü'esâda nîk ü bedi farka kudret kalmayup, erbâb-ı müşâvereye tahayyür ve merak isti'âb etmiş, cümlemiz gideriz deyü münâdiler nidâ ve köprü ile ordu beyninde, elli bin adam var-idi. Küffârı görücek, cem' olmak lâzım iken, hemen herkes bulunduğu mahâlden avdet ettikde, Çavuş-başı Rûhî Süleyman Ağa ile Battal Bey yüz yetmiş adamı ile köprüyü geçüp, küffârı istikbâl etti ve münâdîden asker cem' olup, ardımdan gelür deyü muntazır oldu. Asla kimesne gelmedi; aslı nedür deyü orduya adam gönderdi. Meğer avdet[623] edenler, biz dört aydan berü ta'yin almadık deyü[624], orduyu[625] yağmaya mübâşeret ve zâbitlere telâş vermek içün, salaşlara ateş verüp, orduyu duman isti'âb [*499/a*] ve herkes nefîs eşyâsından götürebildiklerini alup, Kara-su'ya doğru geri firâr ederler-iken, bir uğurdan hilâf-ı rizâ-i Bârî firârı vezîr görüp, ordu etrâfına meteris aldırsa küffârdan zarar olmaz-idi. Amma hatırına gelmeyüp, ahed-i hümâ âhire bakmayup kaçdığını küffâr duyup, meks ettiği yerden hareket ve ayak ayak top menziline gelince, Vezîr livâ-i şerîfi önüne alup, Vezîr-Kethüdâsı ile on onbeş etbâ'ı ile gündüz sâ'at yedide, bi'l-küllîye top ve cebe-hâne[626] ve hayme ve hargâh ve mefrûşât ve eskāl ve mühimmâtı[627] terk edüp çıktıkda, Baba-dağı ehâlisi ise, Ordûy-ı hümâyûn bunda, livâ-i şerîf bunda, Sadr-ı âzam bunda, cemi' pâdişah ocakları bunda ve küffâr köprüden[628] geçmeye muhtaç, köprü başında ise iki yüz pâre top müheyyâ. Gerçi beş kıt'a kebîr top dahi var-idi. Beş gün mukaddem şehre götürüldü. Amma iş-bu inhizamda, köprü başında iki yüz pâre top mevcûd deyü asla vesveseleri olmamağla, gāfil bulunup, Vezîr'i gider gören erâmil ve eytâm ve aceze[629] ve acûzât ve nisvân ve merzâ feryâd ve figān ile el-amân efendim, hâlimiz nîce olur, bize[630] nîce bırakırsuz deyü bükâ ettiklerinde, benden meded olsa, başıma olur deyüp, ağlıyarak geçdi. Lâkin küffâr acele şehre girmemeğle[631], gerçi bir hilâl[632] tahlîs edemediler; Ancak canlarını ekseri halâs etti, re'âya kaldı.

Günâh-ı kebâir ve ayb-ı ender ayıb :

Ve'l-hâsıl asker Çeşme'den[633] beri sahraya çıkup, kendülere nazar ve ta'dâd ve tahmîn ettiler. Otuz bin nefer müslüman, küffârdan yüz çevirmek günâh-ı kebâirini irtikâb etmiş. Mevsūku'l-ke-

lâm[634]. Ahibbamızdan bu mu'arekede bulunanlardan vâfir kimesne, yüz binden ziyâde idik deyü tahkîk ederler. Biz mübâlâğaya[635] haml ile altmış bin farz edelüm; yine[636] düşman-ı dînin on katı olur. İrtikâb ma'sîyetinin ba'zısına ayıb dahi munzam olur. Livatadan fâ'il ve mef'ûl ma'sîyetde müsâvi. Lâkin mef'ûle ayıb munzamdır. Her cengden firâr kebîredir. Ancak altı bin kâfirden, altmış bin müslüman cemî' bârgâhını ve iki yüz müheyyâ topunu terk edüp, bilâ ceng ric'at[637] etmek ayıb-ı ender ayıbdır. Bâri sahraya çıkup firârlarına nâdim oldukta yine tecemmu' etseler, küffârı ortaya alup bi'l-küllîye müzmahil etmek pek[638] âsân-idi. Lâkin orduda tûl meksden bîzâr ve istikrâh etmişler. Ârı kabûl edüp, her biri âhire ve ba'zısı kendü kendüye levm ve düşnâm edüp, eğer küffâr şebhûn etse, dar boğazda rehâ bulamazdık; buna da[639] şükür diyerek döndüklerinden, dönmediler. Vezîr at üzerinde hem firâr, hem müşâverede Hacı-oğlu Pazarcığı'na varup [*499/b*] nüzûle karar ve üç günde varup nâzil oldular.

Muhsin-zâde'nin Bükreş inhizamı :

Bir iki mah mukaddem, tahrîr ettiğimiz üzre Muhsin-zâde firâvan asker ile Mora'dan ve Rumili'den[640] Vidin'e vâsıl oldukta, Vezîr ordusundan dahi vâfir adam[641] yanına varup, Karayiova'ya ubûr etmiş-idi. Bu esnâda Yer-kökü'ye geldikde, Yer-kökü muhâfızı İzzet Ahmed Paşa ve Niğebolu muhâfızı el-Hâc Ahmed Paşa dahi mülhak oldukta otuz iki bin nefer cem' olmuş-iken, Silistre ve gayriden dahi gelüp, kırk bin oldu. Bu kadar asker ile Bükreş'e İzzet Paşa tedbîri üzre hücûm olunsa zâfer âşikâr idi. Amma Muhsinzâde, güyâ ziyâde fikirlilik edüp, askerin ekseri[642] süvâri, piyâde kalîl[643], dahi piyâde cem' olsun ve Tersâne'den gelen donanma ile Vezîr İsmail'e geçüp, feth edüp, anlar ol-tarafdan, biz[644] bu tarafdan küffâra hücûm edecek-idi. Donanma Tolça'[da] muhterık olmağla, Vezîr tarafı metrûk oldu. Biz teksîr-i sevâda[645] sa'î edelüm diyerek, küffârın[646] tedârikine meydan verdiğinden başka, askeri yüze çıkarmağla, asker üzerine hücûm[647] düşman on sâ'at mesâfede iken, yirmi gündür beyhûde ne durursun deyü, edebden hurûc ettiklerinde[648] fırsatı fevt edüp, askere kelâmında te'sîr kalmadığın

Askerin matlûbı olan adamın Ser-asker olmamasından zarar:

bilüp, ben bunda kalup, İzzet Paşa Çarhacı ve el-Hâc Ahmed Paşa'yı Ser-asker nasb edüp, Bükreş'e irsâl eyledi. Lâkin askerin i'tibârı İzzet Paşa'ya olup, niçün Paşa'mız Ser-asker nasb olunmadı deyü, ibtidây-i cengde, Çarha yüz çevirdikde, mecmû'u dönüp, piyâdeye bakmıyarak Vidîn'e[649] ve Kule'ye revâne[650] olduklarında, piyâde Yer-kökü'ye geliyor deyü, Vezîr'e inhizam haberi geldikte, hemen Muhsin-zâde bir zevrak ile süvâr ve cümle edevât[651] ve mühimmatı terk edüp Rus-

Yer-kökü kal'asına def'a-i sâniye küffâr istilâsı :

cuk'a geldi. Bu vak'a[652] ordu inhizamının ertesi günüdür. Ruscuk'a geldikde, Vezîr, ordusu hasâretini istimâ' etmekle «el-beliyetü izâ ammet tâbet» mü'eddâsınca mütesellî oldu. Sonra küffâr cemî'[653] edevâtı kabz ettikden sonra, Yerkökü kal'asını dahi zabt etmeye Muhsin-zâde sebep oldu.

Ez-in cânib vezîr Silâhdar Mehmed Paşa, Hacı-oğlu'na gelüp, Edirne'ye gitmek arzusu ile Defter-hâne ve Aklâmı Edirne'ye irsâl edüp, Abdi Paşa'yı Kara-su ve Dağıstânî'yi Köstence muhâfazasına[654] ta'yin etti. Ve Tuna sevâ-

Bazarcık'da Vezir'e olan rezâlet :

hili ahâlisi cümle Hacı-oğlu'na gelüp, mesken olmamağla, nisvân, sıbyan[655] arabalar üzerinde beytûtet eder. Vezîr'de ve Küttâb[656] ve Ocaklu'da çadır ve çerge kalmayup, açıkda kaldık, elbetde Edirne'ye gitmeye muhtâcız[657] dediklerini Bazarcıklı sezinüp, Vezîr de bu hususu Pesîm-oğlu hânesinde cem'iyyet ile müşâvere eder olduklarında, kasaba ulemâsından otuz kişi ve elli Serden-geçdi [*500/a*] Ağası meclis-i müşâvereye dühûl ve bilâ teklîf ve bi-muhâbâ ku'ud ve arâzil sarayı silâhla muhâsara ve müşâvereniz nedir dediklerinde, Vezîr siz neye geldiniz deyü tefahhus kıldıkda, çünki askerin ekseri Edirne'ye gitti; bâkisi dahi gitmek üzre müşâvereniz olup, bu gün hazîne gidecek-imiş; bu sûretde kasabamız ehâlisine bir münâsib mahâl ta'yîn buyurun deyü feryad ve taşrada olanlar kapıyı sedd ve biri üzerine çıkup, mezkûr oda penceresinden tüfenkleri içeri uzattılar ve ağızlarına geleni söyleyüp, güzeşte[658] mandemizi taleb ederiz, olmaz ise cümlenizi paralarız deyü terk-i hürmet ettiler ve huzzâr selâmetden

kat'-ı ümîd ile hayran ve mütevahhiş olup, Vezîr adamlar kasabadan âhir mahâlle nakl kasdımız yok ve bunda kışlarız deyü yemînler eyledi ve Pazarcık'da kışlamaya fâtiha kıra'et olundu ve mande husûsuna Selîm Efendi tekeffül etmekle erâzil dağıldı.

Abdürrezzak Efendi :

Mârü'z-zikr Abdürrezzak Efendi, huzûr-ı hümâyûna vâsıl oldukta, Hacı-oğlu'nda kışla tertîb ve sâir husûslara nizâm verilüp, Abdürrezzak Efendi orduya azîmet üzre iken, Baba-dağı vak'a-i hâilesi[659] haberi zuhûr ettikde, tekrar huzûr-ı hümâyûnda akd-i encümen-i şûrâ kılındıkda, Vezîr'in azli vâcib oldu; böyle vakitde uhdesinden gelmeye kim kādir buyruldukda, Muhsin-zâde sadırdan izzetle münfasıl olup, Mora'nın[660] fâtih-i sânisi olmağla, şân sâhibi oldu ve şimdi Yerkökü'de Ser-asker'dir. Mühr irsâl olunsa, mübâşir olduğu husûsa takviyyet olur denilmekle, mührü ahz ve teslîm Abdürrezzak Efendi'ye sipâriş kılındı. Kimesne Efendi'nin böyle amele mübâşir olacağını me'mûl etmez. Altı günde Hacı-oğlu'na vüsûlünde, doğru Vezîr-kethüdâsı yanına varup, ifâde-i merâm ettikde, Kethüda, Vezîr'e girüp, teslîye ve tesellî ederek, Efendi'nin me'mûriyetini ifâde ettikden sonra, Efendi gelüp, tesellîy-i hâtır ve izâle-i vahşet eder kelimât-ı mutayyîbe ile mühr-i hümâyûnu kabz ve Yeniçeri Ağası Süleyman Ağa'yı Vezîr-kethüdâsı yanına da'vet[661] ve üç tuğ ile Kaymakamlık kürkünü ilbâs edüp, Muhsin-zâde'ye hâtemi îsâl içün Rusçuk'a revâne[662] ve varup, hâtem-i vekâlet-i kübrâyı Muhsin-zâde Mehmed Paşa'ya teslîm eyledi. Gâliba Silâhdar Mehmed Paşa'nın inhizâmı haberi devlete vâsıl oldukda, Muhsin-zâde inhizâmı[663] vâsıl olmamak gerek; eğer vâsıl olsa, nümûnesi bâhir olmuş olup ve inhizâmı akībinde, mühr-i hümâyûn gibi matlâb-ı a'lâ ve maksad-ı aksâsına inâleden hezîmete[664] mazhariyyeti mukābelesinde tekrîm olundu deyü yâr u ağyâr cezm eyledi.

Azl-i Silâhdar Mehmed Paşa :

Üç tuğ : Muhsin-zâde'nin ikinci def'a mühre nâili :

Çün vezîr oldu, sevâhil-i nehirden Sünne ve Beş-tepeler ve Tolça ve İsakcı ve Baba-dağı [500/b] ve Hirsova[665] eyâdi-i küffâra

geçmekle, muhâfazasına hâcet yok; Hezâr-grad ve Şumnu ve Selvi ve Eski-cum'a ve Osman-pazarı'ndan on bin adam cem'[666] edüp, Silistre ve Tutrakan ve Ruscuk ve Ziştovî ve Niğbolu muhâfazalarına ta'yîn eyledi.

Nemçe'den orduya zahîre iştirâ olunduğu :

Ve zahîre olmadığı ma'lûm, isti'âneye muhtâc olucak, tevârihde mukayyed olduğu vechile, Nemçelü arazisinden, Belgrad kurbünde, Össek ve Tamışvar eyâletlerinden hınta ve şa'îr mübâya'a olunmak içün, Kapıcı-başı Karahisârî Ahmed Bey irsâl olundu; varup vakt-i harmana-cek, kâfi gendüm ve arpa irsâl eyledi ve Hezâr-grad etrâfında olan kazalar ehâlileri, Baba-dağı[667] gibi te'dîb-i hakka[668] sezâ hareketden fâriğ olmadıkların Vezîr görüp,

Şumnu kışlak ihtiyar olunduğu[669] :

Edirne sevdâsından fârigan Şumnu ihtiyar olunmağla, livây-i Muhammedî « صلى الله عليه وسلم » ile Kaymakam Süleyman Paşa, Pazarcık'dan ve Vezîr Ruscuk'dan hareket edüp, Ramazan'ın [Aralık] ... günü Şumnu'ya meştâ içün dâhil oldular. Ve on[670] seneden berü şekāvetleri terakkīde olan Pravâdi ve

Ahvâl-i Pravâdi ve Şumnu ve Hezâr-grad ve Balkan ve Deli-orman :

Hacı-oğlu ve Deli-orman ve Şumnu ve Hezâr-grad ve Balkan ahâlisi, kat'-ı tarīk ve katl-i nüfûsu pîşe edinüp, iki kazâ bir-birile ve ba'zı kazâ iki fırka olmağla, cidâlden[671] ve Yeniçerilik ve orta kavgasından berî olmadılar.

Hezâr-grad ahâlisinin ahvâli :

Hatta iş-bu *Mür'i't-tevârih*'in müsevvidi *Abd-i nâçiz,* bin yüz seksen üç sâli evâilinde [1769], hükûmet-i şer'îye ile Hezar-grad mahkemesine vüsûlümde, kasaba-i mezbûre ahâlisi yeniçerilerden, Elli-beş ile Altmış-altı ortası yoldaşı olup, orta nizâ'ı ile iki fırka olmuşlar[672]. Giderek şehirde vâki' İbrahim Paşa câmi'ini hadd-ı fâsıl add edüp, şarkīsi Altmış-altı'ya, garbîsi Elli-beş'e me'vâ olmuş, çarşuları ve debbağ-hâneleri başka olmuş, kazâra hadden[673] biri tecâvüz eder ise, hemen fitne hazır. İbrahim Paşa hamamı odunlarını

sokağa meteris alup, leylen ve nihâren bir kaç gün tüfeng ile ceng ve mâ-beynde nîceler araza-i telef ve ra'iyye dükkânları yağma olunur; bir-birinden kız almazlar. Lâkin mukaddem alınmış hatunlar bulundukları sınurda kalmış, anası babası on sekiz seneden[674] berü görmemiş ve görmek[675] dahi mün'adim[676] olmuş, ednâ bahâne ile mahkemeye bir taraf dolup, kurşun yağdırmakla hükûmet odası pençeresinden girüp, tavana geçen kurşun bir iki bin şümâr olunur. Gördüğümde iki tarafdan her biri bu *Hakîri* câniblerini terviç ederek celbe sa'î ve ihtimam ederler ve hüddâm-ı mahkeme elbetde iki tarafdan birini semtinize almayınca, icrây-i ahkâm olunmaz. Kırk seneden berü gördüğümüz böyledir deyü ta'rif kıldıklarında, madde-i fesad hükkâmın bir tarafa meyli olduğu iyân olunacak ibramlarına aslâ iltifât etmeyüp, dört gün kitab açmayup, adamlar bu sevdâdan fâriğ olup, iki taraf olmayı terk ile [*501/a*] müsâfat etmedikce da'vâ istimâ' etmem ve kazây-i âhire nakl edüp[677], nizâm-ı belde içün bir üç tuğlu vürûduna muhtâc olunduğun Devlet-i aliyye'ye i'lâm edüp, bir kahhar vezîr ta'yîn ettürürüm[678] dediğimde, envâ' muhav vefât ile *Abd-i fakîri* tahvîf ettiklerine asla rağbet etmeyüp, padişah hükûmeti taklîd buyurdukda, ibâdullah içün buyurur, gerek ganî, gerek fakîr, gerek ricâl, gerek nisvan, gerek müslim, gerek zımmî cümlesinin umûr-ı şer'îye ve umûr-ı beldelerin rü'yete[679] me'mûr kılup, ba'zısını istisnâ buyurmaz. Cümleniz indimde yeksandır deyü barışmalarına[680] şer'an tenbîh eyledikde, cümlesi kabûl ve müsâleme kıldılar[681] ve bâb-ı mahkemeden güzar eden hatunlar, ellerin ref' edüp, on sekiz yıldan berü, gözüm nûru, ciğer-pâre evlâdımı görmemiş-idim; şimdi görüşdüm, bu selme[682] Efendi sen sebep oldun deyü hayır du'âlarını ismâ' ederler[683]-idi. Lâkin yerimize hânende İbrahim Efendi gelicek, aslına rücû' ile kemâ-fi'l-evvel bi'l-ezîd habâsete şürû' ve İbrahim Efendi tavrımızdan udûlüne nedâmet ile firâr ve iki tuğlu paşalığa tâlib olarak, ehl-i şer' iken, ehl-i seyf olmuş ki, bâri te'dîblerine me'mûriyet[684] ile intikam ahz edem deyü, lâkin müyesser olmadı.

Ve'l-hâsıl etrâfında olan[685] kazalar dahi beter olmağla, te'dîb-i hakk ve te'dîb-i sultana muhtâc olmuşlar[686]-idi. Bender ve Kili ve İsmail ve İbrâil gibi[687] te'dîb-i hakk zuhûr etmeden Muhsin-zâde vekâlet-i kübrâsı hasebîle te'dîb-i sultânîye mübâşeret ve eşkıyâyı kahr ve tedmîr eyledi.

Tatar :

Çünki cezîre-i Kırım küllîyen mazbata-i küffâr olmağla, hükûmet-i hâniyet-i Kırım ref' ve elkāb-ı hâniyet mün'adim oldu. Amma Padişah yine Kırım'ı teshîr ümîdi ile huzûr-ı hümâyûnda meşveret buyurdukda, Selâtîn-i Tatar'ı Davud-Paşa'ya ihzâr ve husûs-ı hânîyeti icrâya ensebi istifsâr olundukda, Maksud Giray'ı tensîb etmelerile münâsib görülüp, Hân nasb olunup, Kırım Giray-zâde Baht Giray Kalgay ta'yîn ve uğûr-ı dînde i'âne-i Devlet-i aliyye ile[688] mülk-i mevrusların tahsîle ihtimamlarına[689] ihtimam olundu ve huzûr-ı hümâyûnda ta'ahhüdleri üzre Kırım ahâlisini kendülere[690] celb ve Moskov ile olan mu'âhedelerin tagyîr ve varup Çerkes'i tahrîk birle Kırım'a havâleye, teslîm olunan hil'atlar ile Baht Giray gidecek-idi.

Şumnu'da askere müzâyaka olmağla ve Hân, Vezîr yanına varup, kendi ve dört evlâdı ki, her biri hilâl-ebrû, meh-peyker ve âhû-çeşm, hurşîd-nazar, Vezîr'e mülâkatda, samurlara müstağrak kılınup, Tuna müncemid olur ise Hân lâzım deyü Ruscuk'a irsâl olundu. Amma henüz kışla askerine zahîre yok[691]; bunlara dahi [*501/b*] bin meşakkat ile peydâ olunan ta'yîne kana'ât etmeyüp, teklîf-i bârideden[692] başka, etbâ'ları fukaranın[693] ırzına ve malına ta'arruz ile rencîdelerinden müseyyeb[694]-i fukaranın ah ve[695] figanlarını, Vezîr Padişâh-ı âlempenâha bildirmekle[696], sâdır olan hatt-ı hümâyûnda kavm-i Tatar'ın dîn uğruna[697] sa'î etmeyüp, ihtilâf üzre olup, celb-i maldan gayri efkârları olmadığına Moskov muttali' olup, ıtmâ' ile ihtilâle verüp, âbâ' ü ecdâdınızın dârü'l-mülkünü teshîr eyledi. Amma halkınızda gayret olmayup, dünyâ malına mâil olduğunuzu bilicek[698], ne gûne mu'âmele edeceği zâhirdir. Biz sizi mülk-i mevrûsunuza îsâle himmet eder-iken, neferâtınızı zabt etmeyüp, ta'yînâtımıza kāni' olmamanız neyi müntec olacağını fikr edesiz deyü yazılan hatt geldikde mü'eddeb oldular.

Ahd-i Tatar bâ-Moskov :

Abdürrezzak Efendi'nin Riyâseti :

Ve Reîs Recâî Efendi üç[699] aydan ber[ü] hasta olmağla, Âstâne'ye irsâl olundukda, yerine takrîr-i hâme-i zebânı[700] mahzen-i es-

râr-ı fesâhat ve sarîr-i zebân-ı hâmesi, matla'-ı envâr-ı belâgat olup, zihn[701]-i sâkıbı ile silk-i ibârât-ı[702] zîbâ ve akd-i isti'ârât-ı garrayı nazm ettiği gibi[703] dil-keş-i hattı menşûr-ı ferah[704] bahş olan Mektûbî Abdürrezzak Efendi Reîsü'l-küttâb nasb olundu.

Hakîkatda müşârü'n-ileyh hazretleri ile dokuz sene Yâsinci-zâde Efendi'den, mukaddematdan bir kaç nüshaya varınca ders şerîki olduk[705]; nîgû-kâr olup, bed-gîrdarlıkdan âr eder ve mevâkı'-i töhmetden ihtiraz edüp, mekârim-i ahlâk ile âdâb-ı mu'âşerete müra'ât eder bir zât-ı şerîf bulduk; mesned-i riyâset ehline mukārin oldu. Ve a'dânın sefâyin tedârik ettiğinden sevâhil-i Bahr-i siyah'a[706] su'-i kasdı münfehim olmağla, Bostancı-başılık'dan muhrec, Belgrad Vâlisi el-Hâc Halil Paşa Kara-deniz donanmasına Ser-asker ta'yîn olundu. Ve beş ay mukaddem kıllet-i zehâyir fikrinden mecnûn olan İsmail Efendi yerine[707] Mâliye Tezkirecisi Derviş Efendi vekîl nasb olunmuş-idi; şimdi terk-i hânedân-ı pür[708]-âlâm ve azm-i gülşen-i dârü's-selâm oldukda, vekâletinde olan hall ü akdî asâleten Derviş Efendi'ye îsâl etmekle Çavuş-zâde Bahçesi'nde ziyâfet eyledi. Bundan akdemce yedi yüz elli ve şimdi bin üç yüz kîse altun-ı hazîne dahi orduya geldi ve el-Hâc Ahmed Paşa terk-i mansıb-ı hayat ve mahsül-i ömr-i geren-mâyesin süpürde-i dest-i hâdimü'z-zât eyledi[709].

Orduda şakīler katl ve kuyulara vaz' olunduğu :

Ve hazele-i Ocak kesret ile bi-nizâm olduğunu Vezîr, Yeniçeri Ağası Süleyman Paşa ile müzâkere ettikde, selef zâbitlerinin mehâfet ile müsâ'adesindendir, nizâmı âsândır deyüp, etraf eşkıyâsına münâsib mübâşirler ile[710] ahz ve i'damdan sonra, ordu eşkıyâsını dahi ahz ve ekseri Serdengeçdi ve Alemdar olmağla, mahfî ifnâ ve kuyulara vaz' ile i'dâm kıldığından Kuyucu Paşa deyü nâm-âver oldu. Gerçi Muhsin-zâde askere bir mikdar nizâm verdi.

Siyâsetin tarîkı :

[502/a] Amma çok nüfûs-ı insânı telef etti. Lâkin yine temel tutmaz. Müdebbir olan serdar telef-i nefs etmeden[712] nizâm verir ve nizâmı bâkī kalır. Tarîkı yukarıdan aşağıya inmektir[713], ya'ni rü'esâ ve zâbitandan bir kaçının cezâsını tertîb edicek, başda olanlara ve neferâta haşyet[714] sirâyet et-

mekle muntazam olurlar[715]. Bu nükteden gafletini izhâr eyledi. Ve Zi'l-ka'de [Şubat 1772]'de Ahmed Rif'at[716] Nişancı nasb olunup, İlbasan Mutasarrıfı Süleyman Paşa'ya iki bin piyâde ve altı yüz süvâri kendi malından orduya getirmek şartı ile üç tuğ ihsan olundu. Çün seksen dört [1770] senesinin ordu havâdisine, seksen beş [1771] ordu vekāyi'i ilâve kılınup tahrîr olundu. Amma seksen beşin Âstâne havâdisi dahi bu mahâlle zeyl kılındı.

Üç tuğ :

İstanbul'da, Sultan Mehmed Câmi'inin müceddeden binâsı tekmîl olunduğu :

Çün yetmiş dokuz [1765-1766] sâlinde kebîr zelzeleden, Âstâne'de Ebü'l-feth câmi'i küllîyen münhedim[717] olup, sonra binâsına şürû'[718] olmuş-idi. İş-bu Muharrem [Nisan 1771]'de tekmîl olmağla, on birinci Cum'a gün [26 Nisan] salât-ı cum'ayı edâya[719] müşrif şümûl-i eltâf-ı himem olan garrâ-i cebîn-i şevket ü hilâfet, hâdimü'l-Haremeyni'l-muhteremeyn, sâni-yi İskender-i zülkarneyn, Sultan Mustafa Hân-ı sâlis hazretleri, şevket ve azamet ile gelüp, ba'de edâ'ü's-salât ilbâs-ı hil'at ile sarayına avdet buyurdu. Hakk budur ki, bu şehriyâr-ı zî-şânın muvaffak olduğu[720] hayrâta eslâfı olmadı; ya'ni Üsküdar'da, Ayazma'da ve İstanbul'da Lâleli'de iki kıt'a mu'âllâ ve zîbâ câmi'ler cemî' hayrâtı câmi' iken, böyle câmi' ki, sâhib-i kadîminin[721] binâsının câmi' olduğunu, câmi' olduğundan ziyâde, sanâyi' ve bedâyi'i câmi', bir lâ-nazîr[722] câmi'i tecdîd ve tekmîl ile dahi ser-firâz kılındı. Ve medîne-i Eyyüb Kazası, manasıb-ı[723] devriyyeden iken, Mahrec idâdına münselik kılınup, Haleb'den dûn ve Selânik'den âlî kayd olunup, Uzunca-ova[724] Hasköy'ü inzimâmı ile Süleymaniye müderrislerinden Ayasofya şeyhi Köse Emîr Efendi-zâde es-Seyyid Mehmed Refî' Efendi'ye tevcîh olundu. Ve Ramazan [Aralık 1771]'dan zabt etmek üzre İzmir, Çalgandı-zâde Mustafa Efendi'ye ve Üsküdar, Nâilî[725] kaynı-zâde es-Seyyid Ahmed Efendi'ye ve Kudüs Kel Ahmed Paşa-zâde İsmail Efendi'ye tevcîh olundu. Ve gurre-i

Hayrât-ı Sultan Mustafa Han :

Eyyüb Kazâsı'nın Mahrec olduğu :

Rebi'ü'l-âhir [14 Temmuz 1771]'de Sadr[726]-ı Anadolu Âtıf Efendi münhâl olup, yerine Es'ad Efendi-zâde es-Seyyid Mehmed Şerîf Efendi teşrîf eyledi. Ve Silâhdar[727]-ı şehriyârî Sun'ullah Ağa, üç tuğ[728] ile çırağ oldu. Ve Bostancı-başı İbrâhim Ağa azl olunup, yerine Ocak Kethüdâsı el-Hâc Mehmed Ağa nasb olundu ve İstanbul Kadısı olan Paşa-zâde Yahya Efendi azl ve yerine İlmî dâmâdı Ali Sâtı' Efendi vâsıl oldu.

Silâhdar Sun'ullah Paşa'ya üç tuğ :

Ağa-kapısı ihtirâkı :

Ve Ağa-kapısı derûnundan [502/b] zuhûr eden harīk sâire tecâvüz etmedi. Ancak bi-temâmiha Bâb-ı[729] Ağay-ı Yeniçeriyân yanup arsa oldu. Bir sarayın[730] derûnunda paydar[731] altmış, yetmiş kişi ola ve dört, beş yüz kişi, eğer bir mahâlden harīk zuhûr eder ise, müheyyâ bulunayım[732] deyü libâsı ile nâim ola ve karîb ve ba'îd ateş zuhûruna dîde-bân yangın köşkünden bekçiler dâima müterakkıb ve nigrân olup, ihrak zuhûr eden mahâllin ıtfâsına bunlar ta'yîn olunmuş-iken, derûn-ı saraydan ser-keş olan âteşin ıtfâsına muktedir olamalılar[733]. Gazab-ı mevlâ sa'î-yi zaleme ile müntafî olmadığı bilindi. Ve Ramazan'ın on yedisinde [24 Aralık 1771], Sadr-ı Rûm[734] Sâlih-zâde Efendi ma'zûl olup, yerine İvaz Paşa-zâde İbrahim Beyefendi ikinci def'a tekerrür[735] eyledi. Ve Şevvâl'de [Ocak 1172], İstanbul Kadısı rahâveti hasebîle bi-vakt azl olunup, yerine Nakīb es-Seyyid İbrahim Efendi ikinci def'a pâye-i[736] Anadolu İstanbul Kadısı oldu. Ve Haleb a'yânından Taha-zâde cerîde-i ulâmadan hâkk olunmuş-idi. Afv olunup, mahreç pâyesi ibkā olundu.

Mahâll-i ibret :

Taha-zâde; Galata vak'ası :

Ve Zi'l-ka'de'nin yirmi birinde [25 Şubat 1772], Tersâne'de Riyâle-i hümâyûn ta'bîr olunur kalyon neferâtından Gâvur Hacı ve Arnavud Mehmed, Galata'da kahveci Emîr Sâlih'i katl ve dükkânını

yağma ve bir kaç gün mürûrunda Kürkcü (veya Kürekci?) kapısı hâricinde bakkal zimmînin dükkânına boğazlanmış kuzu asıp, tecrîm kasd ettiklerinde, Galata kolluğu gelüp, Be-hey kardeşler bu şey münâsib değil, kuzuyu kaldır der-iken, nizâ' ve şütûm ile Kolluğa muhâlefet ettikde[737], tarafeyn yoldaşları cem' ve erâzil dahi birikmekle, hurûb ve kıtâl zuhûr, ekser-i cem'iyyet yeniçerilerin altmış dört cema'at ortası ile yirmi beş bölük ve Kalyoncular'dan Arnavud pergendisi neferâtı idi. Hemen Galata İskelesi'nde mevcûd sefâyinden toplar ihrâc ve Galata derûnunda Kürkcü Kapısı dâhilinden Kule'ye[738] ve Sandıkcılar'a varınca asker dolup, gâliba dört beş bin hazele iki tarafdan biriküp, üç gün üç gece top ve tüfenk sadâsından durulmaz ve sefînelerden, ya'ni Kalyoncular pergendelerden ve Yeniçeriler[739] Lâz gemilerinden dahi, hâric-i surda bir-birine top ve tüfenk atmakla[740], Kurşunlu Mahzen'den Âstâne'ye ehl-i ırz ve erbâb-ı maslahat üç gün geçemedi. Sâir vakitde böyle muhâsama ettiklerinde zâbitleri def' eder idi. Bu def'a kavga müştedd ve iki tarafdan telef-i nüfûs ziyâde olup, Sekban-başı ve Kaymakam Paşa Çardak'a gelüp, sadalarım istimâ' edüp geçemediler. Sonra Topcu Ocağı ve şehirli ile üzerlerine nefîr-i âm olunacağını, eşkıyânın zâbitleri ile Galata Kadısı'na ifâde ettiklerinde, zümre-i Yeniçeriyân'dan birini, pergendi filikacısı zımmî katl etmekle mahbûs-imiş; kısasını [503/a] istid'alarma binâen sâlb olunmağla, mâ-beynleri islâh ve fî-mâba'd cânibeyn bir-birlerine ta'arruz etmemek üzre zâbitleri tekeffül eylediklerini, Galata Kadısı i'lâm etmekle, def'-i fitne ve şerr oldu ve eşrâr teferruk ve nâmlarını güm kasdı[741] ile taşra vilâyetlere münteşir olmuşlar idi. Taraf taraf mübâşirler ile ahz ve cezâ ve sezâları tertîb[742] olundu ve orduya firâr edenleri dahi Yeniçeri Ağası Süleyman Paşa ahz ve i'dâm eyledi.

Sene : 1186 [*1772-1773*].

Vuku'-ı zelzele der İslâmbol der Muharrem [*Nisan*] *ve vefât-ı Fatma Sultan ve Şehzâde Sultan Mehmed bn. Sultan Mustafa Pâdişâh-ı islâm der Receb* [*Ekim*] *ve ihsân-ı vezâret be-Deli Ömer Ağa ez-Kütahya ve ihsân-ı vezâret Kassab-başı Ömer Ağa ve vefât-ı Ağay-i Dârü's-sa'âde Mercan Ağa ve nasb-ı Hazînedar*[743] *Cevher Ağa ve vefât-ı vâlî-i Kandiya Hüsnü Hüseyin Paşa ve vefât-ı Emîrü'l-hâc*

Osman Paşa ve vefât-ı Sun'ullah Paşa der Ağriboz ve vefât-ı Kassab-başı Ömer Paşa ve harīk der Gedik-Paşa ve harīk der Yeni-odalar ve vefât-ı Ser-Müneccimîn Halil Efendi ve nasb-ı sânî Abdullah Efendi. Vuku'-ı mütâreke der mâ-beyn-i âl-i Osman ve Rusya se mah ez-Muharrem ve helâki-yi şakī Ali Bey ez-ümerâ-i Mısır der Mısır ve irsâl-i mürahhasân-ı Devlet-i aliyye Nişancı Osman Efendi ve Yâsinci-zâde Osman Efendi ve fesh-i mütâreke[744] *ve kıyâm-ı muhârebe ve tekrar akd-i mütâreke penç mah ve irsâl-i murahhas Reî-sü'l-küttab Abdürrezzak Efendi ve avdet-i o bilâ sulh ve kıyâm-ı mukātele*[745].

Zelzele :

Muharrem'in yirmi altısında [29 Nisan 1772], Âstâne'de zelzele vâki' oldu ve Safer'in yirmi üçünde [26 Mayıs 1772], hâlâ serîr ârây-i evreng-i şâhî ve revnak

Vefât-ı Fatma Sultanu's-sabi :

efzây-i dîhîm-i cihan-dârî hazretlerinin evlâd-ı kirâmından Fatma Sultan'ın mürg-i rûhu hümâ gibi göklere pervâz kılmağla[746], mehd-i tâbut ile Lâleli Câmi'i[747] hazîresinde i'dâd buyrulan türbeye defn olundu. Ve Kapıcı-başılardan Deli Ömer Ağa Âstâne'ye getirilüp, üç tuğ ile Ana-

Üç tuğ :

dolu mansıbı i'tâ olundu ve gurre-i Rebi'ü'l-âhir [2 Temmuz 1772]'de Sadr-ı Anadolu Es'ad Efendi-zâde Şerîf Efendi, tekmîl-i müddet ile[748] münfasıl kılınup, hâlâ ikinci def'a Anadolu Pâyesi ve İslâmbol Kadısı ve Nakībü'l-eşrâf olan es-Seyyid İbrahim Efendi mevsûl[749] olmağla yerine ... Efendi vâsıl oldu Ve Cumâde'l-ûlâ'da [Ağustos 1772], Dârü's-sa'âde Ağası Mercan Ağa anber-i fâm-ı vücûdun münev-

Vefât-ı Mercan Ağa Ağay-i Dârü's-sa'âde :

ver kılmak içün Dârü's-sa'âde'den Dârü's-selâma rihlet eyledikde, yerine Hazînedar Cevher Ağa îsâl olundu. Ve mâh-ı Receb'in on dördüncü gece [11 Ekim 1172], kamer temam münha-

Husuf :

sif olmuş-idi. Ertesi husrev-i gerdûn kadr-i [*503/b*] destâre sipâh hazretlerinin ahad-i kurre-i ayneyni olan şehzâde-i asgar

Vefât-ı şehzâde-i sagîr Sultan Mehmed :

Sultan Mehmed füc'eten sitâre-i hayâtı ufûl ve ufk-ı gurûba nüzûl etmekle[750] herkes mâtem eyledi ve mârü'z-zikr Lâleli türbesinde hemşîresine refîk oldu. Ve Kandiya Vâlisi Hüsnü Hüseyin Paşa ve Emîrü'l-hac Osman Paşa ve Ağriboz Muhâfızı Silâhdar Sun'ullah Paşa'nın gülzâr-ı hayatlarına bâd-ı hazân[751] vezân oldu. Rahmetu'llahi aleyhim ecma'în. Ve Ramazan'ın on yedisinde [12 Aralık 1772], Sadr-ı Rum İvaz Paşa-zâde İbrahim Beyefendi tekmîl-i sene-i kâmile[752] ile mün'azl kılınup, yerine Hindi Molla Efendi denilmekle mu'arref[753] olan Es'ad Efendi lâhik oldu ve Şevvâl [Aralık-Ocak 1773]'de, Kassab-başı

Kassab-başı'ya üç tuğ verildiği:

Ömer Ağa maldar olup, kendü kendüyü idâre ettiğinden mâ'ada, tuğ akçesi ziyâde arz etmekle, rütbesine ve liyâkatına ve şânına nazar olunmayup, üç tuğ i'tâ buyrulmuştu. Yirmi beşinci [19 Ocak 1773] günü, ni'met-i hayatdan tuğ-keş-i âhiret oldu. Bunun bu mansıba vusûlünden menfe'atı, âhirete üç tuğlu gitmek oldu.

Mütâreke ba-Moskov :

Ve sene-i sâbıka evâhirinde, Rusyalu ile mütâreke sohbeti zuhûr etmiş-idi. İş-bu seksen altı Muharrem'inin beşinde [8 Nİsan 1772], mütâreke şürûtuna nizâm içün Hâcegândan es-Seyyid Abdülkerim Efendi ile Reîs Kisedarı Dürrî Efendi irsâl olundu. Bu mütâreke ve mükâleme maddeleri *Enverî Efendi'nin Târihi*'nde, beş on mevki'de vaktile îrâd kılınmış. Biz îrâdât-ı mezkûrâtı, mülâhhas kılup, cümlesini hitâm-ı sûlhda terkīm etmek kasdı ile bu mevkı'de bu kadarca[754] işâret ile iktizâ

Yeğen Mehmed Ağa :

olundu. Ve Zağarcı Sâlih Ağa azl olunup, yerine Sansuncu Yeğen Mehmed Ağa getirilüp, ertesi Kul Kethüdâsı Beşiktaşlı[755] Hüseyin Ağa azl ve mukaddema zağarcılıkdan münfasıl el-Hâc Halil Ağa Kul-Kethüdâsı nasb

Mevlûd der ordu :

olundu. Ve Rebi'ü'l-evvel'in on ikisinde [13 Haziran 1772], Vezîr otağında mîlâd-ı manzûme-i[756] cenâb-ı senedü'l-enbiyâ[757] alyhi a'le't-tahiyāt kıra'et olundu ve Abdülkerim Efendi mütâreke şu-

Nişancı Osman Efendi ve Yâsinci-zâde Osman Efendi murahhasen Moskov'a gitti :

rûtuna nizâm verüp gelmekle, iş-bu mevlûd günü mükâleme mürahhasları Nişancı Yenişehirli[758] Osman Efendi ile Ayasofya Şeyhi Yâsinci-zâde Osman Efendi, Âstâne'den savb-ı maksûda irsâl olundu. Ve Cidde[759] Beğler-beğisi Ömer Paşa'ya üç tuğ i'tâ olundu.

Üç tuğ :

Çün murahhaslar orduya varup, Ruscuk'dan karşı gittiklerinde a'lemü'l-ulemâ orduya gelüp, askerde silâh, bisat kuşanup seferber alâmetlerini görmeyüp, herkes[760] hazarda gibi olmağla, bunlara seferî namaz sahîh olmaz buyurduğundan, Vezîr iykaz olup, müşâverede askerî tûl meks ile seferi kalblerinden ihrâc etmişler.

Mes'ele be-asker-i ordu :

Sefer-ber olmalarına ilâc dedikde[761], iki sâ'at mahâlle[762], ordu iki bölük kılınup, meteris hafri ve lâğım [*504/a*] ve ceng ta'lîmi ve karakol beklemek gibi hareket olunsa, asker hânesinde sâkin olur gibi hâlâtdan ihtiraz eder denilmekle, İbrahim Paşa ve Osman Paşa başka başka ordulara ihrâç olunup, Vezîr biniş tarîkası ile ziyâretlerine vardı ve Ağustos'un yirmi ikisinde mürahhaslar müsâlâhaya nizâm veremeyüp[763], avdet ettiklerinde, orduda müşâvere ve cenge karar verilmekle, Abaza Hazînedarı Feyzullah Ağa'ya[764] şecâ'atine binâen iki tuğ ve Yenişehirli İsmail Ağa'ya üç tuğ verildi[765] ve iki bin beş yüz kîse hazîne geldi ve tekrar Moskov mütâreke ve mükâleme taleb etmekle, dört gün sonra yine muhârebeden ferağ ve mütârekeye kıyâm verildi.

Üç tuğ :

Abdürrezzak Efendi'nin mürahhas olduğu :

Ve Receb [Ekim]'de Abdürrezzak Efendi mürahhas olup irsâl olundu ve sathîce orduda yoklama[766] olundukda, yevmîye iki yük akçe mahlûl ahz olunmağla, sa'y-i hazîne olundu ve Erba'înde vürûd eden meştâ askeri birer[767] mahâlle ta'yîn olundu. Ve Çatalcalı Ali Ağa'ya üç tuğ verildi. Ve Şevvâl'in on ikisinde [6 Ocak 1773], Ordu Kadısı Ni'metullah

Üç tuğ :

Vefât-ı Kādı-i ordu Ni'met Efendi : Efendi ni'met-i hayatdan dûr olmağla, Şumnu'da defn oldu. Sadr-ı Rum'lardan ziyâde mal cem' ettiğinden gayri, etbâ'ına verdiği ulûfeden başka, yevmîye bin iki yüz akçenin sâhibsiz esâme kâğıdı çıkdı. Zimmetinde hukūk-ı[768] beytü'l-mâl ve hukūk-ı ibâd mütekâsir[769] sü'âlde cevâbını ancak vermek içün cem' etmiş hisâbı âsân ola.

Mümâileyh, Eyyüb Rûz-nâmçecisi Abdürrahim Efendi'nin oğlu olup, cülûsda Mirzâ-zâde Efendi müderris etmiş-idi. Sonra Dâmad-zâde Ebü'l-hayr hâkk etti. Lâkin sonra tarîkını tashîh ve vâfir zaman Haremeyn teftîşi hizmetinde olup, Galata Kadısı olmuş-idi. Ordu Kadısı olmağla, İstanbul Pâyesi'ni ahz edüp, yetmiş altı[770] yaşında ordugâh-ı ervâh olan mekābir-i müslimine[771] rihlet eyledi. Ve Zi'l-ka'de [Ocak-Şubat 1773]'de, teveccühât-ı vâkı'a oldu[772]. Çünki[773] mürahhas Osman Efendi ve Reîs Abdürrezzak Efendi, mükâlemeleri bu mahâlden[774] tayy ve itmâm-ı sûlhâ te'hîr olunup ve bu sâlde iki def'a mütâreke ve mükâleme ile asla bir tarafda cidâl olmamağla, ordu vekāyi'inden[775] bu senelik, bu kadarca ile iktifâ olundu[776].

Sene : 1187 (1773-1774).

İstilâ-yi küffâr ber Baba-dağı ve Kādı-i Ordu şuden-i Müftî-zâde Ahmed Efendi, fütûhât[777] *der Maretin (= مرتين), der kurb-i Ruscuk ve hâniyet-i Devlet Giray ve ihsân-ı vezâret be-Cânikli el-Hâc*[778] *Ali Bey ve helâki-yi Ali Bey*[779] *ez ümerâ-i Mısır, der Mısır. Fütûhât-ı*[780] *azîme der Silistre ve şehâdet-i Feyzullah Paşa Hazînedar-ı Abaza Paşa*[781] *ve gazâ-yi Müderris Osman Paşa ve azl-i Kuyucu Süleyman Paşa ez mansıb-ı*[782] [504/b] *Ağalığı-yi Yeniçeriyân ve nasb-ı Kul-Kethüdâ*[783] *Yeğen el-Hâc Mehmed Ağa ve gazâ-yi İzzet Ahmed Paşa der Kule ve ihsân-ı vezâret be-Rusculu Çelebi Ağa-zâde Hasan Ağa ve fütûhât der cezîre-i İstanköy ba-sefâin-i Moskov ve azl-i Nu'man Paşa ez-Ser-askerî-yi Kara-su ve nefy-i O. Esîri-yi Ser-Çavuşân-ı İsbir Ağa ve Vâli-yi Kütahya Ömer Paşa der Kara-su der Şa'ban* [*Ekim-Kasım 1773*] *ve ihsân-ı vezâret be-Ağa-yi Yeni-*

çeriyân Yeğen el-Hâc Mehmed Ağa[784] *ve ihsân-ı mansıb-ı Anadolu be-Kapdan-ı derya Cezâyirli Hasan Paşa ve vürûd-ı O be-ordu der Ramazan* [*Kasım-Aralık*] *ve fütûhât*[785] *der kal'a-i Varna ve gazâyi*[786] *Kelleci Osman Paşa*[787] *ve cülûs-ı Abdûlhamîd Hân ba'de ez-vefât-ı birâdereş Sultan Mustafa Hân ve ihsân-ı vezâret be-Mîr-i mîrân Za'îm-zâde Ağribozlu Hasan Paşa ve Kethüdây-i Bevvâbâni şuden-i el-Hâc Mustafa Ağa ve irsâli-yi*[788] *O be-ordu ve mansûbi-yi*[789] *O Mîr-i âhûr-ı evvel ve azl-i Sadr-ı Anadolu es-Seyyid İbrahim Efendi ve nasb-ı Dürrî-zâde Nurullah Efendi ve azl-i Kādı-i İstanbul Bâbî-zâde es-Seyyid Abdullah Efendi ve nasb-ı Kethüdâ-zâde Mehmed Sa'id Efendi ve azl-i Şeyhü'l-islâm Mîrzâ-zâde es-Seyyid Mehmed Sa'id Efendi ve nasb-ı Şerîf-zâde es-Seyyid Mehmed*[790] *Molla Efendi der gurre-i Cumâde'l-âhire*[791] [*20 Ağustos 1773*] *der rûz-ı Cum'a ve Nakīb şuden-i es-Seyyid İbrahim Efendi ve azl-i Sadr-ı Rum Es'ad Efendi ve nasb-ı Damad-zâde Mehmed Murad Efendi der rûz-ı îd-i fıtr ve azl-i Ser-etibbâ Mehmed Emîn Efendi bn. Ahmed Efendi ve nasb-ı Mehmed Ârif Efendi der def'a-i sâniye ve azl-i Müftî es-Seyyid Mehmed Molla Efendi ve nasb-ı Dürrî-zâde Mustafa Efendi der def'a-i sâlise der Zi'l-hicce* [*Şubat 1774*] *ve azl-i Kaymakam-ı rikâb Melek Mehmed Paşa ve nasb-ı Kuyucu*[792] *Süleyman Paşa.*

Hatt-ı şerîf ile askeri gayretlendirmek :

Çün mütâreke ve mükâleme müsâlemeyi[793] müntic olmayup, muhârebe müşta'il[794] olmağla Padişah, müşâverede ulemâ ve erkân-ı devletinden[795] bu derde çâre nedir deyü tefahhus buyurdukda, şimşîr-i şeri'atdan[796] gayri bu derde devâ yoktur, dört seneden berü tedbîrler te'sîr etmediğinden, müdebbirânda hayra niyyet ve askerde gerek kıllet, gerek kesretde[797], ibtidâ-i cengde rûgerdan olmak hâlini müşâhede, ba'de'l-yevm telâfi-yi mâfât içün vezîre iki kıt'a hatt-ı hümâyûnda bu vakta-cek[798] rü'esâda ittifak ve gayret olmayup, iş erlerinde[799] tedbîr bulunmadığından, neferâtda itâ'at olmayup, küffâr ferce bulduğu içün ibâdu'l-lahın rahatı kasdı ile sûlha râgıb oldum. Müşrikîn gurûr edüp, kabûl etmedi. İmdi[800] ittihâd ve gayret edüp, yüz aklığına sa'î edesiz. Ben hazîne ve mühimmât ve tashîh-i neferâtda taksîrât etmedim. Siz dahi fermâna itâ'atde ve düşman karşısında [*505/a*] sebatda taksîr etmeyesiz deyü tahrîr olunup, Rikâbdar İsmail Ağa ile irsâl olunmuş-idi. Orduya vu-

Fevt-i fırsat ve nusret :

sûlünde kıra'et ve sûretleri etrâfa irsâl ve askere isti'câl olundu. Lâkin ne fâ'ide, geçen sene vezîrin vezâretinin ibtidâ senesi olmağla, fermânına asker itâ'at, gerek şitâda, gerek sayfda kesretle cem'iyyet edüp, cenge hâhişleri mezîd-idi.

Moskov dâima ehl-i islâmı tecessüsde[801] olduğu :

Lâkin Moskov dâima bizim hâlimizi tecessüse ziyâde dikkat eder ve vakt-i hâli bilüp, ona göre hareket eder. Seferin ibtidâ sâlinde, Emîn Paşa yer götürmez leşker-i islâm ile geldiğini görüp, benim

Moskov'un iğfâli ve Muhsin-zâde'nin gafleti[803] :

âl-i Osman ile ceng etmek[802] haddim değildir. Her ne masraf oldu ise, deynim olsun, sûlh olalım diyerek, askeri dağıttırup[804], sonra[805] mel'anetini icrâ eylediği[806] gibi, geçen sene askerin hâhişini görüp, Muhsin-zâde'ye elli sâlinde [1737-1738], pederiniz Abdullah Paşa vezîr oldukta, benim babam[807] Rusya Feld Mareşâli olup, şimdi Rusya tarafından bendeniz Feld Mareşâl olduğum gibi, cenâb-ı sa'âdet dahi Vezîr-i âzam oldu. Hukukumuz kadîm ve baba dostluğu mukīm. Lâyık olan iki devlet fukarâsını ikimiz sıyânet etmek diyerek, mütâreke çıkarup, askere fütûr getirüp dağıttı.

Ba-husûs Osman Efendi ile Yâsinci-zâde bilâ-sûlh avdet edüp geldiklerinde, küffârın bu sene asla tedâriki yok ve elhamdü-lillâh sâ'ir seneden çok fırsat[808] demekle, cenge mübâşeret olunmuş-idi. Ferâgat olunmasa bu sene muzaffer olunduğundan başka, geçen sinînin[809] intikāmı dahi ahz olunurdu. Dört gün sonra tekrar küffâr mütâreke taleb ettikde, iğfâl olduğunu tefehhüm edüp, redd lâzım-idi. Azîm gaflet ile[810] i'timad edicek askere nefret geldi. Bu sebepden, bu sene tekrar asker taleb olundukta, yine böyle olur deyü kimesne gelmedi. Eğer yine gelse, yine küffâr âhir gûne hiyle eder-idi; gelmiyecek, küffâr mütâreke tamâmından sekiz[811] gün sonra, Hirsova ile Silistre mâ-beyninde, Balya-boğazı'na[812] ve Tolça'ya birer bölük kâfir ubûr ettikde Bal-

Müderris Osman Paşa; Hasâret-i Tolça ve Baba-dağı ve üserây-i bi-hisab der Baba-dağı[816]:

ya'ya[813] mürûr eden küffârı Müderris Osman Paşa kaçırdı. Lâkin Baba-dağı muhâfızı Çerkes Hasan[814] Paşa yanında as-

ker kalîl ve ehâlisi geçen sene istilâsından gözü[815] korkup, henüz yerleşmeye sa'îdeler[817] iken ve Hacı-oğlu Muhâfızı Abdi Paşa yanında hiç adam olmamağla[818] ve mütâreke ve sûlhdur deyü Muhsin-zâde i'timâdından asla mukayyed olmayup, Rum-ili timarlusuna harçlık[819] deyü izin vermiş olmağla, Tolça'dan küffâr gelüp, Çerkes Paşa ile biraz[820] mütâraha edüp, Baba-dağı'na dühûl ve cümle nisâ ve sıbyânı[821] esîr ve mameleklerini zabt edüp, götürür-iken, on beş sâ'at mahâlden [505/b] Kara-su'ya gelüp, arabalar ilen[822] nakl ettiği üserây-i mü'minînden bir kaç araba halâs etti. Ne fâ'ide küffâr Baba-dağı ve Kara-harman ve Köstence ve Kara-su havâlisinden iri-ufak, yirmi bine karîb müslimîni esîr etti.

Muhsin-zâde'nin su'-i ameli :

Bu hususda Muhsin-zâde'nin bu müslümanlara ettiği gadr-i[823] hayfi Haccâc-ı zâlim edemez, kendü haber aldıkta, te'essüf ve hayf ederek, ben bu mütâreke sûlhu müntic olur kıyâsı ile Baba-dağı havâlisi muhâfazasına ihtimam etmedim[824] ve Osman Efendi bilâ sûlh avdetinde askerimiz kesret ve vefret üzre olup, küffârın tedâriki olmadığını haber verdiklerin de, askerin cenge hâhişi ziyâde iken, tekrar mütâreke talebine firifte olup, askeri dağıtmakla fırsatı fevt ettiğimden bu sene asker gelmediği içün muhâfazası vâcib olan yerleri muhâfaza edememekle bu felâkete sebep oldum deyü i'tirâf ve i'tizar etti. Ne fâ'ide, özrü kabahatinden mezîd; Silâhdar Mehmed Paşa firârında Baba-dağı ahâlisinden esîr olmuş nâdir olup, mâ'adâsı halâs olmuş-iken, cebren ve kerhen fermânlar ile cümlesini getirdüp iskân ve zirâ'at ettirüp, muhâfazalarına dikkat etmedi ve dikkat etmek elinden gelmedi. Cümlesinin birden bend-i esre[825] ibtilâsına sebep oldu. Bu vezîrin her işi bu amelinden nümâyan iken, yine Devlet-i aliyye bu adamdan hayr-ı amel me'mûl edüp, becâyiş etmemekle, anlar dahi gaflet ettiler. Yoksa Moskov'un hiylesi açık ve kuvveti kalîl idi. Lâkin beri tarafda idrâk edüp, askerin nizâmına ve a'mâline kâdir kimesne bulunmadığı ile dâ'ima mağbûn[826] ve ma'yûb olduk.

Nedâmet-i Muhsin-zâde :

Ba'dehu Safer'in yirmi birinde [14 Mayıs 1773], Şumnu meştâsından orduya hurûc olundu. Ba'dehu Yeniçeri Ağası Süleyman Pa-

Yeğen Mehmed Ağa :

şa, sâdık ve müdebbir ve yiğid olan Kul-Kethüdası Halil Ağa ile şeker-âb oldu deyü azl olunup, Zağarcı el-Hâc Yeğen Mehmed Ağa Kul-Kethüdâsı nasb[827] olundu. Sevâhil-i Tuna zâbitlerine her tarafdan karşı geçmek[828] fermân olunmağla, Dağıstânî Paşa Ruscuk'dan bir kaç def'a karşı geçüp, bilâ-zafer[829] avdet ettikde, küffâr kuvvetlenüp beri tarafa geçeceği dillerden haber alındıkda, ahâliden olan pîrlerin tedbîri üzre, tecâhülâne ubûruna muntazırlar-

Nusret der Maretin :

iken, Rebi'ü'l-evvel'in on dördünde [5 Haziran 1773], vakt-i fecirde Ruscuk'dan üç sâ'at aşağı Maretin nâm mevkı'e açıklar ile güzar ettikde, mevkı'-i merkūmu muhâfazada[830] olan Bosna zü'amâsı tekbîr ederek, cenge kıyâm ettiklerini top sadasından Ali Paşa duyup, berren ve bahren çete topları ile asker erişdirdikde, iki bin kâfir kılıcdan geçirilüp, iki yüz esîr [*506/a*] alınup, ma'âdası gark, ancak yüz nefer sakar[831]-ı makarr necât buldu.

Müjdesi Vezîre vâsıl oldukda şenlik[832] edüp, Ser-askere mücevher kılıc ve kürk ve gazilere çelenk ve atâya irsâl olundu. Ve Abdi

Abdi Paşa, Nu'man Paşa[833] :

Paşa Kara-su'da gayretsizliği zâhir olmağla azl ve Misivri[834] sâhilini muhâfazaya irsâl ve Varna muhâfızı Nu'man Paşa Kara-su Ser-askeri nasb olunup, ma'iyyetine on bin adam ta'yin olundu. Ve iki tuğlu Seyyid Ahmed Paşa Varna muhâfazasına git-

Terekeme Hasan Paşa katli[835] :

ti. Ve Tolça inhizâmında Terekeme nâm iki tuğlu Hasan Paşa cümleden evvel firâr etti deyü, Çerkes[836] Hasan Paşa yazmış-imiş. Ber takrîr[837] Terekeme orduya getirilüp, katl olundukda, üzerinde mecmû'ı altmış parası çıkdı.

Hazînesiz Paşa'dan hayır olmadığı :

Cengde parası olmayan paşanın başında etbâ'ı bile olmaz. Canını firâr ile tahlîsi rıbh-ı azîmdir. Niye taksirât vezîrin. İki tuğlular onun hizmetkârı makūlesidir. Asker istihdam edecek ve havâyic-i asliyesini[838] idâre edecek meblağ verüp, sonra ondan iş me'mûl etmelü. Altmış para ile bir Vezîr Çuhadarı bile cenge bir hizmetkâr götüremez[839]. Terekeme maz-

lûmen câm-keş-i sahbây-i[840] şehâdet olmuş-oldu. Ve anfen zikr olunan Maretin gazâsından ahz olunan üsarâdan biri prens nâm ceneral ile bir nefer tot (= توت) ve beş nefer Mariyor (= ماريور) ile yüz yirmi esîr Âstâne'ye irsâl olundukda, esîrler Tersâne'ye ve başları Yedi-kule'ye vaz' olundu.

Cenerâl esîr olduğu :

Amma Baba-dağı semtinde olan küffâr, Tolça ve Baba-dağı ve Kara-harman ve Maçin ve Hirsova kasabaları ile kurâlarını târ-mâr-ve harab u yebâb eyledi ve bir seneden berü, mevâzi'-i mezkûreye bin meşâkkat ile cem' olunan top ve cebe-hâne ve mühimmât[841]-ı bî-girânı bi'l-küllîye hebâ-i mensûr eyledi. Vezîre ikrâmen damâdı Sa'id Bey Mîr-i âhûr-ı sânî nasb olunup[842], hatt-ı hümâyûn ve bin dört yüz kîse hazîne ile orduya irsâl olundu. Ve Rebi'ü'l-evvel'in on beşinde [6 Haziran 1773], Baba-dağı'ndan küffârın Kara-su'ya geleceğini Ser-asker Nu'man Paşa'ya haber ettiler. Bir aydan berü, otuz sâ'at yere ayak sürüyüb gelmediğini Vezîre haber verdiklerinde, asker irsâline Vezîr meşgûl iken, küffâr Kara-su'ya gelüp, İşbozalı Abdullah Paşa dört bin adamı ile küffâra bir mikdar mukābelede münhezimen Ser-askerleri Nu'man Paşa yanına varup, tekrar cem'iyyet ile düşman üzerine gelmek kasd ettiler[843]. Ammâ Nu'man Paşa meymenetsiz olup, her müteveccih olduğu mahâlden rû-gerdân olarak, gözü korkmağla, ilerü gelmeyüp, Bazarcık kurbünde meks ettikde, Vezîr beş bin [506/b] adam dahi irsâl etti; yine Nu'man Paşa düşman üzerine varmayup durdu.

Nu'man Paşa'nın gayretsizliği:

Balya-boğazı :

Vaktâ ki, Haziran'ın yedisi ve Rebi'ü'l-evvel'in yirmi yedisi [18 Haziran 1773] oldukda, küffâr varur olmadığından, meydan bulup, yetmiş seksen bin leşker-i menhûs cem' ve Silistre'ye altı sâ'at olan Balya-boğazı'na geçdikte, Kara-su küffârı dahi mülhak oldukda, Balya Muhâfızları Ca'fer Paşa ve Mustafa Paşa küffârın vefretinde firâr ve Müderris Osman Paşa ordusuna lâhık olduklarında, Osman Paşa, küffâr gelür me'mûlü ile Değir-

Müderris Osman Paşa'nın gazâsı :

men-boğazı'na bir mikdar süvâri derkemîn etti ve Vezîr küffârın kesret ile Silistre'ye su'-i kasdını istihbâr ve üç bin Boşnak ve yirmi orta Yeniçeri ile Kul-Kethüdâsı Yeğen Ağa'yı ve kendi İç-ağaları ile tüfenkcileri Çavuş-başı İsbir Ağa ile sekiz bin adam ve Ordu Çarhacısı Arabgirî İbrahim Paşa'yı dahi Sansuncu-başı ve Cebeci-başı ve Arabacı-başı ile on üç orta dahi mükemmel asker

Silistre fütûhatı[844] *:*

irsâl eyledi. Ammâ küffâr Vezîr'in bu tedbîrini bilüp, hemen iki asker[845] bir olmadan deyüp, gurre-i Rebi'ü'l-âhir gecesi [22 Haziran 1773], Balya'dan hareket ettikde, karakollar gece yaka yakaya ceng ü cidâlde oldukların Osman Paşa duyup, Değirmen-boğazı'na hafr ettiği meterise piyâdeyi[846] vaz' ve kendü bin beş yüz delîr[847] ile ilerü varup, dört sâ'at muhârebede iki bin kâfir kantara-i tiğdan imrâr ettirüp, yirmi iki topunu zabt etmiş-iken, sağ kolda olan Deli Ormanlı kahbeleri rûgerdân oldular. Lâkin sâ'ire dahi sirâyet etmekle, aldıklarını bıraktıkdan sonra, kendü top ve mühimmatların dahi terk ve şitâb ile iki buçuk sâ'at Silistre'ye geldiklerinde, üçüncü gün İsbir Ağa ve İbrahim Paşa ve Kul-Kethüdası imdâd erişdi ve hâric-i surda meterise girdiler. Ertesi bi-şumâr a'dâ ile kal'a muhâsarasına geleceği ma'lûm olmağla, Arabgirli İbrahim Paşa sekiz bin nefer ile iki sâ'at ilerüde mülâkāt ve Ser-asker Müderris Osman Paşa ile mukāveleleri[848] üzre cedîd meterise düşman[849] sevk ve celb içün Çarha sûretinde ceng ederek, firâr hey'etinde cedîd[850] meterislere ilkāya hiyle eder-iken, sûret-i firârı asker sahîha hamlen perâkende olucak, küffâr ta'kīb ile meterislere geldikde, anlar dahi firâr ve kal'aya dühûl ettiklerinde, İbrahim Paşa on sâ'at Filtar (= فلتار) nâm mahâlde karar etti, haberlerini Vezîr istimâ' edüp, yanına[851] yirmi bin adam cem' olunan Kara-su Ser-askeri Nu'man Paşa'ya tiz yetiş deyü, fermân ile Abdülkerim Efendi irsâl olunup ve Tuna'dan Silistre'ye Vezîr zahîre irsâl ettikden sonra, sancağ-ı şerîf altında on iki bin fâtiha sûresi ile [*507/a*] yedi bin yâsin-i şerîf tilâvetine şurû' ve meclis-i meşverede Feld[852] Maraşal ordusu, Ordûy-ı hümâyûna karîb geldi.

Üç sâ'at ilerü meterisler hafri ve karakollar ta'yini ile ihtiyat olunup, Vezîr suverî ve ma'nevî tedârik ile küffârın inhizâmına müterakkıb iken, Silistre'ye on sâ'at Tutrakan nâm ma'bere[853]

dört bin piyâde ve bin beş yüz süvâri[854] Moskov çıkup, Kesriyeli Ömer Ağa dört yüz şeci'ân-ı islâm ile küffâra hamle, kendüler on beş gāzî kalınca, binden mütecâviz kâfiri derek-i esfele ilkā ederek, Ömer Ağa dahi âric-i me'âric-i şehâdet-i a'lâ oldukda, meterisde olan kalîlü'l-aded piyâdegân dahi süvâriler sebîh oluruz deyü firâra ağaz ettiklerinde, muhâfız olan Abaza Hazînedarı Mîr-i mîrân ve âhen dil ve âhenîn ciğer[855] ve Rüstem inân bahâdır ve sultân-ı şeci'ân olan Feyzullah Paşa, âr-ı firâra tâkat getiremeyüp, lezzet-i şîrîn-güvâr-ı şerbet-i şehâdeti nûş iştehâsı ile fî[856]-sebîli'l-lâh bundan akdem küffâr yakasına geçüp, dokuz def'a, yirmişer, otuzar müşriki katl ve esîr etmek gibi gazavâta muvaffak olup, bu def'a beytü'l-ahzân olan cism-i gam-kîni terk temennâsı ile yektâ cemme-i[857] müşrikîne dalup, dört kâfiri zîr-i zeber edüp, selâmet hurûc ettikde, yine bu tîre-gâh-ı câh-ı fenâdan halâs olamadım deyü bî-tab, tekrar şûh-endâm, berk-licâm rahşına tahrîk-i rikâp ile tâbûr-ı füccâra hamle edicek, kurşun ile zahm-dâr oldukda, sebük-tâz-ı nâzik[858] cevelân semend-i âlem-pesendinden[859] ser-nigûn olmağla, kayd-ı esre iki gün mübtelâ oldukdan sonra, raht-keş-i kişver-i âlem-bekā ve bend-i esrden ve kayd-ı[860] dâr-ı vahşetden rehâ [ve][861] tacdâr-ı kürsi-yi şehâdet oldu. nafa'ana'llāhu bi-şefâ'atihi ve mansıbı Rikâb Baş-çuhadarlığı'ndan Ser-Bevvabîn'lik ile çırağ olan Abdullah Ağa'ya ihsan olundu.

Abaza Hazînedarı Feyzullah Paşa :

Ve on beş günden berü Balya ve Tutrakan ve Kara-su ve Silistre'de olan muhârebatda şühedâdan kıtalây-i küffâr ezîd; lâkin meydan küffârda kalmağla, mağrûren Feld Maraşal olan Rumancof (=رومانجوف) beş yüz araba çubuk getirüp Silistre hendeğini doldurup, kal'ayı almak içün arabalar ile paçavra ve yetmiş kıt'a top dahi nakl edüp, muhâsarayı ikdâm eyledikde, Müderris Osman Paşa ve Çavuş-başı ve Kul Kethüdâsı kal'aya çeyrek sâ'at Mustafa Paşa Köşkü'ne cedîd meteris hafr ve kal'alu ile muhâbere ve ittifak ve Rebi'ü'l-âhir'in sekizinde [29 Haziran 1773], Feld Maraşal beş koldan Silistre'yi ihâta ve ayak ayak meterisler üzerine ikdâm ile kurşun menziline geldikde, Osman Paşa hamle-i delîrâne

Müderris Osman Paşa ve fütûhât-ı azîme :

ile müşrikîn ile yaka yakaya, fecrden sâ'at altıya varınca[862] ceng [507/b] ve bir kaç def'a hamle olundukda, küffâr meydân-ı mu'arekede bi-karar ilerü ve gerü bî-tâb u tüvân firâra ferce arar-iken, meterisde olanlar dahi, on sâ'atden berü bî-mecâl olmağla, sabr etmeyüp, meterisden varoşa avdet ettiklerinde küffâr yüklenüp[863], biz firâr edecek iken bunlar etti deyü kendü küsûrâtına nizâm ve bizim askerimiz dahi noksanlarına intizam diyerek, iki sâ'at bî-cidâl ârâm olundukta, Kul-Kethüdası Yeğen Ağa küffârın ârâmına nazar ile ve Dal-kılıc tahrîri[864] ile imrâr-ı vakt olunup, ceng sabaha kalır ise gece a'dâ âteşine nizâm verür, yarın hânümânımızı süzân ve demleri cereyân eder. Hemen mevcûd piyâdenin cümlesi Dal-kılıç i'tibâr olunup[865], cihan başımıza tenk olmadan süyûfa vaz'-ı yed edelüm. Şehid olursak kılıclar dişimizde ve yedimizde iken teslîm-i rûh edelüm dediğini[866] sami'în tahsîn etmekle, bu niyyete fâtiha tertîl olunup, sekiz bin piyâde ve beş bin süvâri İslambol Kapısını küşâde ve Osman Paşa ile Yeğen Ağa[867], cümleden ilerü çıkup, âteş-i adûya iltifât etmediklerin gören muvahhidîn yürüyüp gittikçe, nâire-i heycâ ve vegā şu'lelenüp[868], müşted olup dört sâ'at başa-baş ve peyâ-pey ceng usûlü çalındıkda, nesîm-i fevz ü felâh cânib-i islâmiyana[869] vezân oldukda, Osmanlu'yı yine münhezim edüp, meterislerin bugün kabz ettim. Yarın kal'ayı bilâ-emân alırım deyü azm ü cezm eden kâfir, kal'a şöyle dursun aldığını bırakıp canından me'yûs olmağla geri çekildikde, bir sâ'at mesâfe meydanda lâşe-i eşrârdan bir kadem basacak hâli mekân kalmamış. Heman bu dört sâ'atde maktûl sekiz bin lâşe ile on beş günden berü vuku'-yafte olan hurubdân ta'dâd[870] olan lâşe on dört bine bâliğ oldu.

Yeğen Mehmed Ağa'nın haklı kelâmı :

Nusret :

Küffârın âdeti[871] olan hâliklerini setr ve ihfâ ve i'dâm ile deryâya ilkā ve türâba ilkā ettiği ne mıkdar olduğun var hisab eyle. Hâme-i sıdk-ı makale zâhirile imzâ eyledi. Ekser mühimmâtı ile[872] sekiz kıt'a top-ı kal'a-kûp ahz[873] ve gāziyân biri-birile ağlıyarak müsâfaha ve tebrîk-i gazâ ve îd-i sürûr-ı nâ-mahsûr eylediler. Ve Nu'man Paşa her ne kadar ib-

Nusret :

râm olundu ise, gayret etmez-iken, Silistre'den ric'at eden küffâra düçâr[874] olmağla, bir mikdar muhârebe edüp, yine firâr ile İfiltar (= ایفلتار) karyesine vardıklarında meğer iki bin kâfir bu hînde karyeyi yağmaya meşgūl-imiş, sataşup cümlesini hâk-i helâke galtan ettiler. Tekrar Feld Maraşal bakıyye-i süyûfu ile Tuna'dan karşu can atup, fakat sekiz bin kâfir Kaynarca'da ağırlık içün [*508/a*] bırakmış-idi. Nu'man Paşa bakıyye-i mesfûreye dahi müsâdefe ettikde, bi'z-zarûre cenge mübâşeret ve Bisimân (= بیسمان) nâm cenerâli ile vâfir füccârı hufre-i nîrâna endahte edüp, keferenin başı gidüp, ayağı paydâr olmıyacak iken, idbâr-ı Nu'man Paşa sâbit olmayup, ordusu ile cemi'[875] mühimmatını ter[k][876] ile idbâr eyledi. Bu fevz-i azîmin hitâmını şom etti. Cezâsı[877] tertîb olunmak lâzım iken, kazây-i mâfât eder deyü ibkā ve Osman Paşa'nın nâmına gazâ elfâzını[878] ilâve ve samur kürk ile yirmi kîse ve yedi bin çelenk ve sâir rü'esâya in'âmât irsâli ile izhâr-ı şâdmâni kılındı. Ve Dağıstânî Paşa Ruscuk'a Ser-asker nasb olunup, karşıya geçmesi içün, beş aydan berü lâ-yenkati' hazîne ve mühimmât irsâl olunup, başında olan askerde dahi hâhiş var-iken[880], bir hatve ileri gitmediğinden, askerin kendüden nefret edüp, selefi Mehmed Paşa gibi hezârpâre olup, nâmûs-ı devlete hâlel getireceği îyân olmağla azl olunup, Maretin (= مرتين) ma'berine ta'yîn olundu ve Yenişehirli İsmail Paşa Ruscuk Ser-askeri nasb olundu.

İnhizâm-ı Nu'man Paşa :

Dağıstânî Paşa'nın gayretsizliği[879] :

Kuyucu Süleyman Paşa Yeniçeri Ağalığı'ndan ma'zûl olup, Kul-Kethüdası Yeğen Mehmed Ağa'nın Yeniçeri Ağası olduğu :

Ve Cumâde'l-ûlâ[881] [Temmuz-Ağustos]'da Kuyucu Süleyman Paşa azl ve Kara-su'ya ta'yîn olunup, Silistre'de, uğûr-ı dînde hizmeti sebkat eden[882] müşârü'n-ileyh Yeğen el-Hâc Mehmed Ağa Kul-Kethüdâlığı'ndan Yeniçeri Ağası nasb olundu. Ve İzzet Ahmed Paşa, Tuna'dan karşı Kule'ye geçüp, Eflâk arâzisinde bulduğu kefereyi i'dâm ve Kule üzerine üç beş def'a gelen küffârı tard ve teb'îd ve kahr u tedmîr ve kendü me-

İzzet Ahmed Paşa'nın gazâsı :

terise girüp, guzâta bahşiş verecek akçesi kalmayacak, esnây-i cengde kürkünün dâmenini parça parça edüp, gāziyâna alâmet içün deyn temessükü misâl[883] i'tâ eyledi.

Ispanakcı-zâde Paşa'nın Emîrü'l-hâclıkdan azli[885] :

Hele bu İzzet Paşa'nın böyle avâm-pesend hareket ile askerkeşliğine[884] söz yoktur. Ve Emîrü'l-hâc Ispanakcı-zâde Hâfız Mustafa Paşa semen-i vücûdundan nâşi azlini taleb etmekle, Karaman verilüp, Karaman Vâlisi Azm-zâde Mehmed Paşa'ya Emîrü'l-hâclık i'tî olundu.

Devlet Giray Han ile Canikli el-Hâc Ali Paşa'nın Kırım'a irsâl olunduğu :

Ve Hân-ı sâbık Devlet Giray çiftliğinden huzûr-ı hümâyûna getirülüp, mükâlemede Kırımlu nefisleri ve malları selâmeti içün bundan akdem Moskov ile sûlhan küffârın[886] Kırım'a duhûlüne cevâz ve ahd ü misâk bağlamışlar[887].

Lâkin küffâr ahdine durmayup, şer'an ve aklen tâkat gelmeyicek umûrda sülûkünden el-aman gûne gayret-i diniyye talebi ile devlete, Tatar'dan mahzerleri geldikte sûlha sa'î olunur, olmaz ise gayri gûne tedârik görülür deyü, ulemâ ve ricâl-i devlet, meclis-i şûrâda tasvîb ettikleri üzre savâhil-i [508/b] Bahr-i Siyah'dan[888] yirmi bin adam cem' ve sefâyin ile Sinob'dan Kırım'a geçmek üzere Canikli el-Hâc Ali Bey'e üç tuğ ihsân ve Devlet Giray yanına varup, bile gitmeye karar verildi.

Üç tuğ :

Maksud Giray'ın tenkili :

Lâkin hâlâ Hân olan Maksud Giray bu kârı haber alup, ben hâlen Hân iken ma'zûl Hân Âstâne'ye da'vet ve meclis-i meşvereye idhâl, ben bi'l-fi'il Hân iken Niğbolu muhâfazasında[889] olup, aslâ bana ihbâr olunmadı deyü infi'âl ve vatanı olan Fındıklı'ya terk-i me'mûrîyet edüp, varup sâkin oldukda, düşman mukābelesinden rû-gerdân olmak günah-ı kebâirden ve kesr-i nâmûsdan olmağla, te'dîbi lâzım gelmeğle, Tırhala'ya nefy olundukda, şefâ'at ile[890] Samakov'a tagrîb, sonra Tatar-Pazarcığı'na tenkîl olundu.

Mısır'dan Ali Bey'in hurûcu ve tuğyânı ve katli :

Ve yirmi sene mukaddem, Mısır'da nâfizü'l-kelim İbrahim Ket-

hüdâ'nın kölesi Ali bir kaç sene zarfında[891] ümerây-i Mısır'dan olup, Bulut [= بلوت] kapan telekkup ettikden[892] sonra, Şeyhü'l-beled olmuş-idi. Bin yüz yetmiş yedi (1763-1764) sâlinde, Emîrü'l-hâclık ile bir takrîb Mısır'dan ihrâc ve vâliy-i Mısır olan Gürcü Mehmed Paşa avdetde, Mısır'a koymamak[893] tertîbinde-iken, ma'zûl olmağla, hacc avdetinde[894] bilâ mezâhim[895] duhûl etti. Lâkin gelüp hurdeye âşinâ oldukta, Mehmed Paşa ile kendünün izâlesine ittifak eden beyleri birer takrîb izâleye[896] kıyâm ile kâ'l-evvel istiklâl-i tamme[897] sa'yinde[898] olduğunu ümerâ te'akkül edüp, mezbûru yetmiş sekiz [1764-1765] sâlinde Mısır'dan kaçırdıklarında, mesfûr Sa'îd (= صعيد)[899] ve Hammam (= حام) nâm mevâzi'de geşt ü güzâr ve asker-i vâfire ile Şeyh Hümam'dan isti'âne ve Râkım Paşa'yı hufyeten cânibine meyl ettirüp, Mısır Vâlisi olan ma'tûh[900] Râkım Paşa, sâl-i mezbûre vekāyi'inde[901] tafsîli tahrîr olunduğu üzre, Mısır'a dâhil ve Şeyhü'l-beled olup, şürekâsını ve husamâsını mün'-adim kılup, firâr edenlerin ve maktûllerin mallarını kabz etmekle, maldâr olup, zûlme ibtidâr ettikde[902], Mısırlu bî-zâr olup, keyfiyeti hufyeten Devlet-i aliyye'ye ifâde etmeleri[903] ile tertîb-i cezâsı Şam Vâlisi Osman Paşa'ya ve Mısır Vâlisine sipâriş olunduğunu iz'an edüp, bu derde çâre cem'iyyet-i askerdir ve cem'iyyet-i askere çâre ziyâde maldır deyüp, ağniyâdan vâfirini telef ve bi'l-küllîye mallarını ahz ve ba'zı ganîleri müsâdere ve Mısırlu'dan teba'iyyet etmeyenleri, kerhen zîr[904]-i destine alup, tuğyânını[905] setr zımnında devlete inkıyâd sûretinde idi.

Lâkin seksen iki [1768-1769] senesinde Moskov seferi ile devleti meşgalede[906] görüp, ısyânını izhâr ve alenen açıktan nehb ve cîb-i hümâyûna Mısır hazînesini kat' ve vâliyi suret-i mahbûsa[907] ilkā ve Mekke-i mükerreme'ye el uzatup, Mekke Şerîfi Şerîf Ahmed'i azl ve yerine Vâdiy-i Fâtime'den Şerîf Abdullah'ı nasb içün [*509/a*] on bin usâtı, damadı Ebû'z-Zeheb Mehmed Bey'e on top ve vâfir zenbürek ile ta'yin ve Cidde'ye Vâli nasb olunmak içün Hasan Bey'i terfîk ve sahte nâme ile tebdîl-i Şerîf sohbetini işâ'at etmekle, Şerîf Ahmed sahîh addile Mekke'-

Mekke Şerîfi fitnesi :

Ebû'z-Zeheb Mehmed Bey :

den[908] hurûc ve gurre-i Rebi'ü'l-evvel'de [Haziran'da] Ebû'z-Zeheb, Şerîf Abdullah ile[909] Mekke'ye dühûl ve sefk-i dimâ ve Şerîf-i sâbıkın malını yağma ve ağniyâyı tecrîm ve Hasan Bey'i Cidde'ye gümrükcü nasb ve iş gördük diyerek, Mısır'a avdet ettikde, Şerîf Ahmed kâğıdın sahte olduğun bilüp, cem'-i kesîr ile Mekke'-ye dâhil olucak, Şerîf Abdullah firâr etti. Haberi Mısır'da Ali Bey'e vâsıl olucak, âr etmeyup, Şam'a[910] bir arabı «sadera hâze'l-fermâ-nü'l-celîli'ş-şân min dîvâni'l Mısri[911]'l-mahrûsa» deyü yazdığı kâğıdında, zalemenin su'-i hâlini mübîn âyât-ı kur'aniye ve ahâdis-i şerîfe[912] bast ederek, güyâ kendü âdil, Şam Vâlisi Osman Paşa zâlim olup, Şam ulemâsından def'e kudreti olmamağla, ben mütekâsir leşker ile vardığımda, sizler bana i'âne eyleyesiz ve ben tarafımdan Şam'a Emîrü'l-hâc nasb edüp, sizi sıyânet ederim deyü tahrîr edüp, İsmail Bey ve Tantavî Ali Bey ve Hasan[913] Bey nâm şâ-kîler ile meşâyih-i urbandan Zâhir Ali ile istizhâr edüp, Nablus[914] ve Cenîn ve Gazze[915] ve Remle ile Yafa'yı mütesellimler ile zabt ve Haremeyn-i muhte-remeyn galâlini kat' eylediğini Padişah ulâma ile müşâvere kıldık-ta, katline fetvâ verilüp, Rakka inzimâmı ile Mısır Nu'man Paşa'ya tevcîh olunup, Haleb ve Musul ve Kilis ve A'zaz [= اعزاز] muta-sarrıfları ve aşâir ve kabâil ma'iyyetine ta'yin olundu.

Zâhir (= ضاهر) *Ali* :

Lâkin Ser-asker Nu'man Paşa varmadan Ebû-Zeheb Şam'a du-hûl edicek, Osman Paşa hurûc etti. Lâkin Şam kal'asından top ve tüfeng ile Ebû-Zeheb redd olunur-iken, Ali Bey vefât etti deyü bir[916] kelâm şâyi' olucak, Ebû-Zeheb sâf i'tikad müslim amma damadı olmak hasebîle bu işe kerhen gelmiş-idi; Tashîh-i habere bakmayup, firâr ile Mısır'a varup, ulemâ ve erbâb-ı ukūl ile nihâni[917] sohbet ve bu dîvânenin[918] zâhib olduğu kâr müntec olmaz; Devlet-i aliyye ânı kahr eder ve ehl-i Mısır'a, sizler niçün bâğıye ittibâ' ettiniz der; Hele ben şimdiden tâ'ib[919] ve müstağfir olmağla ikabdan biri olu-rum[920], sizler nice edersiz dedikde, herkes mahfî sizinle bileyüz deyü ittifak edüp, bir gün ittifak ile[291] bağteten sarayına hücûm ve etrâfını bend ettiklerinde, mezbûr Ali, eğer bir sâ'at karar[922] etse, zîr ü zeber olacağın derk edüp, hemen cevâhir ve nükūdundan vâfir mal yanına alup, etbâ'ı ve yek-dil olduğu beyler ile bir [509/b] uğur-dan hurûc ve firâr etmekle, şerrinden diyâr-ı Mısır te'mîn olduğuna,

Ebû-Zeheb tarafından devlete tahrîrât seksen altı Safer'inde[923] [Mayıs 1772] geldikde, mesfûr Ali'nin zamân-ı tuğyanında ümerây-i Mısrîye'den olup, Mekke'ye ihrâç eylediği vekîl Osman Bey, Şam'a gelmiş-idi. Ebû-Zeheb, mezbûr Osman Bey'e Mısır vilâyeti, üç tuğ ihsan olunmak ricâsına binâen, üç tuğ ile Mısır mansıbı i'tâ ve Nu'man Paşa ile bile mîr-i mesfûru ahze fermân olunmuş idi.

Üç tuğ :

Mesfûr[924], Yafa semtinde bir sene cevelân ettikden sonra, Zâhir Ömer yanına varup, damadı Ebû'z-Zeheb'den ahz-ı intikam içün başına eşkıyâ ve melâ'in cem' edüp, Mısır'a teveccüh edicek oldukta, Mısırlu meşveret[925] edüp, bu iki hınzırın başına cem' olan Mısır'ı yağma edecek deyü, kıyasdan efzûn Mısır'ı sıyânet içün muhârebe cevâzına, dört mezhebden ulemâ fetvâ vermekle, piyâde ve süvâri tahrîr olunup, Mısır'dan ilerüce Sâlihiye'ye varup, mesfûr dahi gelüp, mukâbele olundukta, bir kaç sâ'at cengde, Mısrîler gālib olmağla, mesfûr Ali firâr edicek, ta'kib olunup, mesfûrun ma'iyyetinde olan Tantavî Ali Bey ve Murad Bey ve Kaytas[926] Bey ve Hamza Bey ve İsmail Bey ve Azab Kethüdalarından Ali ve İsmail Kethüdalar ve üç Odabaşı ve beş nefer Kâşif ve Zâhir Ömer'in büyük oğlu ve Mütâvele[927] Şeyhi'nin oğlu ve ecnâs (?)-ı bi-kıyas, küşte-i şimşîr ve re'îsleri mesfûr Ali Bey dört yerinden zahm-dâr esîr alınup[928], hayyen bin iki yüz nefer eşkıyâ dahi ahz olundukta, Ebû-Zeheb hakk-ı ni'mete ri'âyeten bir menzile mesfûru habs edüp, katl etmedi.

Lâkin[929] bir ay sonra zahmından müte'essiren ser-hoş-i ke's-i ye's-i[930] nâ-kâmî ve ser-i kāfile-i ıklim-i in'idâmî olup, Mısır ve Şam ve dîn ü devlet şerrinden emîn oldu. Tedkîk olunsa[931] bu bî-îmânın dîn ü devlete ettiği hıyâneti kâfir etmez. Moskov kâfirinin berren ve bahren istilâsı var-iken, Mısır askeri sefere gelemediğinden başka, kırk elli bin adam küffâra gideceğinden[932], ifrâz[933] etmeye ve bunlara başka masârif-i kesîr[934] sarfına devleti zarûrete ilkāya sebep olmuş-idi. Peymâne-keş-i helâk olup, hırmen-i vücûd-ı habîsi çerâ-gâh-ı mâr u mûr oldu. Ve Ruscuk A'yânı Çelebi Süleyman Ağa'nın oğlu Hasan, bu Moskov seferi zuhûrunda Serden-geçdi Ağası olup, Kırım Giray Hân ile çapula gitmiş-idi. Sonra babası fevt[935], mîrâs yedi olmağla, Muhsin-

Ruscuklu Hasan Ağa'ya üç tuğ:

zâde'ye câizesini beğendirüp, üç tuğa nâil oldu. Yer-kökü kal'asını yed-i küffârdan tahlîs şartı ile deyü berâtında yazıldı. Kal'a değil kulesini[936] tahlîs edemedi.

Futûhât der İstanköy der Bahr-i Sefîd[937] :

Ve otuz kıt'a sagîr ve kebîr sefîne ile Moskov donanması İstanköy cezîresine [*510/a*] bi-muhâbâ yanaşup, taşra yirmi pâre top çıkarup, karyeleri yağma ettiklerinde, ehâli cem' olup, eğer ihmâl olunur ise, vilâyetimiz ve mal ve emlâkimiz ve evlâd ü iyâlimiz ve ırzımız ve canımız telef olur, gönül birliği ile hemen yürüyelim deyüp, a'yânları olan Abdurrahman Ağa cümleden ilerü gitmekle, ser-bâzân birden hamle ve hücûm ve sekiz sâ'at cengde beş bin kâfir kılıcdan geçirilüp, iki yüz esîr ile yedi top ve yüz kantar barut ile sâir mühimmatları mazbata-i ehl-i islâm olmağla, sefâin geldiğine nâdim olarak, mahzûlen firâr etti ve Silistre fütûhâtından kaçan melâ'in ekseri karışup, ba'zı Hirsova'ya ve ba'zı Baba-dağı'na gitmiş; ba'dehu Hirsova'da olanlar ve karşı geçenler dahi Baba-dağı'na geldi. Çünki geçen sene Muhsin-zâde Baba-dağı havâlisine hubûbat zer'ine ihtimâm edüp, şimdi harman zamanı olmağla, zahîre firâvân olmağla, küffâr kesretle bilâ-müzâyaka tecemmu' eyledi. Ve beri Boğaz'a tabyalar binâ ve meteris aldıkların[938] Vezîr haber alup, Nu'man Paşa kazây-ı mâfât eder deyü, Kara-su'ya ta'yin oldukda, tekrar Vezîr müşâvere edüp, küffârda tekessür vâr-imiş, Nu'man Paşa imdâd lâzım, ilâcı nedir dedikde, Çavuş-başı İsbir Ağa'nın Dobruca ve Deli-orman, kurâ be-kurâ, hâne be-hâne ma'lûmu olmağla, asker tedârikine ancak İsbir Ağa kādir[939] denilmekle, İsbir Ağa müceddeden onar akçe ile iki bin yeniçeri yazup, Nu'man Paşa imdâdına gitti. Ve otuz günden berü Nu'man Paşa başında yirmi bin adam var-iken, her gün ta'ciline fermânlar[940] vârid olur-iken, kendime nizâm vereceğim deyü, küffâra meydan vermekle, küffâr Hirsova'ya tabyalar ve kuleler ve metânet vermeğe vakit verdi ve askeri te'hirinden i'mâle dahi kudreti kalmadı.

Nu'man Paşa :

Çavuş-başı İsbir Ağa :

Hirsova inhizamı :

Bu vakta-cek, Hirsova'da ikiyüz kâfir var idi. Çıkarmağa kâdir olmadı. Şimdi yine kendü hareket etmeyüp, Hirsova'ya altı bin adam gönderdi. Anlar dahi topsuz, açıkdan vardıklarında[941], vâfir müslüman zümre-i şühedâya mülhak olup, ekseri mecrûh avdet ile Kara-su'ya geldiklerinden, mâ'dânın gözü korkdu. Ulûfe kâğıdı mühürletmek bahanesile ekseri Pazarcık'a, Ömer Paşa ve İsbir Ağa yanına gidüp, Nu'man Paşa bizi topsuz göndermekle mecrûh etti deyü şikâyet ettiler. Vezîr'e bildirildikte, her yerde menhûs sağır Nu'man Paşa Ser-askerlikden azl ve yerine Dağıstânî nasb olundu. Ve hengâm-ı şitâ gelmekle, meştâ içün tertîb olunan zî-kudret askerinden on altı bin adam orduya gelicek, iki bin beş yüzü Dağıstânî yanına ve dört bini orduda meks olunup, bâkīsi sevâhile taksim olundu [*510/b*]. Ve Devletden beş yüz kîse, def'a bin iki yüz kîse hazîne orduya geldi.

Zî-kudret askeri :

Ve Kara-su dedikleri nehir, Tuna'dan müfrez olup, her tarafın ortası, ya'ni Silistre ve Hirsova ve Maçin ve Baba-dağı ve Kara-harman ve Tolça ve İsakçı ve Köstence ve Mankalya[942] ve Kavarna ve Balçık ve Varna ve Dobruca kazalarının vasatında olup, zikr olunan kasabalardan küffâr zabtına geçen yerleri tahlîse ve yedîmizde olan kasabaları muhâfazaya hadd[943]-i evsât olmağla, Dağıstânî yanında[944] iki bin nefer dahi irsâl olunup[945], Kara-su'ya ihtimam olundu ve İsbir Ağa ve Kütahya Vâlisi Ömer Paşa ve Çerkes Hasan Paşa bir yere gelüp, gerçi Kara-su'ya me'muruz; lâkin Nu'man Paşa rehâvetinden asker yüze çıkmış, şitâyı bahâne edüp, her biri bir cânibe perâkende olmada ve terbiye olunmak dahi kaabil değil; böyle asker ile henüz ârâm mümkin değil; nice düşmana karşı varılur. Bâri ağırlığı Pazarcık'a nakl edüp, sebükbâr olalım dediler. Amma düşman bunların hâlini tecessüsde-imiş[946]. Askerin ihtilâlin bilüp, böyle askerin sâbit kadem olamayacağını idrâk edüp, Şa'ban'ın on ikisi [29 Ekim] ve Teşrîn-i evvel'in on yedisinde, Kara Murad karyesinden taburlar zuhûr edüp, cenge sür'at ettikde bizim Anadolu atlımızdan biri, on beş kâfir atlısını kahr eder-idi. Amma piyâdesi âheste Kara-su ordusuna dühûl ettikde, bağtaten küffârın zuhûrundan ve kendü *nizam-*

Vasf-ı Kara-su :

İnhizâm-ı Kara-su ve Ömer Paşa ile İsbir Ağa'nın esîrliği :

sızlıklarından neye uğradıklarını bilemeyüp, tedbîre vakit olmamağla, herkes canını tahlîse sa'yde, Ömer Paşa ise gâyetle pîr ve Çavuş-başı İsbir Ağa gâyetle tiryâki olup, davranamamakla ikisi birden esîr oldu. Gerçi İsbir Ağa süvâr olup, bir mikdar kaçdı. Amma müşrikîn ta'kîb edüp erişdi ve ahz etti. Bunda rivâyet kesîredir. Zîrâ herkes âleminde, bi-haber olup, füc'eten a'dâ zuhûr ettiğinden herkes kendü yanında olanı bilür, ma'dâdan gâfil ve herkes kendü bildiğini rivâyet eder. Bu faslı tafsîl ıktizâ etmez. Zîrâ bir ordunun ve bir askerin serdârları esîr oluncaya değin hasmından haberdâr olmaya, neferât ne gûne olur ve böyle Ser-askerlerin[947] tedbîri, böyle rüsvaylığı müntic olur. Ve Dağıstânî Paşa derenin karşı cânibinde bulunmağla bu hâleti görüp, karşıdan temâşâ etti. İş tamam oldukda, te'essüf-künan[948] Pazarcık'a avdet etti.

Düşmandan gâfil olan serdarların rüsvaylığı :

Dağıstânî Paşa'nın gayretsizliği :

Sadr-ı âzamın fikirsizliği :

Bak vaktin Vezîr-i âzamına ki, Dağıstânî Paşa'nın îkābından iğmaz edüp, münteşir olan askeri cem' edüp, Pazarcık'ı muhâfaza âna sipâriş olundu. Böyle gâfile muhâfaza[949] sipârişi [*511/a*] ne demek olduğunu var iz'ân eyle. Ve Şa'ban'ın on beşinde [1 Kasım 1773], Yeniçeri Ağası el-Hâc Yeğen Mehmed Ağa'ya üç tuğ ihsan olunup, Ağa-Paşa oldu. Küffâr bu Kara-su vak'asından sonra, ba'de'l-yevm karşımıza gelüp, tabancamıza dayanır yoktur deyü mesrûren, bin dört yüz kefere terekküb ettiği[950] fırkaya, lisanlarınca Polk (= پولق) derler, böyle dokuz Polk kâfir, Varna içün tolu (= طلو = طولو) içüp, Onkro (= اونقرو) nâm cenerâl reîsleri olduğun Pazar-

Yeniçeri Ağası Yeğen Ağa'ya üç tuğ :

Varna :

Pazarcıklı'nın tuğyânı ve diyarlarını küffâr gelüp harabettiği:

cık'lı idrâk ile ettikleri fısk ve fücûrun ve halka kıldıkları ezâ ve cefânın şe'âmetini çekeceklerini der-hâtır edüp, Varna'ya küffâr gider-iken bize uğrar, biz de ettiğimize uğraruz deyüp, îyâl ve emvâlimizi pîşîn ihrâç edelüm deyüp, terk-i dâr u diyâr etmişler-idi.

Dağıstânî'nin firârı :

Vaktâ ki küffâr Pazarcık'a sekiz sâ'at karîb geldi[951]. Dağıstânî Paşa muhâcireye[952] ve muhârebeye bedâ' ettikde, yeni gelmiş Anadolu atlısı vâfirce kâfir kırdı. Amma küffâr sabr ve tahammül etti. Bizimkiler[953] bilâ-sebat yüz döndürdüler. Dağıstânî Paşa, âdet-i me'lûfesi üzre hicretden hicret ederek, bu def'a nevbet-i hicret Pazarcık'dan Kozluca'ya vâkı' oldu ve küffâr Pazarcık'a girdi. Haberi Vezîre vâsıl oldukda, bu Nu'man Paşa ile Dağıstânî her cengden terk-i mühimmat ve âlât ettiklerinden, orduda cebehâne ve top ve hayme kalmadı deyü ilâcına meşveret ettiklerinde küffâr orduya karîb geldi. Şâyet orduya hücûm ede deyü herkes hayran iken,

Abdürrezzak Efendi Pazarcık tahlîsine serdâr oldu :

Reîs Abdürrezzak Efendi livâ-i şerîf ile Vezîr bir münâsib mahâlle ağırlığı bırakup nakl olunsun dediği tasvîb olunup, Reîs Efendi, Filibe Müftüsü ile Yeni-Pazar'a asker cem'ine gitti. Vezîr dahi gitmek kasd etti. Lâkin[954] zahîre nakli müşkil denilmekle, Şumnu'ya nısıf sâ'at olan Makak (= مقاق) Sahrası'na Kasımın ibtidâ günü nakl edicek, karîb kazalardan yedi bin mikdârı, nefîr-i âm piyâde cem' olundukta, üç günlük peksimed verilüp, Yeni-Pazar'a irsâl olundu. Ve Reîs Efendi Yeni-Pazar'a meterisler hafr ettirdi. Küffâr Kozluca'ya geldi denildikde, Dağıstânî iki sâ'at ilerüde olmağla, Reîs Efendi muhâbere[955] ve Çerkes Hasan Paşa üç yüz adam ile tecessüse irsâl olundu. Cüst ü cû ederek, adûya düçâr olup ve rast geldiği kefereyi helâk etmekle, bakıyye-i kefere Kozluca'ya avdet ettiği[956] ma'lûm olucak, Efendi ile Dağıstânî, tevekkülen küffâr üzerine yürüdüklerinde, küffâr haber alup, Pazarcık'a firâr etmiş; Reîs Efendi Kozluca'ya dâhil olup, hemen[957]

Pazarcık'a azîmet ile küffârı ta'kīb ve Pazarcık'a vardıklarında yine düşman [*511/b*] haber alup Kara-su'ya firâr etmiş olmağla, düşmandan kalan zahîre ile Pazarcık'ı muhâfazaya adamlar ta'yîn ve te'mîn eyledi.

Garîbe :

Ve garâyibden[958], küffâr Pazarcık'ı istîlâen zabt ettikde, bir sâliha hâtun firâr edemeyüp, menzili tavanında ihtifâ etmiş. Küffâr ise, her mekânı delik delik tecessüse ihtimam kılmış-iken bulamadı ve on gün meksinde hâtun mâ-hazarı ile kifaflanmış, tamam oldukta, Reîs Efendi vardıkta, hâtun du'â ve senâ ederek, gelüp in'âm ve ihsânını gördü. Çün Teşrîn-i sânî dühûl etmekle, Ramazan'ın onunda [25 Kasım 1773], Ordûy-ı hümâyûn Şumnu'ya meştâya dâhil olmuş olmağla, Efendi dahi meştâya gelüp, hizmeti mukābelesinde samûr kürkler ve in'amât ve du'avât ile sâhib-i devletden medh ü senâya mazhâr oldular. Ve Şumnu etrâfına altı aded tabya ve beş

Şumnu meştâsı etrâfına hendek ve tabya binâ olunduğu :

zirâ' amîk ve altı zirâ' arîz, on bin zirâ' dâiren medar hendek hafr olunup, şaranpolar çekilüp, dört kapı küşâde ve tabyalara[959] toplar vaz' olundu. Ve Boğaz-hisar Ser-askeri ve Derya-kapdanı Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'ya Anadolu Eyâleti dahi tevcîh

Cezâyirli Gazi Hasan Paşa'nın orduya ta'yini :

olunup, orduya ta'yin kılınmağla, Şumnu'ya üç bin yiğid ile lâhik oldukda, iftarda Vezîr'e mülâkī olucak, levendâne tavr ve bahâdırâne edâsından Vezîr hurrem olup, Padişah'ın i'tâ buyurduğu yüz kîseden sonra, Vezîr'den havâle buyurduğu elli kîseyi teslîm ve kendüden bir mücevher sâ'at ile samur kürk i'tâ ve Ruscuk'da küffârın cevelânına binâen İsmail Paşa yerine Ruscuk Ser-askeri nasb ve irsâl eyledi. Bu evânda re'îs-i şeci'ân-ı cihân Hasan Paşa'nın orduya ta'yîn kılındığı, bu *Abd-i fakīr*'in sem'ini[960] kar' eyledikde, Şumnu civârına resîde oldukda, mühür i'tâsı mültezimdir zannı ile bu tedbîri pesend etmiş-idim. Lâkin Vezîr'in hizmetine irsâl olunduğundan mahzûn oldum. Eğer mühür bu nâm ve şân sâhibi, asrın Zâl'ine ihsan oluna-idi, zikri âtî müstekreh rüs-

vâylıkdan Devlet-i aliyye müberrâ ve sâlim olduğundan başka, mâfâtenin intikâmını ahz edeceği bi-iştibâh idi. Mâfâte gibi bu fırsat dahi fevt oldu.

Gazây-ı Çadırcı-oğlu ve nusret[961] :

Bu hînde Hezargrad kurbünde Opera = Opra (= اوپره) karyesine küffâr geldiğini Tutrakan Muhâfızı Abdullah Paşa ile Arnavud Kurd Ahmed Paşa erişüp, beş yüz kâfiri kılıcdan geçirdikde, bakīsi firâr ve Maretin taburuna mülhak oldukta, gayret-şi'âr dilâverler ile Çadırcı-oğlu iki def'a küffâra hücûmda iki bin müşrik[962] dahi cisr-i seyfden güzer eyledi. Bakıyye-i süyûfu karşu can attı ve orduya devletden beş yüz kîse hazîne geldi ve sadr-ı sâbık Halil Paşa'ya Ağriboz mansıbı tevcîh olundu ve esîr olan Ömer Paşa ve İsbir Ağa'dan kâğıdlar gelmeğle, Vezîr'den [*512/a*] ve Ağa Paşa'dan ve Defterdâr ve Reîs'den harclık ve elbîse irsâl olundu.

Fütûhât-ı Varna :

Anfen zikri sebk eden dokuz polk kâfir ile reîsleri olan Onkro Cenerâl Varna'yı ahz[a][963] tolular içmiş-idi. Refîkı Pazarcık'a gitti. Ber-vech-i meşrûh[964] Abdürrezzak Efendi'den firâr etti ve kendü Varna üzerine gelüp, refîkı yolları kesdi. Şöyle ki, ordudan Varna'ya, imdâd değil haber almak müşkil oldu. Ve Kara-deniz kapdanı Kelleci Osman Paşa'ya[965], şitâ geldi deyü, Vezîr gāfil ruhsat vermekle, bir kaç sefîne Tersâne'ye gittikde, meğer düşman donanmanın hareketine müterakkīb-imiş, bir kaç kalyon[966] gidicek, cümlesini gitti zannedüp, Varna'ya[967] altı sâ'at karīb (....)[968] mahâlle geldikde, Osman Paşa altı yüz kalyoncu ihrâc ve şaranpolara vaz' ve yirmi orta ile muhâfız olan Turnacı-başı dahi taraf-ı âhiri muhâfaza tenbîh eyledi. Gerçi Varna sagīr hisar. Lâkin varoşu vâsi' olmağla, etrâfına hendek ve şaranpolar çekilüp, tabyalar ile takvîyet verilüp, sâhilde kâfir mahâllesine düşman ubûru mülâhazası ile beş çekdiri topları, memerre uydurulup, iki gün sabr, ba'dehu Kethüdâsı'nı Çarha'ya irsâl ve küffârın mıkdârını istihbâr

Kelleci Osman Paşa'nın gayreti :

edüp, altı bin piyâde ve üç bin süvâri olduğunu tashîh eyleyüp, küffârın gelmesine muntazır oldular[969]. Ve bin, bin beş yüz kalyon levendi dahi şaranpolara vaz' eyledi. Gerçi Paşa hasta. Lâkin gayreti bırakmayup, şemsiye ile düşmana karşı çıktı.

Ve Şa'ban'ın yirmi dördünde [10 Kasım 1773], Kadı karyesinden küffâr beri gelüp, iki sâ'at Çarha cengi, ba'dehu şaranpolara gelüp top cengi olunur-iken, a'dâ öldüğüne ve kaldığına bakmayarak, şerbet-i zakkumu nûş ederek, hendekler kenârına, top altına geldikde, muvahhidin topu terk ve tüfenge bir fitilden ateş vermekle, pek karîb olduğu ecilden, ekser müşrikîn mürde ve helâk oldu; hattâ sekiz top ile cebehâne arabaları dabbeleri dahi helâk oldu. İnkisâr ve inhizâm küffâra galebe ettikde, gayret-i keferiyyesi sûd-mend olmayacak, geri piyâdesi firâr ve süvârisi kâfir mahâllesine hücûm ettikde, çekdirilerden koğuş topları endahte olunmağla, ekser süvârisi âzim[970]-i nîrân oldukda, anlar dahi firâr-ı idbâr oldu. Gerçi Paşa yanına getirdikleri rü'ûs-ı menhûsa bin beş yüz; lâkin araba ile getürüp, ekseri zahmdar olmağla, günde yüzer, ikişer yüzer ser be-zemîn olmağla, adeden nısfından ezîdi telef oldu. Eğer Edirne Bostancı-başısı bir [gün] evvel erîşe-idi, cümlesi kahr olunur-idi. Eğer Osman Paşa fermâna binâ'en küffâr göründükde, Tersâne'ye gideydi, Kara-su gibi[971] olacağı îyân-idi. [*512/b*] Lâkin dindâr-imiş ve ba'de'z-zafer sefâyine icâzet verüp kendi[972] kalmış-idi. Şevvâl [Aralık 1773-Ocak 1774]'de târik-i zûlmet-gede-i âlem-i eşbâh ve âzim-i gülşen-sarây-ı dârü'l-ervâh oldu.

Gürciyü'l-asl olup, Yazıcı-zâde İbrahim Paşa'ya hizmet ve Hazînedar, ba'dehu Ser-bevvâbîn olup, Zâralı-zâde Mehmed Paşa'yı Tokat'da katl etmekle Kelleci lâkab olmuş-idi. Mısır'da memdûh hizmet zuhûra getürmekle, Ali Bey[973] vak'asında, İstanköy'de kendüye üç tuğ ile Mısır mansıbı tevcîh olundu. Lâkin Ali Bey tuğyanından gidemeyüp, Mora'ya ve Boğaz-hisar'a ba'dehu Bahr-i Siyah'a me'mûr olmuş-idi. Âkıbeti bu vechile hayr hitâm[974] bulmağla, âhireti ma'mûr oldu. رحمة الله عليه.

Müşâvere ve tedbîr-i hüsn :

Şimdi Vezîr Ramazan [Kasım-Aralık 1773]'da, meştâda müşâverede, bu seneye gelince dâima inhizam tarafımızda idi. Bu sene bihamdillâh Baba-dağı ve Kara-su vak'alarından mâ'ada, vâki' olan

muhârebatda, zafer ve gâlibiyet ve ahz-ı ganîmet cânibimizde. Ba'de'l-yevm fevz-ü felâh mercûdur. Sene-i âtîyeye, yolu ile tedârike ihtimâm ve bir kaç koldan Ser-asker elzem ve küffârı beri geçmekden men' içün yüz kıt'a çete kayığı ve sekiz bin süvâri ve on iki bin piyâde ile Rum-ili Vâlisi Sağ-kol Ser-askeri nâmile ve üç Mîr-i mîrân ve yirmi beş[975] pâre top ile Tutrakan'dan köprü binâsına me'-mûr kılına. Kezâlik bu kadar asker ve iki bin Sipâh ve iki bin Silâhdar ve bin İç-ağası ve bin Delü ve bukadar asker ile Anadolu Vâlisi Orta-kol Ser-askeri nâmile mecmû' yirmi beş bin adam ile karşu geçe. Kezâlik yirmi beş bin adam ile Bosna Vâlisi Akıncı ve Çeteci nâmile Ziştovi'den ubûr eyliye ve bir kaç Tatar sultanları ve kezâlik yirmi beş bin adam ile bir bahâdır Paşa, Sol-kol Ser-askeri nâmile Niğbolu'ya ta'yîn olunup, Evlâd-ı fâtihân ve Yeniçeri ve Cebeci ve Mîri askerinden askeri ola ve sefere gelmeyen paşaların hazeriyeleri, ordu hazînesine gele deyü tertîb ve fâtiha ve tertîl olundu.

Grandeburk tavassutu :

Ve Şevvâl [Aralık 1773-Ocak 1774]'de Grandeburk kıralından dâver-i derya-dil hazretlerine gelen muhabbet-nâmesinde, fakat Kıl-burun kal'asının Rusyalu'ya verilmesine icâzet verilür ise, musâlâhaya Rusyalu'yu irzâya ta'ahhüd etmiş. Padişah dahi, ulemâsı ve erkân-ı devleti ile bu husûsu müşâvere buyurdukda, ukalây-i meclis Moskovlu'nun vâsıl olduğu fursatdan bir dürlü bu derecelere yakın kelâmı yok-iken, Prusya'nın bu ameli[976] ni'me'l-matlûb dediler ve ba'zılar Kıl-burun gittikden sonra, ne hayır olur deyü tenfîr ettiklerinde, Padişah ittifâk-ı ârâ bulunamadı, Sadr-ı âzama arz olunsun, ordu ricâli ile ehvenini ihtiyâr etsün deyü, Vezîr'e

Muhsin-zâde'nin gafleti ve su'-i tedbîri :

tefvîz buyurduklarında, Feld Mareşâl'in kendüye baba dostluğu arzından [*513/a*], ya'ni kırk dokuz [*1736-1737*] sâlinde, Rusyalu'nun yine âl-i Osman ile adâveti hîninde Feld Mareşâl olan Rumançof'ın babası Moskov Feld Mareşâl'i olup, iş-bu Sadr-ı âzamın babası Muhsin-zâde Abdullah Paşa, ol-vakitde Sadr-ı âzam bulunduğu gibi iş-bu münâfesede ben Feld Mareşâl olup, cenâbınız Sadr-ı âzam bulundu. Lâyık olan, ikimiz iki devletin mâ-beynini islâhdır deyü ettiği arz-ı hulûsa, meğer Muhsin-zâde Mehmed Paşa

firifte olup, izhâr-ı hulûs içün Prusya'nın[977] bu kâğıdını[978] Rumançof'a irsâl eyledikde, kâfir-i hîlekâr bu acz ve bu hamakatı görücek, Vezîr'in Kıl-burun'u dahi vermek canına minnet-imiş deyü cezm edüp, cevâbında[979] ben bilürüm, sizler Kıl-burun'u dahi vereceğinizi; lâkin onunla iş olmaz deyü tahrîr edicek, kendü kendüye ne işlediğin bilüp, te'essüf ve hayf ile Prandeburg'a yazmayup böyle ettiğine nâdim ve pişîman oldu. Amma Devlet-i aliyye'ye ettiği rahne-i azîme ve kesr-i nâmûs-ı saltana[980] kaldı.

Gelelim havâdis-i Kostantaniyye'ye Rebi'ü'l-âhir gurresinde (22 Haziran 1773), Sadr-ı Anadolu es-Seyyid İbrahim Efendi ma'zûl olup, yerine Dürrî-zâde Neclî Nurullah Efendi nasb olundu. Ve Cümâde'l-âhire[981] gurresinde [20 Ağustos 1773], dört seneden berü Şeyhülislâm olan Mîrzâzâde es-Seyyîd Mehmed Sa'id Efendi, tebdîl-i hava içün Üsküdar'da Sultan-tepesi nâm mahâlde vâki' konağına, bir hafta meks içün me'zûnen gittikde, illet-i nikrisîm olmağla, Paşa-kapısı'na ve Saray-ı hümâyûn'a ve izz-i huzûra gidemeyüp, meşgale-i fetvâ ve Meclis-i encümen-i şûrâdan, illetim müzdâd oluyor, azl buyurulsa[982] lütûf buyurulur-idi, dediğini hünkâra bilâ-terbiye takrîr ettiklerinde, naza saltanat tâkat götürmez denilüp, yevm-i cum'ada rikâb vuku'undan hâsıla[983] olacak usrete dahi[984] bakılmayup, heman akabinden[985] Çavuş-başı Abdülkerim Bey irsâl olunmağla varup, azlini haber verüp, mekse arzu-mend olduğu mahâlde ikāmete fermân olunduğunu tebliğ eyledi ve Reîs İsmail Bey dahi Sadâret-i Rum'dan münfasıl es-Seyyid Nakīb Mehmed Molla Efendi'yi varup hânesinden alup, Yalı-köşkü'ne, andan huzûr-ı[986] fâ'izü'n-nûr-ı Sultânî'ye îsâl ettikde, mümtâz-ı hulâ'-i fevâhir olan hil'at-ı beyzâ kabl-i salâtü'l-cum'a iksâ buyrulmağla, dil-küşâ oldukda Nekābet-i eşrâf-ı ümmet dahi mârü'z-zikr es-Seyyid İbrahim Efendi'ye erzâni görüldü. Ve îd-i fıtırda Sadr-ı Rum Es'ad Molla Efendi sene-i kâmilesine, on beş gün inzimâmı ile ma'zûl olup, yerine hizmet-i celîlesi ile şeref-mend olduğum âb-ı rûy-ı gürûh-ı ulemâ ve satır-ı evvel-i

Şeyhülislâm Mîrzâ-zâde es-Seyyid Mehmed Sa'id Efendi azli :

Cum'a gün rikâb olduğu :

Damad-zâde Mehmed Murad Efendi hazretleri Sadr-ı Rumeli olduğu[987]:

risâle-i küremâ, hâşiye pervâz-ı nüsha-i ma'dilet, ukde küşây-i rişte-i şeri'at, ahlak-ı hamide-i mu'tad. Damad-zade Mehmed Murad [*513/b*] Efendi[988] hazretleri mesûl oldu.

Sultan Mustafa[989] *Han'ın vefâtı :*

Ve Zi'l-ka'de'nin sekizinci [21 Ocak 1774] cuma günü on altı seneden berü mâye-i âsâyiş-i müslimîn, gayret-keş-i dîn-i mübîn ve bâ'is-i iltisâm-ı sügūr[990]-ı islâm ve vâsıta-i intizâm-ı umûr-ı enâm olan Sultan Mustafa Hân hazretleri evâil-i saltanatında[991] bu vakta gelince telef olan beytü'l-mâlî tecessüs ve cem' ve îrâd-ı Devlet-i aliyye'ye nısfı mertebe dahi zamm ile hazînesini zeheb ve fızzâ ile firâvan edüp, otuz seneden ber[ü][992] nesl-i sultânî münkatı'[993] olduğundan mensi olan şehr-âyîn, vilâdet-i evlâd-ı kirâmı kudûmü ile ibâdullaha meserret-bahş olup, tekellüfât-ı gûnâ-gûn ile mâlâ aynü'n ra'et (مالا عين رأت) acâyibler zuhûrundan âlem handân ve şâdmân iken altı seneden berü Moskov seferi zuhûr edeli gayretinden sarf-ı malda[994] taksîrât etmeyüp, cem' ettiği hazîneyi bezl ettikden sonra, irsen kendüye intikal eden hazâini dahi i'tâ etti. Lâkin bir müdebbir ve şecî' vezîre mâlik olamayup, ehl-i tevârihden bir müdebbir mukarribe dahi nâil olamamağla, günden güne hezîmet rû-nümâ ve âbâ ü ecdâdının feth ve küşâde kıldıkları memâlikden kılâ' ve bikā' ve medâyin ve kasabat ve kurâ ve mühimmât ve âlât-ı harb ve top, tüfeng kendüden münfek olup, bir tarafdan a'dâ yedine geçmek âlâmı ile bi'l-cümle tersânesinde olan kûh-endâm kalyonların sâbıku'z-zikr Çeşme limanında küffârın bir humbarası şerâresinden, biri-birine sirâyet ederek, cümlesinin ihtirâkı harâret-i ekdârı ve âr u nâmûs kesri gumûmu ve şehzâde Sultan Mehmed'in firâkı hasreti gibi hümûm vücûd-ı sa'âdetine te'sîr edüp, marîz olmuş-idi. Meğer hazînesi masruf olduğu gibi, nakd-i ömrü dahi sarf olunmuş-imiş. Tevellüd eyleyüp âfâka Sultan Mustafa geldi târihi hisâbınca bin yüz yirmi dokuzuncu sâli Safer'inde [Ocak 1717], Edirne'de, bu dâr-ı lâ-bekāya teşrîf ve yetmiş bir Safer'inde [Ekim 1757], cülûs ve on altı yıl dokuz ay saltanat sürüp, elli sekiz yaşında nezle-i hareden dâmen-i çîn-i hâkdan fenâ olup, kandîl-i hayatı nişân-ı seng-i felâhın sakam-ı[995] «rüzgâr olması, yevm-i cum'a-i mezbûre ezân-ı zuhrundan mü'ezzinânın «hayye-ale'l-

felâh»ına[996] tesâdüf eyledi. «رحمة الله عليه». Şehzâde Sultan Selim ile üç aded duhterân-ı ismet nişân ve pâkize damânını ve İstanbul'da, Lâleli suukunda iki minârelü adîmü'l-tarh bir câmi'-i çarhı-revâk ve Üsküdr'da bir câmi'-i cevzâ nitâk ve Ebü'l-feth ma'bed gibi, li'l-gayr-i malâ-yutak medrese ve sâir hayrat terk eyledi.

Hayrât-ı Sultan Mustafa :

Fenn-i nücûmun nühûseti : Gerçi füzelâya rağbeti ziyâde idi[997]. Fenn-i nücûma i'tibârı ezîd olduğundan, fenn-i mezbûrun nühûseti üzerinden dûr olmadı ve hâtem-i vekâlet-i kübrâsını[998] hâmil olan vüzerâsı tis'a olduğu gibi [*514/a*] hil'at-ı beyzâ iktisâ eden Sardr-ı fetvâsı dahi dokuz idi.

Cülûsü's-Sultân ibni's-Sultân Abdülhamid Hân hâlledallahu mülkehu ve saltanatahu[999] *:*

Çün yevm-i âzîne-i merkūmede, taht-ı saltanat-ı Osmânî, şerefü'l-mekân bi'l-mekînden hâli olup, tebâşîr-i subh-ı ikbâl cebîn-i sa'âdetinde tâli' ve şa'şa'a-i feth ü zafer tiğ-bend-i dinlerinde lâmi' olan merhûm-ı mebrûrun ah-i muhteremi, irsen ve istihkākan nevbeti, dîbâce-i dîvân-ı saltanat, rûy-i zer-kâr-ı metâ'-ı[1000] şevket, âftâb-ı cihân-tâb, evc-i mehâbet, mâh-ı münir, hâle-i azamet olup, iş-bu yedi bin üç yüz seksen üç sinînden mu'teber pâye ile ser-levhâ-i minberine[1001] urûc olunan *Şerh-i târîhü't-takvîm Mür'i't-tevârih'*imin balâsında, nâm-ı hümâyûnuna hutbe kıra'et olunan sâhib-kırân-ı kişver-küşâ, hâtır-nevâz-ı ulemâ ve ver'-i evra'-ı sulehâ[1002] ve lezzet-şinâs-ı çâşniy-i ilm ü vekār, dâmen-çîn-i âlâyiş-i ucûb ve istikbâr hazretleri kubeyl-i asr-ı yevm-i mezkûrda serîr-i müşârü'n-ileyhe cülûs buyurdukda Şeyhülislâm es-Seyyid Mehmed Molla Efendi ve Kaymakam Melek Mehmed Paşa ile Sadr-ı Rum Damad-zâde Mehmed Murad Efendi hazretleri ve Sadr-ı Anadolu Nurullah Molla Efendi ve Nakībü'l-eşrâf es-Seyyid İbrahim Efendi ve sâir sudûr-ı izâm[1003] ve mevâli-yi kirâm ve ashâb-ı manasıb ba-cemi'hüm Saray-ı hümâyûn'da mu'âyede makāmında dâmen-bûs-ı bi'at olmaları ile İmâmü'l-mü'minîn ve zıll-i Rabbü'l-âlemin olan es-Sultan bn. es-Sultan bn. es-Sultan[1004] Abdülhamîd Hân hazretlerinin culûsunu i'lân içün münâdiler şâhrâhlarda nidâ kıldıklarında, hak budur ki, âlem-i

fâl hüsn addile şâd ve hurrem oldular. Ve în sâ'at fermân-ı cihân metâ' ile menâratdâ salâ vererek nâsı ibgâh ve ba'de'l-asr salât-ı cenâzesine erbâb-ı bi'at ile zıll-i yezdân hazretleri hazır olup, bugün içün Lâleli Câmi'inde ihzâr buyurduğu türbede hâk-i asır-nâke[1005] medfûn kılındı. Ve düvel-i etrâfa

Cülûs-nâme :

cülûs-nâme irsâli kanûndan olmağla Anadolu Muhâsebecisi Kaba-kulak yeğeni Süleyman Efendi'ye Baş-muhâsebe pâyesi ile Nemçe'ye elçi irsâl olundu ve Ağribozlu Za'im-zâde, iki tuğlu Hasan Paşa'ya üç tuğ ihsan

Üç tuğ :

buyruldu. Ve yedinci hamîs günü Şâh-ı beyt-i kasîde-i mürüvvet ve mefhûm-ı ibâret-i celâlet, muganni-yi mantuka-i şecâ'at hazretleri, alay-ı ekber ve

Kılıc kuşanmak alayı :

mu'azzam ile Saray-ı hümâyûn'dan kable tulû'-ı âftâb tulû' ve Dîvân-yolu ile saf-beste-i yemîn ü yesâra imây-i selâm kılarak, cedd-i emcedler[i] Ebü'l-feth Türbesi'ne vâsıl [*514/b*] ve ba'de'z-ziyâret Edirne-Kapısı'ndan hurûc-birle, Türbe-i Ebî-Eyyûbü'l-ensârî «رضى الله عنه البارى»'ye[1006] dühûl ve Sultan-ı Yesrib ve Batha ve server-i âlem sallâllahu te'âlâ aleyhi ve selleme mensûb kılınan seyf-i sa'âdeti teberrüken teyemmünen Şeyhülislâm olan Mehmed Molla Efendi, Nakīb-i sâbık olmak hasebîle meyân-ı sa'âdetlerine taklîd buyurdular. Sultanü's-sakaleyn hürmetine tiğından nusret bi-dirığ olup, hükm-i cihangîrîlerin[1007] dâima icrâ eyliye. Dürdâne-i sübha-i saltanat-ı Osmanîye'nin yirmi dokuzuncu şehriyâr-ı Skender vekārı olup, ba'de'z-ziyâret, bahren zevrak safâ ile Saray-ı hümâyûn'larına güzar[1008] buyurur-iken, mıkdâr-ı elfden ezîd top endahte olup, Yalı-köşkü'ne su'ûd ve rahş-ı dil-keşine süvâr olup, harem-sarâlarına vüsûl müyesser oldu.

Büyük Mîr-i âhûr el-Hâc Mustafa Ağa :

Ve yevm-i cülûsda Ağa-babası el-Hâc Mustafa Ağa'yı, sadâkatine binâen Ser-bevvâbîn-i şehriyâri'liğe intihab buyurmuşlar-idi. Ba'de'l-kald[1009] kutb-ı dâire-i sadâret-i uzmâ olan Muhsin-zâde Mehmed Paşa hazretlerine mühr-i hümâyûn ve ferve-i samûr ve şim-

şîr-i mücevheri, ağây-i mümâileyh destile ordûy-i hümâyûna irsâl buyurmuşlar-idi. Lede'l-vüsûl Vezîr-i âzâm dahi müşârü'n-ileyhi Mîr-i âhûr-ı evvel mansıb[1010]-ı celîlesine sezâvar görüp nasb eyledi.

Azl-i Şeyhülislâm Mehmed Molla Efendi ve Kaymakam Melek Mehmed Paşa[1011] :

Ve Zi'l-hicce'nin on beşinde [27 Şubat 1774], Müftî es-Seyyid Mehmed Molla Efendi, tevâzu'u tezellüle tenzîl etmekle, sadrından tenzîl olunup, yerine üçüncü def'a Şeyhü'l-ulemâ Dürrî-zâde Mustafa Efendi Müftî'l-enâm ta'yîn buyruldu. Ve ertesi, altı seneden berü Rikâb Kaymakamı olan Melek Mehmed Paşa Derya Kapdanlığı ile[1012] tenkîl olunup, yerine Kuyucu[1013] Süleyman Paşa iblağ olundu. Ve Çavuş-başı Kerim Bey dahi azl olunup, yerine Esmâ Sultan Kethüdâsı ve Piyâde Mukâbelecisi Çelebi Mehmed Efendi mevsûl oldu. Dahi ertesi gün Kaymakam Kethüdası nasb olunmağla şânı[1014] terfî' kılındı.

Sene 1188 [1774/1775] :

METNE AİT NOTLAR

1 H.T. Akdem.
2 A.E. Hizmetden.
3 A.E. «Cühe = جهه» şeklinde noksan.
4 A.E. Vâcih.
5 A.E. Bu kelime yok.
6 H.T. Bender.
7 A.E. İrâde.
8 A.E. Bu kelime yok.
9 Her üç nüshada açık.
10 A.E. Olundu.
11 H.T. Tisid ve İzvanca. A.E. ve İzvanca. B.D. nüshasında Tisid silinmiş.
12 A.E. Bandıralar.
13 H.T. Var kuvveti.
14 A.E. «Vaktâki küffâr Hotin'e hücûm ettikde» şeklindedir.
15 A.E. Çarha.
16 Her üç nüshada dahi açık.
17 A.E. Arasında.
18 A.E. İhfâ.
19 A.E. Bu başlık yok.
20 A.E. Buluncak.
21 A.E. Bu kelime yok.
22 H.T. «Böyle edelüm» ifâdesi yok.
23 A.E. Çubacılıktan.
24 A.E. Bu isim yok.
25 A.E. Çarha.
26 A.E. Olunca.
27 A.E. Gayri vaktidir.
28 A.E. « اندار » şeklinde yazılı.
29 H.T. Dokunup.
30 H.T. Sâlim olup.
31 A.E. Bu kelime yok.
32 H.T. Küffârın.
33 A.E. Kerre.
34 A.E. Bu başlık yok.
35 A.E. Adamla.
36 H.T. Alemdar Odabaşısı. A.E. Alemdar Odabaşı.
37 A.E. «کاکسنه مشغول» Kâ-Kesine meş'ul şeklinde. Harf ve nokta noksanları var.
38 A.E. Yoldaşlara.
39 A.E. Buyrulmağla.
40 A.E. Salaşların.
41 A.E. Vâbesinden.
42 A.E. Ahırın.
43 H.T. Olunan.
44 A.E. Hurub (= خروب) şeklindedir.
45 A.E. Bu kelime yok.
46 A.E. Orta.
47 A.E. Yüzer.
48 A.E. Gâzi Süleyman.
49 A.E. Altmış.
50 A.E. Anda.
51 H.T. Olundu.
52 H.T. Zâbitler.
53 A.E. Kadırılup.
54 H.T. Ettiği.

55 H.T. Kal'a.
56 A.E. Kihter.
57 A.E. Bu başlık yok.
58 A.E. «Himâye sâni» gibi yanlış yazılı iki kelime var.
59 H.T. Bu kelime yok.
60 A.E. Serim.
61 A.E. Karriyeler.
62 A.E. İhsar.
63 A.E. Husur.
64 A.E. Getürükde.
65 A.E. Habatdır.
66 A.E. İsticar.
67 A.E. « صيد قد قدم » şeklinde.
68 A.E. Kuşun.
69 A.E. Vâsında.
70 A.E. ve H.T. Zûlmünden.
71 A.E. Bu kelime yok.
72 A.E. Bend.
73 A.E. Ha.
74 A.E. Kethüday.
75 A.E. İstikbâl.
76 Her üç nüshada « حبش » şeklinde ise de habis olması daha doğrudur.
77 H.T. Gayri.
78 H.T. Bu kelime yok.
79 A.E. Kethüdası.
80 A.E. Fırsı (=فرصى) şeklindedir.
81 A.E. Bu kelime yok.
82 A.E. Asker.
83 H.T. ve A.E. Feyzi Bey.
84 A.E. Bu kelime yok.
85 A.E. Mansıbı.
86 H.T. Mübâşir.
87 A.E. İğtam.
88 A.E. Gatan oldu.
89 B.D. ve A.E. (اندك) vakitde şeklinde.
90 H.T. Nazar.
91 A.E. «Serdarlık nâmdar» şeklinde.
92 H.T. «Namdârlık» kelimesinden «cezaları» kelimesine kadar olan kısım noksan.
93 A.E. Olda.
94 A.E. Ağandan.
95 A.E. « وهامغلى = » Vehhamgılı şeklinde.
96 A.E. Mezbun.
97 H.T. Askeriye.
98 H.T. Sonradan, başka bir yazı ile sahife kenarına şu ifâde ilâve olunmuş :

> «Balıkcı derler iken, sû-i tedbîr ve şikak ile âhir-kâr Rusya menhûsunu imparator ve pâdişâh elkābı ile talkīb eylediler».

99 A.E. Midiğidir.
100 A.E. Vermekle.
101 A.E. Beşer.
102 A.E. Kaht u galâya.
103 H.T. Bu kelime yok.
104 H.T. «Asker-i islâmın Moskov kuvvet ve kesretini haber alup» şeklinde.
105 A.E. Acru = (عجرو) şeklinde.
106 A.E. «Dahi her ne» ifâdesinden «demekle»ye kadar olan kısım noksan.
107 H.T. Hâsıl.
108 B.D. «مود», H.T. « موجود », A.E. « مودت » şeklinde.
109 A.E. Mühr ve vefâ.
110 A.E. Kaldık.
111 A.E. Mıkdârı Kamaniça.
112 H.T. «Tarafına geçirilüp karşı gelen» şeklinde noksan.
113 A.E. Can.
114 A.E. Olan.
115 A.E. Han-tepesi'nde.

116 A.E. Ve üç.
117 H.T. Askerler.
118 H.T. Olunduktan.
119 A.E. Esfârında.
120 A.E. «Yazılmağla ba'zı imtihanlara» şeklinde noksan.
121 A.E. Bu kelime yok.
122 A.E. Nasb olunup.
123 A.E. Çün.
124 H.T. Buyurmağla.
125 H.T. Bu kelime yok.
126 H.T. Ertesi gün.
127 H.T. Ordu topları. A.E. Ordu ve toplar.
128 A.E. Zara-zâde.
129 H.T. Olunmuş-idi.
130 H.T. Gurresinden.
131 A.E. Abaza Paşa'nın yanında.
132 H.T. Bu kelime yok.
133 H.T. Paşa.
134 A.E. Har « = حر » şeklinde.
135 H.T. Olunca.
136 A.E. Bu kelime yok.
137 A.E. Şâyestedirler.
138 A.E. ve H.T. Mümâileyhümâya.
139 A.E. ve H.T. Olundu deyü.
140 H.T. «Ahmed Paşa-zâde Mustafa Bey'e» şeklinde noksan.
141 H.T. Mansıbı.
142 A.E. Etmez-idim deyüp.
143 A.E. Ovada.
144 A.E. Edinmiyecek.
145 H.T. Küffâr.
146 H.T. Bakıyye-i küffâr. A.E. Bakıyye kalan küffâr.
147 H.T. Abd Paşa'ya.
148 H.T. İvaz Mehmed.
149 H.T. Bu kelime yok.
150 H.T. Kasabalarını.
151 H.T. Fokşan'dan. ve A.E. Kuşan'da.
152 A.E. Ormanı.
153 A.E. ve H.T. Mikdarı.
154 A.E. İbrâil.
155 A.E. Abd «= عبد» Paşa. H.T. (y = ى) harfi sonradan ilâve edilmek sûretiyle Abdi olmuş.
156 H.T. Olmamış iken.
157 H.T. Beş.
158 A.E. Linde «= لنده » şeklinde noksan.
159 A.E. Fakîr.
160 B.D. ve A.E. nüshalarında isim yeri boş. H.T. nüshasında ise, evvelâ boş bırakılmış sonra « مورەلى محمود نام = Moralı Mahmud nâm» ifâdesi, ayrı bir yazı ile ilâve olunmuş.
161 H.T. Bu münkeri.
162 A.E. Bir.
163 A.E. İnişleridi «=اينشلريدى», şeklinde.
164 A.E. Küçe oğlu yok «= كوچەاوغلى يوق » olarak yanlış.
165 A.E. Moskov.
166 A.E. ve H.T. İntikam.
167 A.E. Adetullahu te'âlâ.
168 H.T. ve A.E. Hüsn.
169 H.T. Küffâr.
170 H.T. Ertesi gün.
171 H.T. Eyledikte.
172 A.E. Toplar.
173 A.E. Bahşişler.
174 H.T. Dahi Eflâk'a
175 A.E. « عافيتانديس » tarzında yazılı.
176 A.E. Hubûr «= حبور » şeklinde.
177 A.E. Bu başlık yok.
178 H.T. «Dilâver irsâl» şeklinde.
179 A.E. Abaza.

180 A.E. Arsa-i.

181 A.E. « مارنبن » şeklinde, nokta hataları var.

182 A.E. Baba-dağı'ndan.

183 A.E. Bu başlık yok.

184 A.E. Zuhûr.

185 A.E. Râkım Paşa.

186 A.E. Bu başlık yok.

187 A.E. Bu başlık yok.

188 A.E. Bu başlık yok.

189 H.T. Olunan.

190 A.E. Bu başlık yok.

191 A.E. Bu başlık yok.

192 A.E. Bu başlık yok.

193 H.T. Buyurdu.

194 A.E. ve H.T. Cumâde'l-âhire.

195 A.E. « موصول » şeklinde yazılı.

196 H.T. Bu başlık yok.

197 H.T. Bu kelime yok.

198 A.E. Bu başlık yok.

199 A.E. Ahz.

200 A.E. ve H.T. Hatîre.

201 H.T. «Mîrza-zâde» ifâdesi yok.

202 H.T. Nast-ı Mîrzâd.

203 A.E. İktisâ.

204 H.T. «Mısır'a Vâkıf» sonradan ilâve.

205 A.E. Ma'zûl.

206 A.E. Osman Ağa'ya dahi üç tuğ ihsan ve Mora'ya irsâl olundu ve Edirne Bostancı-başısı İsmail Ağa'ya iki tuğ ihsan Aynabahtı tevcîh olundu.

207 H.T. Bu kelime yok.

208 A.E. Bu başlık yok. H.T. Bu başlığa, sonradan «Cezayirli Gāzi Hasan Paşa» ifâdesi ilâve olunmuş.

209 H.T. Zevraklar ile.

210 A.E. «Sefâin-î Moskov ez Bahr-i Sefîd» şeklindedir.

211 A.E. «Şuden-i». H.T. «n» sonradan şud kelimesi üzerine konmuş.

212 A.E. Bu kelime yok.

213 H.T. Velî Efendi.

214 A.E. Azîm.

215 H.T. Perîşan.

216 A.E. ve H.T. Cemâziyü'l-ahire.

217 Bunun Rumî Nisan olması lâzım.

218 A.E. Bu kelime yok.

219 H.T. «Muhsin-zâde'nin Mora vak'ası» şeklindedir.

220 A.E. «Hem-dîn olmak hasebile» şeklinde.

221 H.T. Sefîneleri.

222 H.T. Müvahhidin.

223 A.E. Polica'ya.

224 H.T. «Kadı Mütesellim» şeklinde. İle kelimesi yok.

225 Köşeli parantez içinde olan kısım, H.T. ve A.E. nüshalarında yoktur. B.D. nüshasında ise, sahife kenarına, not olarak ilâve edilmiştir.

226 A.E. Ahâlisi.

227 H.T. İbtidâ mülâkatlarında.

228 A.E. Bu başlık «Muhârebe-i donanmâ bâ-sefâin-i Moskov der Ak-deniz» şeklindedir.

229 B.D. « اشتر » şeklinde eksik. H.T. nüshasında sonradan elif « ا » ilâvesile « اشترا » olmuş. A.E. de « اسر » tarzında yanlış.

230 H.T. nüshasında, burada «Muhârebe-i deryâ» başlığı vardır.

231 H.T. ve A.E. ve Sakız.

232 A.E. Bu kelime yok.

233 A.E. Levendâdı.

234 H.T. «Çeker dahi muhâl» şeklinde yazılmış fakat sonradan

«dahi muhâl» ifâdesinin üzeri çizilmiş.

235 H.T. Amma bu esnada kenardan.

236 A.E. Ağzında.

237 A.E. Sarılup.

238 H.T. Gidenlerin.

239 A.E. Bu kelime yok.

240 Her üç nüshada dahi «bunlar» diye yazılı ise de «bulanlar» olması daha doğru olur.

241 H.T. Mahmil «= محمل» şeklinde yazılı.

242 H.T. Bu kelime yok.

243 B.D. ve A.E. Ekalli.

244 H.T. ve A.E. Kesîre.

245 A.E. Te'âlâ hazretleri.

246 Bu not, H.T. ve A.E. nüshalarında yoktur. B.D. nüshasında ise, daha sonraki bir tarihde yâni Şem'dânî-zâde'nin ölümünden sonra ve değişik bir yazı ile ilâve edimiştir. Metin aynen şöyledir :

> «Cezayirli Hasan Paşa'ya Sultan Abdülhamid merhûmun vâki' olan iltifâtı bir vakitde bir vezîre olmamıştır. Lâkin müşârü'n-ileyh hîn-i fevtinde tamam bin kîse fâizli senevî mâlikâne îrâdı peydâ etmiş-iken ve on sekiz sene ale't-tevâli Kapdan Paşa olmuş-iken ve dâr-ı dünyada evlâdı olmayup, münkati'ü'n-nesl iken, tama' ve irtikâbı hadden ziyâde olduğundan, dâima istihdam eylediği kapdanlardan rüşvet ve hediye-i kesîre alarak, herifleri ipkuşaklı ve zor ile hırsız eder-idi. Zîrâ anlar dahi râkib oldukları kalyonların mühimmâtını satarlar ve askerini tamam vaz' ve istihdam ve zûlm ü inkisâr etmeyüp, mevâciblerini alırlar. Bu sebepden derûnlarında tam takım bulunmayarak, her sene birer ikişer kalyon Hızır vaktinde kazâya uğrayarak, kapdanlıktan azli târihi olan iki-yüz üç senesi evâhirinde Tersâne-i âmire'de kapak kaldırır altı yedi kalyon var-idi; anın dahi cümlesi cedîd değil. Bu sebepden müşârü'n-ileyh müverrih-i merhûmun zannı gibi adam çıkmadı ve Devlet-i aliyye'ye, donanma masârifinden hasâreti, müddet-i kapdanlığında bi-nihâye idi. Erbâbına ma'lûmdur».

247 H.T. Vakti.

248 B.D. Nüshasında bu başlık yok.

249 A.E. Mazlumîn.

250 H.T. Hayvanlar.

251 H.T. «Âh-ı fukara şerâre-i ahdan biri» şeklinde.

252 A.E. Bu kelime yok.

253 H.T. Nâm-ı şân.

254 A.E. Eder inşâallah.

255 A.E. Bu kelime yok.

256 H.T. «Tebdîl ve tağyîre» ifâdesi yok.

257 H.T. «Vaktîle âsûde vakitde yiğid istiskalden zarar» A.E. «Âsûde vakitde yiğidi istiskâlden zarar» şeklinde.

258 A.E. Getirdüklerinde.

259 H.T. Etba'ını.

260 H.T. Bu kelime yok.

261 A.E. İshak Ağa'nın.

262 H.T. İdiler. A.E. Ettiler Bahr-i sefîd.

263 A.E. Tevekkülü.

264 H.T. «Fütûhât-ı azîme be-gazâ-yi Cezâyirli Hasan Paşa» şeklinde eksik.

265 A.E. Tesliyet.

266 A.E. Küffar.

267 A.E. Ca'fer zûlmünden zuhûr eden.

268 A.E. Bu başlık yok. H.T. «Gâzi Hasan Paşa'ya üç tuğ ve Kapdanlık ihsânı» şeklinde.

269 A.E. Etbâ'ına.

270 A.E. Kendüsine.

271 H.T. İrsâl.

272 A.E. Mehmed ismi yok.

273 H.T. «Kird-i gâ» şeklinde.

274 H.T. «Te'âlâ» kelimesi yok.

275 A.E. Beyt-i uhrân

276 A.E. Verildiği.

277 H.T. Verildi.

278 H.T. Getürdicek.

279 H.T. Mıkdâr-ı harb.

280 H.T. Muvahhidin.

281 A.E. Bu kelime yok.

282 H.T. Mukâbeleye.

283 A.E. «Kapı-kıran Paşa Ocağı geçirüp» şeklinde noksan.

284 H.T. ve ceng.

285 A.E. Gelü-burub (=كلو روب) şeklinde yanlış.

286 H.T. « خار » ve A.E. « فعار » şeklinde yanlış.

287 H.T. Olmağla.

288 A.E. Bu kelime yok.

289 H.T. Ma'iyyetine ferman.

290 H.T. İmdâde.

291 A.E. Lâbüddür.

292 A.E. Tarafımızda.

293 A.E. Deyüp.

294 A.E. Ve köprü.

295 H.T. Edüp.

296 A.E. Ve yerine.

297 H.T. Bu kelime yok.

298 H.T. «Alem-i Resûlu'llah». A.E. «Alem-i Resûlu'llah صلى الله تعالى عليه » şeklinde.

299 A.E. ve H.T. «Belki gitmekte» şeklinde.

300 A.E. Tezyîl.

301 A.E. Karşıya.

302 A.E. Kalkdığı.

303 H.T. Askerinin.

304 H.T. Vaktâki fecirde.

305 A.E. Kâfir.

306 A.E. Bilmeden.

307 A.E. Vezîr.

308 H.T. İnhizâmında.

309 A.E. Nâm aldım. H.T. Nâdim olayım.

310 A.E. Bu kelime yok.

311 A.E. Sol kol.

312 A.E. Hân-nâm.

313 A.E. Bulmayup.

314 H.T. «Güc ile» ifâdesi silinmiş. A.E. Bu ifâde yok.

315 H.T. Günü.

316 A.E. Çıkup. H.T. Çıkılup.

317 A.E. Olunacağı.

318 A.E. Sadası.

319 Köşeli parantez içindeki kısımlar, H.T. nüshasından tamamlanmıştır.

320 A.E. Olmuş-iken.

321 H.T. Bu kelime yok.

322 A.E. Bu kelime yok.

323 H.T. «Perîşân olucak-heman» şeklinde olup arası noksan.

324 H.T. Firar etmeye-idi.

325 A.E. Üç kat ve dört kat.

326 H.T. Müte'âkib.

327 H.T. Bu kelime yok.

328 A.E. «ve Cebe-hâne ve hayme ve hargâh ve çerge terk» şeklinde.

329 A.E. «Görürler-katl ederiz» şeklinde olup arası noksandır.

330 A.E. Karyesinden.

331 H.T. Bu kelime yazılmış, bilâhire çizilmiş.
332 A.E. Bu kelime yok.
333 H.T. Nizam.
334 A.E. Tama'kârlar.
335 A.E. Bu kelime yok.
336 A.E. Olup.
337 H.T. Kalanı.
338 H.T. Bu kelime yok.
339 Doğrusu H.T. ve A.E. de olduğu gibi «tabiya» olmalı.
340 H.T. Bu kelime yok.
341 H.T. Tatar.
342 H.T. ve A.E. Abdi Paşa.
343 H.T. Beşer yüz.
344 A.E. Zokakta.
345 H.T. Mezbûrede.
346 H.T. ve A.E. İsmail'i.
347 H.T. İki bin adamla.
348 A.E. «Mehmed Ağa nasb» şeklinde noksan.
349 B.D. Paşan.
350 H.T. Kimi.
351 A.E. Zen ve.
352 H.T. Bu başlık, yalnız bu nüshada var ve sonradan ilâve olunmuş.
353 A.E. Arzı.
354 H.T. Lâğımcı.
355 H.T. Muhâfazasında.
356 A.E. ve H.T. Su hınzır.
357 H.T. Mâirelerinden (= مائره لرندن) şeklinde.
358 A.E. Tenbihinden.
359 A.E. Li'l-sâîlin.
360 A.E. Lâkin cümle bu.
361 A.E. Bu kelime yok.
362 A.E. « بدبصان » Bedbesan gibi yazılmış.
363 H.T. Bu.
364 H.T. Bu takrîb husûmet.
365 H.T. Diyarlarımızı.
366 A.E. Selb olup.
367 H.T. Ettiler.
368 H.T. Kesretlü.
369 H.T. Örü'ye « اورويه » şeklinde hatalı.
370 H.T. «Heman sefine» şeklinde.
371 B.D. ve A.E. Orda « اورده» şeklinde.
372 A.E. «Bir ucdan yine firâr eder» şeklinde. Aradaki kısım noksan.
373 A.E. Tahrîk.
374 H.T. Bu kelime yok.
375 H.T. Gayret Paşa.
376 H.T. Bu başlık yok.
377 A.E. Mal içün.
378 A.E. Başında.
379 A.E. Kârda keskün idi.
380 A.E. Küffâr.
381 A.E. ve H.T. « ببرى = » Bebri şeklinde.
382 A.E. « مسقوبلك =» Moskov'ın şeklinde kayıdlı.
383 A.E. Gün.
384 A.E. Bu kelime yok.
385 H.T. Kat. A.E. « فانى = fanı» şeklinde.
386 A.E. « شيهكار = Şiyehkâr» şeklinde yazılı.
387 H.T. Def' ile.
388 H.T. İstanbul.
389 A.E. Semtinde.
390 A.E. Pasbanda.
391 H.T. Emvâllerini.
392 A.E. « يدبصان » yedbesan şeklinde yazılı.
393 « الاالا = âlâ âlâ» üstüne.
394 A.E. بوندیلر = Bundular şeklinde nokta hatalı.
395 A.E. « قراجه مزك دوستكزكا » şeklinde yanlış.

396 A.E. « بوز = Boz».
397 A.E. Bu kelime yok.
398 H.T. Bu kelime yok.
399 A.E. Gelmemeden.
400 A.E. Giray.
401 A.E. Gün.
402 H.T. «Gazi Hasan Paşa'nın Tersâne'ye sa'î» ifâdesi, başlığa ilâve edilmiş.
403 H.T. Boğazları.
404 A.E. « دیوان = dîvân» mahâlle şeklinde.
405 A.E. ve H.T. Potforican.
406 H.T. Ve yedi.
407 A.E. «Felci = فلجی » şeklinde.
408 A.E. « قلغه = Kalga» şeklinde.
409 H.T. İmdad.
410 A.E. « وردی » şeklinde.
411 A.E. Atlıyı.
412 H.T. Bu kelime yok.
413 H.T. Askere.
414 Bu kelime her üç nüshada dahi eşbehler «= اشبهلر » tarzında yazılmış ise de, eşbeler « اشبهلر » yâni levendâne edâlı, kaba-dayı olması daha doğrudur.
415 H.T. Atlıları.
416 H.T. Ma-beynlerinde.
417 A.E. Şifâ'
418 A.E. Ber-hava «= برخوه » şeklinde.
419 H.T. Fitneyi def'; A.E. Fitne def'.
420 H.T. İbrâil'den.
421 Bu başlık A.E. nüshasında yok.
422 H.T. Mevcûda.
423 H.T. Bu kelime yok.
424 H.T. Tahlisinden.
425 A.E. Ve sû'-i vezîr.
426 A.E. Cem'e.
427 A.E. Şıtâ.
428 A.E. Gelindi kelimesinden buraya kadar olan kısım noksan
429 A.E. Nusret.
430 A.E. Tuğ ile.
431 A.E. Ağar.
432 A.E. Kılınmağla.
433 A.E. Edememek.
434 H.T. ve A.E. Süleyman Ağa.
435 A.E. Oldu.
436 A.E. Sâbit.
437 H.T. Tebdilât vâki'.
438 H.T. Zâbitinde.
439 A.E. Tabıtların mansıblarından nefrir etmeyüp tebeddülünden zarar. H.T. Tebeddülünden.
440 H.T. «Olur ise, küffârda geçer ise».
441 A.E. Ya Edirne, ya Pazarcığa.
442 A.E. Sıbyan.
443 A.E. Hamam.
444 H.T. «ve curûb istima' olundu». A.E. «Şetm ve curûb ismâ' olundu».
445 H.T. Bu başlık yok.
446 A.E. Bu kelime yok.
447 A.E. Hattı.
448 A.E. Dard-ı barları «= داردبارلری » şeklinde.
449 A.E. Telekkub.
450 H.T. Ahmed Efendi.
451 H.T. Bu kelime yok.
452 A.E. Mahfuz.
453 A.E. Hâl-i şeyanda « حال شیانده » fethinde.
454 A.E. Kendüyle bildiği.
455 H.T. Ukalayı.
456 A.E. Bu başlık yok.
457 A.E. Duhûl.

458 H.T. Not 457'den itibâren buraya kadar olan kısım noksan.

459 H.T. Meterisden.

460 H.T. Belây-i

461 A.E. Bu kelime yok.

462 H.T. Bu kelime yok.

463 A.E. Bu başlık yok.

464 A.E. Gurresinden.

465 A.E. Bu başlık yok.

466 H.T. Cenge.

467 A.E. Bu başlık yok.

468 A.E. «Ocaklun» şeklinde.

469 H.T. Askerinin hâli. A.E. Bu başlık yok.

470 A.E. Bu başlık yok.

471 A.E. Ve altı yüz.

472 H.T. Şer'i'ş-şerîf.

473 A.E. Altı kelimesi yok.

474 H.T. Oldu ve.

475 A.E. Ta'allübden (= تعلبدن) H.T. (= تعميدن) şeklinde.

476 H.T. Nâ'ibe.

477 A.E. Bu başlık yok.

478 A.E. İtâb.

479 A.E. Bu başlık yok.

480 H.T. Kâh beri tarafa.

481 A.E. Bu başlık yok.

482 A.E. Bu kelime yok.

483 A.E. Birer birer.

484 A.E. Bu kelime yok.

485 A.E. Bu başlık yok.

486 A.E. « دتبرلك » şeklinde yazılmış.

487 A.E. « موردن » şeklinde yazılı.

488 A.E. «Ru-elinden» olarak eksik.

489 A.E. Bu başlık yok.

490 A.E. Geldi hazîne şeklinde.

491 A.E. Münhedim.

492 H.T. Ordun.

493 H.T. Ser-askerler.

494 A.E. Ya-siz «= يا سز » şeklinde.

495 A.E. Ziyanı.

496 H.T. ve A.E. Yaraladılar.

497 A.E. Bu başlık yok.

498 A.E. Bu başlık yok. H.T. Üç tuğ aldığı.

499 A.E. « ابله بله » şeklinde eksik.

500 A.E. Bu başlık yok.

501 H.T. Zâbit Rebnil. A.E. Zenbil.

502 A.E. Bu başlık yok.

503 H.T. Her tabyada.

504 A.E. Adam ile.

505 A.E. Kal'a.

506 A.E. O.

507 A.E. Mütâva'at-ı kavm be Tatar.

508 A.E. İhrak.

509 A.E. « قسطنطنيه = Kostantiye» şeklinde noksan.

510 A.E. Bu başlık yok.

511 A.E. Bu kelime yok.

512 A.E. Bedistde « بديستده » şeklinde.

513 A.E. « كبر »şeklinde eksik.

514 A.E. Olup.

515 A.E. Kapdığını.

516 A.E. «Hıyâneti ettiği» şeklinde.

517 H.T. Mahâllerinden.

518 A.E. Daha önceki «peksimed» kelimesinden buraya kadar olan kısım, daha sonraki satıra alınmış.

519 A.E. Olmağla.

520 H.T. Mezkûr.

521 A.E. Ahâli.

522 A.E. Kat «= قط » şeklinde.

523 H.T. Telef.

524 A.E. « اتنه » şeklinde yazılı.
525 H.T. Bu kelime yok.
526 H.T. Geçmek.
527 A.E. Nokta hataları var.
528 H.T. Bâ'is oldu ve.
529 A.E. Devletin.
530 A.E. Olmıyacak.
531 A.E. « حوب » şeklinde yanlış yazılı.
532 A.E. « غيره =» gayre şeklinde yazılı.
533 A.E. Getirdikde.
534 A.E. Vâfir.
535 A.E. Bu başlık yok.
536 A.E. Nokta hataları var.
537 A.E. Cânibine.
538 A.E. «Odada» şeklinde yanlış.
539 A.E. Bu başlık yok.
540 H.T. Başında olan.
541 A.E. Bu başlık yok.
542 H.T. «Kalu» şeklinde eksik.
543 A.E. «Secâ'at» şeklinde nokta hatası var.
544 A.E. Bu başlık yok.
545 H.T. Altın.
546 H.T. Vezîrin. A.E. «Vezîr ziyâde birad mu'temed bir adamı» şeklinde.
547 H.T. İkrâmı.
548 H.T. Âtâ. A.E. « عطا » tarzında yanlış.
549 A.E. Bu başlık yok.
550 A.E. Bu başlık yok.
551 H.T. Slabozi « اسلابوزى ».
552 A.E. Ediklerinde. H.T. Ettiklerinde.
553 H.T. Eyledi.
554 A.E. Bu başlık yok.
555 A.E. Kal'a.
556 A.E. Bu başlık yok.
557 A.E. Bu başlık yok.
558 H.T. Mezkûre.
559 H.T. Kılındıklarında.
560 A.E. Bu başlık yok.
561 A.E. Mes'ud.
562 H.T. Dere.
563 B.D. ve H.T. Hücnet. A.E. Sohbet.
564 A.E. Bu başlık yok.
565 A.E. Olup.
566 H.T. Bu kelime yok.
567 A.E. Bu başlık yok.
568 H.T. «Var» kelimesi yok.
569 H.T. Dolmaya.
570 A.E. Karşısında.
571 A.E. «Yaralanup sekiz» şeklinde.
572 A.E. Yabırda « = يارده » olarak yazılı.
573 H.T. ve A.E. Kasaba.
574 A.E. Cenge.
575 A.E. Ahşa « اخشا » şeklinde noksan.
576 A.E. Bu kelime yok.
577 A.E. Def'ası.
578 A.E. Vakit yerle.
579 A.E. Eden « ايدن » şeklinde.
580 A.E. Geçmez.
581 A.E. Batdı.
582 A.E. Olublar. Bu kısımda, A.E. nüshasında bir hayli harf ve nokta hataları bulunmaktadır.
583 A.E. Saferden.
584 A.E. Etmekle.
585 H.T. ve A.E. Berây-i
586 A.E. « نقل » şeklinde, nokta hatalı.
587 A.E. « قرىده » şeklinde nokta hataları var.
588 H.T. ve A.E. Ta'cile (= تعجيله) şeklinde nokta hatası.
589 H.T. Hazretlerinin.

590 A.E. Bu kelime yok.
591 A.E. Belki.
592 H.T. Bu kelime yok.
593 H.T. Edüp.
594 A.E. On gün. H.T. Üç def'a. şeklinde yanlış okunmuş.
595 H.T. Olmayup.
596 H.T. Amma.
597 A.E. Bu kelime yok.
598 H.T. Renbil (= رنبيل). ve A.E. Zenbil (= زنبيل) şeklinde, nokta hataları var.
599 H.T. Gelüp.
600 H.T. Adamla.
601 A.E. Hayran.
602 A.E. Draze.
603 A.E. Hâlet.
604 A.E. Bu kelime yok.
605 A.E. ve H.T. Cemâziyü'l-âhire.
606 A.E. Bu kelime yok.
607 A.E. Bu kelime yok.
608 A.E. Vezîre.
609 A.E. Otuz dört sene.
610 B.D. ve H.T. ve A.E. nüshalarında « دور » şeklinde yazılı bir kelime vardır, okunamadı.
611 A.E. Yeğin (= يكين).
612 A.E. Mezkûre.
613 A.E. Maryuz.
614 H.T. Eyledikde.
615 A.E. Serlerde (= سرلرده).
616 A.E. Nüzûl.
617 H.T. «Acz ettikde, tedârikine bedel akçesi acele olundu» tarzında.
618 A.E. İcâzet.
619 A.E. « عبدن = Abden» şeklinde nokta hatası.
620 H.T. Oluyorlar.
621 A.E. «Durub = وروب » nokta eksik.
622 H.T. Etmeyüp.
623 A.E. « عوت = avt» şeklinde yanlış.
624 H.T. Deyüp.
625 A.E. Orduya.
626 A.E. «Vezir Kethüdası ile ve hayme» şeklinde olup arası eksik.
627 A.E. Mühimmat.
628 A.E. Köpründen.
629 A.E. Acere.
630 A.E. Deyüp.
631 A.E. Girmemeye ile.
632 A.E. Hilâli.
633 A.E. Haşme.
634 A.E. Kelem.
635 A.E. Bir mügalâga.
636 A.E. Bu kelime yok.
637 A.E. Ric'atin şeklinde.
638 A.E. Bu kelime yok.
639 H.T. Dahi.
640 A.E. Rumelinden.
641 A.E. «Rumelinden vâfir adam» şeklinde eksiktir.
642 A.E. Ekserisin.
643 A.E. Mil (= ميل) şeklinde yazılı.
644 A.E. Bizler.
645 A.E. Sevdasma.
646 A.E. Küffâr.
647 H.T. Hücûm edüp.
648 A.E. Ettikde.
649 A.E. « باقميرونه » tarzında yanlış yazılı.
650 A.E. Kal'aya revân. Burası Tuna üzerindeki Ada-kal'a olabilir.
651 A.E. Evat.
652 A.E. Bu def'a (= بودفعه).
653 A.E. Cem'.
654 A.E. Muhâfaza.
655 A.E. Ve sıbyan.

656 A.E. Küttabda.
657 A.E. Muhtac.
658 A.E. Güdeşte (= گدشته).
659 A.E. Ahâlisi.
660 H.T. Mora.
661 H.T. Yanına varup.
662 A.E. Revan.
663 A.E. « ابهزای » tarzında yazılı.
664 H.T. « آتاللدن هزیمت » şeklinde yazılı.
665 A.E. «Çün vezîr oldu ve Hirsova» şeklinde noksan.
666 A.E. «Cemî edüp» şeklinde ve bu arada daha bâzı nokta hataları var.
667 A.E. Babağı gibi.
668 A.E. Cakka.
669 A.E. «Olunduğu» kelimesi eksik.
670 H.T. On beş.
671 A.E. Cidâlinden.
672 A.E. «Hükûmet-i şer'iyye ile iki fırka olmuşlar» şeklinde eksik.
673 H.T. Bu kelime yok.
674 A.E. Sekiz sene.
675 A.E. Yörmek
676 A.E. Müte'addim.
677 H.T. Ettirüp.
678 A.E. Ettürüm.
679 H.T. Rü'tene « = رؤتنه » şeklinde.
680 A.E. Barışmalarına.
681 A.E. Kıldılu.
682 A.E. Buna.
683 A.E. Eder.
684 A.E. Me'mûretle.
685 A.E. Ola.
686 A.E. Olmuslar.
687 A.E. Bu kelime yok.
688 A.E. Bu kelime yok.
689 A.E. Bu kelime yok.
690 A.E. Kendüler.
691 H.T. Bu kelime yok.
692 A.E. Bâridden.
693 A.E. Fukaraya ve ırzına.
694 B.D. Müsebbih.
695 A.E. Ah-ı figanları.
696 A.E. Bildirmeye ile.
697 A.E. « اوعزونه » şeklinde yazılı.
698 A.E. Bilincek.
699 A.E. «Üç» kelimesi yok.
700 A.E. «Zeba» şeklinde eksik.
701 A.E. Dehn.
702 A.E. Âyârat.
703 A.E. Ettikde.
704 A.E. Hattı mensûr ve ferah-bahş.
705 A.E. Olarak.
706 A.E. «Bahr-i sipahline» olarak yanlış.
707 A.E. Birine.
708 A.E. Pîr âlâm.
709 H.T. Hâdimü'z-zât eyledi.
710 H.T. Mübâşir ile; A.E. Eş kıyâsına mübâşirler ile.
711 A.E. İknâ (= اقنا) şeklinde.
712 H.T. Telef etmeden.
713 H.T. İtmekdir. A.E. İnmekden.
714 A.E. Vahşet.
715 A.E. ve H.T. Olur.
716 A.E. Zi'l-ka'de Rif'at Ahmed Nişancı. H.T. Ahmed Rif'at Efendi Nişancı.
717 A.E. « منهد » şeklinde noksan.
718 A.E. Şuruh.
719 A.E. Edâ.
720 A.E. Olduğunu.
721 A.E. Kadîmin.
722 A.E. Bilâ nazîr.

723 A.E. Münâsib.
724 A.E. Uzunca-ova'ya.
725 A.E. Nâibi.
726 A.E. « صد » şeklinde eksik.
727 A.E. Silâhdarı.
728 A.E. Tuğluya.
729 A.E. Bâb bâb-ı Ağay-ı Yeniçeriyân.
730 A.E. «Serabın» şeklinde, nokta hatâsı var.
731 A.E. Bîdar.
732 A.E. « بولونه = Bulnuna» şeklinde.
733 H.T. «Mahâllin ıtfâsına muktedir olamadılar» şeklinde noksan. A.E. «Bekçiler dâima ta'yin olunmuş-iken» şeklinde noksan.
734 A.E. Sadrum.
735 A.E. Tekrar.
736 A.E. Ba-pâye.
737 A.E. Ettiklerinde.
738 A.E. Kal'aya.
739 H.T. Yeniçeri.
740 A.E. Atmaya.
741 A.E. «Zâbitleri tekeffül eylediklerini gûm kasdı ile» şeklinde noksan.
742 A.E. «Ahz ve cezâları tertîb olundu».
743 H.T. Bu kelime yok.
744 A.E. Feth-i mütâreke.
745 A.E. Mukābele.
746 A.E. Kılınmağla.
747 A.E. Câmi'.
748 A.E. Bu kelime yok.
749 A.E. Mevsûle.
750 A.E. «Hayatı ufûl-i gurûba nüzûl etmekle» şeklinde.
751 A.E. Ba-hazan.
752 A.E. Kâmil.
753 A.E. Ma'rûf.
754 A.E. Bu mevki'de kaderce.
755 H.T. Beşiktâşî.
756 A.E. «Kul Kethüdâsı manzûme-i cenâb» şeklinde noksan.
757 A.E. « عليه التحايا »
758 H.T. Yenişehri.
759 A.E. « حده » şeklinde, nokta hatası.
760 H.T. Herkesi.
761 H.T. Bu kelime yok.
762 A.E. Bu kelime yok.
763 A.E. ve H.T. Vermeyüp.
764 A.E. Ağa.
765 H.T. Bu kelime yok.
766 A.E. « بوقلامه » şeklinde.
767 H.T. Bir.
768 A.E. Zimmetinde çıkup.
769 H.T. Mütekâsire.
770 A.E. Yetmiş yaşında.
771 A.E. Mekābil-i melilmine (مقابل مليلمنه) tarzında yazılı.
772 H.T. Tevcîhât vâki' oldu.
773 A.E. Çün.
774 A.E. Bu mahâlde.
775 A.E. Vekāyi'inde.
776 A.E. İkfâ bulundu.
777 A.E. Bu kelime yok.
778 H.T. Bu kelime yok.
779 A.E. «Ve helâki-yi Ali Bey» ifâdesi noksan.
780 A.E. (قناق) şeklinde.
781 A.E. « ابارۀ و غزاء » şeklinde yanlış.
782 A.E. Ez nasb.
783 A.E. Kul Kethüdası.
784 A.E. Not 783, yâni Kul-Kethüda Yeğen el-Hâc Mehmed Ağa'dan itibâren buraya kadar olan kısım noksandır.
785 A.E. Fütûhâtı.
786 A.E. «Ve gazây-i İzzet Ahmed Paşa» şeklinde devam ede-

rek, yukarıda atlanan kısım buraya alınmış.

787 A.E. «Kelleci Osman Paşa» ifâdesi yok.

788 A.E. İrsâl.

789 H.T. Mansıbi-yi.

790 A.E. Bu isim yok.

791 H.T. Cemâziyü'l-âhire; A.E. Cemâziyü'l-âhir.

792 A.E. Kapucu.

793 H.T. Müsâlemeden.

794 A.E. Müştegıl; nokta hatası.

795 H.T. Devletden.

796 A.E. Şeri'den.

797 A.E. «Gerek killet kesrinde» şeklindedir.

798 A.E. Budakda-cek.

799 A.E. İş-erlerinden.

800 A.E. Bu kelime yok.

801 A.E. Noktaları yok.

802 A.E. Bu kelime yok.

803 H.T. İğfâli.

804 A.E. Dağdırup.

805 A.E. « صفكره » şeklinde yazılı.

806 A.E. Eyledi.

807 A.E. Baba.

808 H.T. «Seneden asker çok fırsattır» tarzında yazılı.

809 A.E. ve H.T. Senenin.

810 A.E. Gaflet.

811 A.E. « سكر » tarzında yazılı.

812 A.E. Balya bogana.

813 H.T. Balya'dan.

814 A.E. Bu isim yok.

815 A.E. Göz.

816 H.T. Babağı.

817 A.E. Yerleşmekle sa'idler.

818 A.E. Olmağla.

819 A.E. Harçlıkcı.

820 A.E. Birer.

821 A.E. Sıbyab.

822 Her üç nüshada dahi «iken» olduğu halde, H.T. da, sonradan «ile» tarzında düzeltilmiştir.

823 A.E. « قدر =» kadr.

824 A.E. ve H.T. Etmedim.

825 A.E. Bend-i esîr.

826 A.E. Bulunmadığı dâima makbun.

827 H.T. Bu kelime yok.

828 A.E. Geçüp.

829 A.E. « ظفر = tafer» şeklinde, nokta hatası var.

830 A.E. Muhâfızda.

831 Sefer-i makarr.

832 A.E. Senlik.

833 A.E. «Nu'man Paşa» yok.

834 A.E. « سوری = Suri» şeklinde yazılı.

835 A.E. Katli kelimesi yok.

836 A.E. (حركس = Herkes) şeklinde, nokta hatası.

837 H.T. «Bir takrîb» olarak düzeltilmiş.

838 A.E. « اصلەسی = Aslası» şeklinde.

839 A.E. Götürmez.

840 B.D. ve A.E. صهباء ; H.T. سهبا

841 A.E. « صهبا » şeklinde noksan.

842 A.E. Olunur.

843 A.E. Bu arada bir hayli nokta eksikleri var.

844 H.T. Bu başlık yok.

845 A.E. Bu kelime yok.

846 H.T. Piyâdesi.

847 H.T. Delîrân.

848 A.E. Mukâveleler.

849 A.E. Şumnu.

850 A.E. Hadîd.

851 H.T. Yanmda.

852 H.T. Ferd.

853 A.E. Ma'ber.
854 A.E. Süvariye.
855 A.E. Ve âhen âhenin ciğer.
856 A.E. Mî.
827 A.E. « جمه = Cem'e » şeklinde.
858 A.E. Sebüktâr-i târik.
859 A.E. «Semendire âlmisinden» şeklinde yanlış.
860 H.T. « وقه » olarak yazılı.
861 H.T. «Ve» sonradan ilâve edilmiş.
862 A.E. Kadar.
863 A.E. Yüreklenüp.
864 A.E. Tahrîr.
865 A.E. Olunur.
866 H.T. «Vaz'-ı yed edelüm dediğini» şeklinde noksan. A.E. Dediği.
867 A.E. Yeğen Ağa ile.
868 A.E. Şu'le olunup.
869 A.E. İslâmiyân.
870 A.E. Ta'dan.
871 A.E. Arını olan.
872 A.E. «İle» yok.
873 A.E. «Top ahz» şeklinde noksan.
874 A.E. «Silistre'den ric'at küffâr düçar» şeklinde.
875 A.E. «Cem'» şeklinde.
876 B.D. « ز » şeklinde « ك» noksan.
877 A.E. « خراسی » şeklinde, nokta hatası.
878 A.E. Lâfzını.
879 H.T. Bu başlık yok.
880 A.E. Var-iki.
881 H.T. ve A.E. Cemâziyü'l-ûlâ.
882 H.T. Hizmeti olan.
883 A.E. Misâli.
884 A.E. Asker-keşliği.
885 A.E. «Ispanakcı Emîrü'l-hâclık'dan azli» şeklinde.
886 A.E. Küffâr.
887 H.T. Bağmışlar.
888 A.E. Sevâhi'l-i Bahre Siyah'da.
889 A.E. Muhâfazasından.
890 H.T. «Şefa'at ile» ifâdesi yok.
891 A.E. Tarafında.
892 A.E. «Kaban nâm telef ettikden» şeklinde.
893 A.E. Koymak.
894 A.E. « عددنده » şeklinde yazılı.
895 A.E. Mezhem.
896 A.E. «Ezleye = ازلیه»
897 A.E. Nâme.
898 A.E. « سمند » olarak yazılı.
899 H.T. Bu isim yok.
900 A.E. Ma'nûh.
901 A.E. Vekayi'den.
902 H.T. İbtidâr oldukta; A.E. İrtikâb ettikde.
903 H.T. Etmekle.
904 A.E. Zîre.
905 A.E. Tuğyan.
906 A.E. Meşgûle.
907 A.E. Mahbus.
908 A.E. Mekden.
909 A.E. Abdullah Ahmed ile.
910 A.E. Sam'a.
911 A.E. Bu isim yok.
912 A.E. «Ehâdike şerif» şeklinde.
913 H.T. ve A.E. « حبسك » şeklinde.
914 A.E. « نابس =Nâbis» olarak yazılı.
915 A.E. « عزه = Azze» Noktası eksik.

916 A.E. Bu kelime yok.
917 A.E. Nihâyet.
918 A.E. Dîvânın.
919 A.E. Nâib.
920 A.E. Alurum.
921 H.T. «İle» yok.
922 A.E. Firar.
923 H.T. Seferinde.
924 A.E. بافه = Bafa.
925 A.E. Meşrûb «=مشروب» şeklinde yazılı.
926 A.E. قناس = Kınas
927 A.E. مناوله = Münâvele.
B.D. ve H.T. متاوله = Mütâvele.
928 H.T. Olunup.
929 H.T. Amma lâkin.
930 A.E. «کاياس» şeklinde yazılı.
931 A.E. Oluna.
932 A.E. Gidecekten.
933 A.E. İfrar.
934 H.T. «Sefere gelemediğinden başka masârif-i kesîr» şeklinde olup, bir satır noksandır.
935 A.E. Fevt olup.
936 A.E. Kal'asını.
937 A.E. Fütûhât-ı İstanköy.
938 A.E. Aldıkları.
939 H.T. Kâdirdir.
940 H.T. Ferman.
941 A.E. «وادفلرنده» şeklinde yanlış; H.T. «Vardıklarında dahi müslümanlar» şeklinde eksik.
942 A.E. Mangalya.
943 A.E. Cedd-i evsat.
944 H.T. Yanına.
945 H.T. Olundu ve.
946 H.T. «İmiş» ifâdesi yok.
947 H.T. Ser-askerin.
948 A.E. Günah.
949 H.T. Bu kelime yok.
950 A.E. «Bin dört yüz tereket ettiği» tarzında.
951 A.E. «Geliri = کاری» şeklinde.
952 H.T. Müşâcere.
953 A.E. «Bermekiler =برمکیلر» şeklinde, nokta hatası var.
954 H.T. Bu kelime yok.
955 H.T. Muhârebe.
956 A.E. Etti.
957 H.T. «Olup Pazarcık'a firâr etmiş görücek, hemen Pazarcık'a azîmetle» şeklinde bir fazlalık var.
958 A.E. Garâyibinden.
959 A.E. Tabyalar.
960 H.T. Sem'ine.
961 H.T. «Ve nusret» ifâdesi noksan.
962 A.E. Müşterek.
963 H.T. Ahz içün.
964 A.E. «Mesrûh = مسروح». Nokta eksik.
965 H.T. Paşa.
966 A.E. Kalyonu. Bu arada daha ba'zı nokta hataları var.
967 A.E. Vana'ya.
968 B.D. ve H.T. nüshalarında boşluk bırakılmış. A.E. de boşluk yok. Devâm hâlinde.
969 H.T. Bu kelime yok.
970 A.E. Gâzim.
971 H.T. «Kahr olunur idi. Kara-su gibi» tarzında eksik.
972 H.T. Bu kelime yok.
973 A.E. Paşa.
974 H.T. Hitâm-ı hayr.
975 H.T. Yirmi.
976 A.E. ve H.T. Alemi.
977 A.E. «روشبه» şeklinde yazılı.
978 A.E. Kâğıdı.
979 A.E. «جوبنده» şeklinde noksan.

980 H.T. Saltanat.
981 A.E. ve H.T. Cemâziyü'l-âhire.
982 A.E. Buyursa.
983 H.T. Hâsıl.
984 H.T. Bu kelime yok.
985 H.T. Akībinde.
986 A.E. Husur.
987 A.E. Oldu.
988 H.T. Bu kelime yok.
989 H.T. Mustafa'nın.
990 A.E. «Nüfûr = نفور » şeklinde.
991 H.T. Sonradan «Saltanatından» olarak düzeltilmiş.
992 B.D. ve A.E. «Ber = بر » şeklinde.
993 A.E. «Münakka' = منقع » şeklinde.
994 H.T. Gayretinde sarf-ı maldan.
995 H.T. « سقم » olarak yazılı. B.D. ve A.E. «سقم»
996 A.E. Felâha.
997 A.E. Eyledi.
998 A.E. Kirâsını.
999 A.E. Cülûs-ı Sultan Abdülhamid Hân.
1000 H.T. (Mütab = متاب) olarak yazılı.
1001 A.E. Münirine.
1002 A.E. Ve ver'-i sulehâ.
1003 A.E. « عطا = İzâ» şeklinde noksan.
1004 A.E. Bir «Sultan» fazla.
1005 H.T. Sonradan bir elif harfi ilâvesi ile «ıtır-nâk = عطرناك » olmuş.
1006 H.T. « رضى الله عنه البارى »
1007 H.T. Cihangîrileri.
1008 A.E. « كدر » şeklinde, noktası yok.
1009 H.T. Takallüd.
1010 A.E. Nasb.
1011 H.T. Mehmed Paşa Kapdan Paşa.
1012 A.E. Kapdanlığına.
1013 H.T. Kapıcı.
1014 H.T. Bu kelime yok.

YANLIŞ - DOĞRU

Sahife	*Yanlış*	*Doğru*
13	Biri	Beri
17	Süvâri	Süvârly-i
18	Kasım 1969	Kasım 1769
21	ibrâil	İbrâil
25	bayraklr.	bayraklar.
41	me'hûzdur	melhûzdur
43	1. Ağustos. 1774	1. Ağustos. 1770
62	tefh	feth
83	hânende	Hânende.
87	Ocak 1172	Ocak 1772
99	inân bahadır	inân-ı bahâdır.
102	i'tî	i'tâ
104	not 291	not 921
105	Mesfûr[924], yafa	Mesfûr, yafa[924]
116	adîmü'l-tarh	adîmü't-tarh

GENEL İNDEKS

I

İ

Ö

S

U - Ü

V

Y

Z